

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

МАЛАДНЯК

Літаратурна - мастацкая і грамадзка-
політычная часопісь—орган Ц. Б. Усе-
беларускага аб'яднання пісьменьнікаў
і поэтаў „Маладняк“

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ

П. Галавача, Я. Ліманаўскага, В. Каваля, А. Моркаўкі, і А. Звонака

Год выданьня шосты

Сшытак чацьвёрты
КРАСАВІК



ВЫДАВЕЦТВА ЦК ЛКСМБ „ЧЫРВОНАЯ ЗЬМЕНА“
М Е Н С К—1928



УЧНДАВАМ

Заказ № 2003.

У ліку 1.000 экз.

Галоўлітбел № 1026.

1-ая друкарня Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва.

Васіль Каваль

Крыніца

I

Гудзіць вецер, хлоп'ямі валіць мяцеліца, засьцілае дарогу сьнегам, і ядраны мароз трашчыць за вакном.

Будзе сонца, успыхне агнём радасьць, запоўніць яна—любая—тое, чаго зараз няма. У прыгожым адзеньні вясна прыдзе.

— Прыдзе!

Толькі цяжка гаварыць аб сабе.

Балюча ўскрываць свае раны, але радасна загаіць іх струменем жывой вады з крыніцы—свайго сэрца. Загаіш—зрастуць яны, другім чалавекам ты станеш, не спазнаеш самога сябе.

Хочацца зьліцца з жыцьцём, каб бушавалі вятры ў самым табе, каб гарэў і кіпеў у пульсе жыцьця!

Добра любіць жыцьцё!

Дык няхай гудзіць за вокнамі сіберны вецер, няхай круціць мяцеліца, а я буду заўсёды памятаць вось што
. . . . Прышоў я ў гэты горад з далёкае малазямельнае вёскі, дзе селяніну дораг кожны кавалак абложнае зямелькі, дзе рады мужыкі, калі змалоцяць з асеці дванаццаць пудоў збожжа. Там хаты стаяць крывыя, хаты новыя, каля гумён цячэ рэчка, а бор заўсёды шуміць. Прышоў я ў пагоні за шчасьцем, асобным ад шчасся мужыцкага.

І знайшоў яго, і не знайшоў. І ёсьць яно, і няма яго...

А яшчэ—пісаў мне бацька з вёскі столькі ўвосень памаляціў збожжа (да вясны ўсё роўна ня хопіць свайго хлеба); пісаў, што будзе ставіць новую хату.

А вясковыя таварышы мае паведамлялі з нейкай радасьцю, што ў суседняй вёсцы ёсьць камсамол, а ў нашай вёсцы,

у старым, з падгніўшымі вугламі папоўскім доме, спектаклі ставяцца імі-ж, газеты і кніжкі чытаюць.

А я пісаў ім аб сабе.

У непагодны дзень за вакном маёй кватэры скрыпяць гальлём яблыні. Мой стол абкладзены газэтамі й кніжкамі— уся мая невялікая маёмасьць. Увечары і ранкам гудзіць на станцыі гудок. Гарадзкі шум сюды не даносіцца. Выйдзеш на вуліцу, здаецца горад вялікім і буйным...

II

Горад жыве, горад магутны ў сіле сваёй. Вялікае злучаецца з малым—адну стыхію складаюць.

Позна прыходзіць на гарадскую вуліцу дзень—шэры, цемнаваты, завалочаны на тэлефонных правадах і на сьценах каменных будынкаў халоднай зімовай шэраньню. Ён ідзе сподкрадня—ціха, няпрыкметна, каб ніхто не заўважыў яго туманнай постаці. Прыходзіць і прыносіць жыццё, бо толькі ўначы гарадзкія вуліцы дрэмлюць і маўчаць.

Першую вестку аб дню прыносіць заўсёды гудок. З чатырох канцоў гораду, з чорных заводзкіх труб прарэзваюць марознае паветра жорсткія гудкі, зьлітыя ў адзін шырокі, многазначны і вялікі гул. Ён разносіцца працягла і зычна—хоча пабудзіць людзей, устрывожыць іх, уздыміць сонныя пачуцьці ды пацягнуць на свой рэў, а потым—прыцягнуць к сабе, абняць і згартаваць, як само жалеза.

У гэтым вялікая жалезная сіла гудкоў.

І людзі слухаюцца іх. Перад гэтай сілаю становяцца яны маленькімі ды нязначнымі і шпарка сігаюць на іх покліч... А за працай будуць роўнымі. У іх руках моц, стварыўшая гэта, кіруючая рытмамі ўздымаў.

Так дзень ад дня горад будзяць гудкі, лёскаць жалеза, сьвіст паравікоў на чыгунцы...

Стройна йдзе шырокае жыццё, звязанае з напружаным імкненьнем наперад; яно ня можа зьмясьціцца ў квадра-тах вуліц, ад-жа разноколернаю хваляй плыве ў загарадзьдзе. Там вуліцы звужваюцца, будынкі цямней—згорбленыя, адсунутыя і пераможаныя—выглядаюць убогімі, гразнаватымі...

Цэлы дзень грукаюць аўтобусы, грузавікі, фурманкі, стукаюць па бруку людзі, прывыкшыя да шуму. Вітрыны шкля-

ных магазынаў шылдамі крычаць аб таварах. Бягуць людзі, ідуць спохвальля, гавораць і маўчаць, вясёлыя і панурыя: кожны жыве сваім. Застукалі ў установах машынкi, зашалясьцелі паперы, адчыніў краму дробны гандляр—значыцца, кожны ўзяўся за сваю працу, значыцца—пачаўся працоўны дзень.

Гэты дзень нясе кожнаму чалавеку паасобку дары—аднаму—маленькую радасьць, да якой няма справы іншым, другому—клопат і няшчасьце, трэцяму—нечаканую сьмерць. А наогул: кожны чалавек рад пражыць гэты дзень, а за ім яшчэ цэлую чараду дзён, бо кожны хоча жыць, як ён ні жыве ці як ён ня хоча памерці.

Увечары горад сьвіціцца электрычнасьцю...

III

Добра напіцца сьцюдзёнае жывой вады з крыніцы жыцьця, якую ты шукаеш!

Сумна мне ці радасна, а я кажу.

— Няма нічога лепшага, як любіць жыцьцё!

І вось у адзін дзень, пад вечар, атрымаў я тэлеграму з дому, з свае вёскі. Тэлеграма на многа спазьнілася. Пашла не па таму адрасу, мусіць, доўга блудзіла па гораду. А было ў ёй напісана проста: „прыяжджай, памірае маці“.

Апошні раз улетку ехаў я з дому (дужа помніцца мне).

— Зусім сьпелае жыта, мясцамі прыбітае, з буйным наліўным коласам шапаціць і хістаецца... Дасьпявае гарох. Ярына зялёная. На пажайцелаі траве пры дарозе павуціна...

Дні гарачыя і потныя. Нешта вельмі сора стараліся зажынаць.

— Хадзем,—казалі жанчыны—жаць, а то збожжа будзе высыпацца. Не пасьпеем...

І ў апошні раз, пры разьвітаньні паглядзела на мяне маці мокрымі вачмі, павярнулася і абцёрла рукавом сьлёзы.

— Маці мая! Якая тайна ў тваіх вачох? Якая сіла бязмерна-вялікая кіруе табою, калі ты абарачваешся, каб ня бачылі тваіх сьлёз, і няпрыкметна сьціраеш рукавом?

Сьнежань. Зіма лютая. Пад'яжджаю к сваёй вёсцы. Мяцеліца ўсю адзёжу пабяліла, адмарозіла вушы.

А я многа любові з сабою вёз. Ніякія марозы ніколі не замарозяць яе, бо агнём сэрца гарэла. І даведаўся я дарогаю,

што пахавалі маці на старым могільніку. І пацяклі ў мяне з вачэй сьлёзы—няпрыкметныя, балючыя сьлёзы (рад затаіць ды не затоіш).

— ... О, вялікая,
пакутная,
беларуская маці-сялянка!

Вечна хадзіла ў лапцях, з вечным клопатам аб другіх, блізкіх табе.

Чым я цябе ўшаную?

Ты—вялікая і ў сваёй любові да жыцця неапетая на працягу дзён чалавечтва! Ты даеш пачатак новаму жыццю, што доўга будзе жыць—і ў гэтым

— ты бясьсьмертная!

IV

На дварэ пад ногі мне кінуўся сабака—спазнаў мяне і радасна завіляў хвостом.

Дзьверы ў хаце скрыпучыя, клямка і сьлесакі набраліся марозам. Сустрэў мяне бацька і неяк падзяцінаму ўсклікнуў, заморгаўшы павекамі. Старэнькая бабуля мая, наліваючы ў гаршчок вады, аблілася, абцёрла аб полы запэцканага тулупа рукі, тонкім голасам загаласіла:

— Дзіцятка-ж ты мой, хоць-бы ж ты паглядзеў на яе—нябожыцу.

Дзед з печы зьлез. Раскудлацілася ў яго барада, валасы на галаве ўзлахмаціліся. Сеў на запечку. Пастукаў ён жоўтымі пальцамі па худому калену, пачасаў галаву і прашамкаў сумна:

— Позна ты прыехаў. Ай ня пускалі чаму?

Малая сястра мая, прыгнуўшы галаву к каленям, няўмела вышываючы чырвонай забалацьцю нейкія кветкі, прамовіла:

— Перад сьмерцю казалі маці, што дужа хоча на цябе паглядзець, як ведала ўсё роўна, што памрэ...

Няўпрыметку падкраўся вечар. Закопчаная лямпа асьвяціла няпрытульныя вуглы хаты...

Па адным чалавеку сталі зьбірацца ў хату людзі-суседзі. Максім—добры чалавек—стаў распытваць у мяне пра горад. Прынёс бацька з клеці бутэльку гарэлкі; стаў прасіць мужчын за стол, а выпіўшы па адной чарцы, неяк веселей разгавары-

ліся пра ўраджайнасьць хлеба. Зьлез дзед з запечку, сеў з краю стала. (Цяпер ён ня п'е, а ўперад у карчме здорава піў).

— Ну, за тваё здароўе, каб многа жыў! А мне ўжо, братцы, дык-бы й пара, але сьмерць ня прыходзіць...

Мужчыны гаварылі ціха, супакойна, а дзед, выпіўшы дзьве чаркі, загаварыў раптам буйна.

Успомніў пра былое.

— Ого-го—які я быў уперад—ох, спрытны быў на работу! Калі, бывала, работаю, дык я быў дужа сярдзітым—гары, а работай!

Яго мала слухаюць. Ён махае над сталом рукамі:

— Слухайце, братцы, я вам проста скажу: нагараваўся я, ой,—як нагараваўся! Толькі быў тады ў мяне камок сілы—быў... Што-ж вы думаеце—вазьму я, бывала, дваіх таварышоў ды сьмехам і пакладу...

Ён схпіўся рукамі за галаву, ні к чаму пусьціў сьлязу: белая капля пацякла з маршчыністага твару на жоўтую руку.

— Усякага хлеба папрабаваў—і пад плотам валяўся, і пастухом быў, і вартавым—і чым я толькі ня быў? Яй-бо, ня верыце можа, хлопцы? А пра мяне кажуць: Клім такі, Клім сякі... Ой, братцы, братцы! Пражыў я свой век ды ня так, як чалавек...

— Старасьць! А жыць яму, як і мне, хочыцца,—так я думаю, а Максім, быццам ведаючы, дадае:

— Так—старасьць—ня радасьць, а горб—не карысьць!

... Потым—пераехалі к Максіму (было, здаецца, перад нядзеляю). Маладзіцы за другім сталом ігрышча спраўлялі. Згаварыліся песьню засьпяваць. Цётка мая ка мне пахінулася:

— Ты ня сумуй, а лепш песьню паслухай!

Махаючы галавамі ў тахт песьні, засьпявалі маладзіцы:

А ўсе людзі жыта сеюць.

А я, молада, гора...

А ўсе людзі бога просяць.

Каб жыта ўрадзіла.

А я—молада—прашу бога.

Каб гора не схадзіла...

Высокі Максім, здаравенны—скінуў з сябе сьвітку, пашоў скакаць—да паліцы галавою даставаў, лапці чужь падлогу не прабівалі—эх!

Э-э-э... Як узыйшло тое го-ора
частымі ку-уста-амі-і—
Ро-ознымі-і цвя-та-а-мі...

Голас у Максіма таксама здаравенны:
— Ды што вы—бабы—ліха на вас!—пра гора... Вы вясё-
лую давайце...

— Ну, Максімка, слухай вясёлую:

— Э-эх, як распашу я пашэньку
Ды-ы за-асею канпельку-у...

— Вось гэта дзела!

Плёскаючы ў ладкі, вышла маладзіца ды, сьпяваючы,
дробненька пашла хадзіць...

Сеў Максім побач са мною, цяжкую руку на плячо паклаў...

— Ды што ты, Васіль, сядзіш так. Ты на нас не зважай...
Жывём вось так, а пасья—захоцацца павесяліцца, дык мы раз
ці два ў гаду і весялімся!.. Ты-ж свой—разумееш нас...

Люблю Максіма. Ё нічога на гэта не скажу, бо ў самога
ў мяне мяцеліца на душы. Добрыя мае, блізкія! Радасьць
ваша—мая радасьць! Гора ваша—маё гора!

У хуртавай замяці, па глыбокаму сьнягу, ідзем уначы
дахаты.

Бацька мой кажа:

— Скажы ты мне, як жыць? Як жыць буду цяпер?

— Будзем жыць!—кажу я ў адказ. Ё верую, моцна...

Са смагаю на вуснах, можа доўга будзем шукаць крыніцы
з сярэбранай вадою. Усе мы, змораныя, прыляжам да зямлі
і хціва нап'ёмся, адшукаўшы яе.

Ё будзем жыць, бо:

— Няма нічога лепшага, як жыць і любіць!

Менск—люты.

Сяргей Фамін

Агні зараніц

1

Майго бацькі ўпартасьць і мяцежнасьць
Ад маленства на мне, як граніт.
А ад маці—пяшчотнасьць і ўсьмешка
На губах у ружовым агні.
Мо' таму я здаюся дзіўным
І у песьнях—і зоры, і змрок,
І бывае такім пераліўным
Маіх слоў маладых серабро.

2

О, мая бацькаўшчына,
— Казкі ціхіх ніў і аўсоў,
Перашэпты садоў і калін,
Зразумелыя сэрцу бяз слоў...

3

Махае мне вярба надломанай рукою,
— Люблю!..
... У балотах шэпча асак.
О, бацькаўшчына!
Заўжды я з табою
З табою вышаў зоры спатыкаць!

4

З усьмешкай расквітнеўшых вішань
Я твой, як быў, мяцежны і пяшчотны!
Мой родны край!

Уздымайся вышай, вышай!
Поэтаў,
Мастакоў
— Зямля прыносіць сотні!

5

Акорды дум тваіх—ў гудках электростанцый,
У гудках заводаў—песьні зіхацяць!
О, любы Край! Ні на якім паўстанку
Не застановіцца цягнік жыцця!

6

Упэўнен я, што не задэмуць сувеі
Шляхі пракладзеныя тысячамі воль.
... І тысячы Краін Агнём запалымнеюць
Агнём Комуны,
І бязьмежным полем!

7

І вось таму, усьмешкай маёй маці
І узбураным,—што узяў ад бацькі,—гневам
Хачу сказаць прыгнечаным сабрацьцям:
Мы—Ўладары,
Мы новай эры веянь!
І што ніякім судам і расстрэлам.—
Цягнік жыцця, ніколі ня спыніць!..

8

О, родны край! Чарэмх і вішань белых
І сьвет усьмешак ціхіх зараніц!

.

9

Вачамі радасьці, усьмешлівых фіалак
Пад першы Май,
Пад дым квітнеўшых дрэў—
Мяне жыцьцё агнём пацалавала.
Каб у жыцьці я заўжды мог гарэць!
О, ясных днёў
Квітнеючая зелень,
Таемнасьць чар,
І пацалункаў дрож...

Агнём вясны
Па маладому целу
Пераліваецца жывое серабро.

10

На пералесіцах, пралескамі асьнежаны
Ў красавіку квітнеюць касагоры.
Мяне завуць пяхотным і мяцежным,
А іншы час—засмучаным і гордым!
А я скажу, што ціх зор і Маяў—
Ў мяне куды як многа ў галаве.
Бывае—й смуць навяза дарагая,
Як і ўсе—я толькі—чалавек!

11

Вачамі радасьці, усьмешлівых фіалак,
Пад першы Май, пад дым квітнеўшых дрэў—
Мяне жыцьцё агнём пацалавала
Каб у жыцьці я заўжды мог гарэць!

1928 г. Менск

Юрка Лявонны

Зажурыўся ў цьвецень...

Зажурыўся ў цьвецень белы сад,
Зашумеў тугою ў раздарожжы...
Была ў келіху празрыстая раса,
А цяпер і келіх той парожні...

Друг і вораг, далёні і тутэйшы,
Ўсе на хвалях часу праплавуць,
Каб на рэйках сонечных узмежжаў
Ў лютай бойцы скласьці галаву...

Лёс імжысты іней парассыпаў,
Але іней—не патушыць жар.
Бо заўсёды вялізарны выбух
Патрабуе ўздыму і ахвяр.

І калі ў рубінавыя зоры
Апранецца твар усёй зямлі—
Навальніца ў золкавых прасторах
Назаўсёды крыўду спапяліць.

Ня журыся ў цьвецень, белы сад,
Ня шумі тугою ў раздарожжы...
Няхай шаты скіленых прысад
Аб жыцьці і шчасьці наварожаць!..

3-ІІ 28 г.

Р. Мурашка

У іхным доме*)

(Аповесць)

15. Продаж употаку

Прайшлі дзевяць дзён з часу сустрэчы Вольгі Аляксееўны з Вокалавым-Кулаком. На дзесяты—неспакойнае чаканьне яе было ўзрадавана прыездам пакупца.

Каб як мага ніякіх падазрэнняў не пакінуць аб сваіх раз'ездах, яна сказала служанцы, што па запрашэнню бацьцюшкі едзе ў госьці і можа ня зьвернецца сёння. Даўшы цэлы шэраг загадаў, Вольга Аляксееўна села ўпоруч з Вокалавым-Кулаком і гарачы конь паймчаў іх да гораду.

Большую палову дарогі абое маўчалі. Мусіць, кожны бок абдумваў лішні і апошні раз усе дэталі справы.

У горадзе на глухім завулку Вокалаў-Кулак заехаў у двор старога цаглянага дому. Вольга Аляксееўна пасьпела прачытаць над вартмі дошчачку, на якой зьліняўшымі літарамі было напісана прозьвішча ўласніка дому.

На сходках іх сустрэў сам гаспадар—прыватны практык па юрыдычных справах—Кабылянскі. Пазнаёміўшыся з Вольгай Аляксееўнай, ён правёў іх у свой рабочы кабінэт, як назваў ён пакой з адным вакном, шахваю, крывабокім сталом і чатырма крэсламі, бачыўшымі лепшыя часы свайго гаспадара.

Калі Вольга Аляксееўна паспрабавала загаварыць пра справу, дык Кабылянскі перапыніў яе пачціва і папярэдліва сказаў, што яму ўжо вядома—аб гэтым гутарка йшла ў яго з Вокалавым-Кулаком. Гутарачы, ён дастаў з скрыпучае шахвы

*) Гл. № № 2 і 3.

пару лістоў паперы, з маркаю фабрыкі князя Паскевіча і прысеў к сталу. Разьбітае крэсла зарыпала жаласьліва і тонка адцяжару.

У габінэце пахла канцылярый, пажоўклай паперай і старымі шпалерамі. Каб асьвяжыць паветра, Вольга Аляксееўна папрасіла дазволу прачыніць вакно. „Юрыдычны практык“ папярэдзіў яе і адчыніў паслужліва сам.

— Прыступім адразу к пісаньню акту, — сказаў асьцярожна чамусьці маўклівы Вокалаў-Кулак.

Пяро вопытнага пісакі, прасядзеўшага не адны штаны за гэтым, зарыпела па лісту паперы. Вокалаў-Кулак з бліскучымі вачыма абапёрся на стол. А Вольга Аляксееўна пад аднастайныя гукі характэрнага драпаньня пяра і пад гукі нуднага голасу „юрыдычнага практыка“ аддалася сваім марам.

У той час, як адбывалася камэрцыйная, ня зусім чыстая ўмова ў горадзе, у вёсцы ў той час, у доме, які перайходзіў к новаму ўладару, служанка Вольга мяла падлогу.

Пакой Жоржа з тае раніцы, калі ён зьнік, ня прыбіраўся больш, ды і ня было чаго прыбіраць у ім, але Вольга, падначальваючыся нейкаму няяснаму пачуцьцю, зайшла. Усё было ў тым-жа парадку, як і да сьмерці Жоржа, нічога не зьмянілася; усе рэчы пабывалешняму стаялі на сваіх мясцох. Журботным поглядам правяла Вольга па пакою. Яе дапамогі тут не патрабавалася быццам. Але нешта з-пад падушкі відаць, нібы ражок нейкага картону. Вольга падняла падушку і ўспамянула, што яна аднойчы вешала ўжо сарваную са сьцяны гэтую карціну. Рэпрадукцыі, якія былі паразьвешваны на сьценах, фатаграфічныя здымкі і проста звычайныя відавныя паштоўкі Вольга называла карцінамі. Пад падушкай ляжала ведамая ўжо „Голая Вэнэра“.

— Якое толькі гадасьці ня бывае ў гэтых панствуючых людзей, — падумала Вольга. — Голую жанчыну — сорам! — вешаюць на сьцяну. Каб на мой розум, дык я печ падпаліла-б ёю.

Думаць можна адно, а рабіць трэба другое, і Вольга зноў прымацавала „карціну“ над ложкам. Паправіўшы пасьцелю і перастанавіўшы крэсла з мейсца на мейсца, яна адыйшла павольна к дзвярам. І зноў тое журботнае, што і ў першы

раз, паказалася ў яе поглядзе. Вочы сьлізганулі марудна з кутка ў куток, быццам цяжка было ёй пакінуць гэты пакой. Уздыхнуўшы, яна зачыніла, нарэшце, дзверы і перайшла да пакояў Вольгі Аляксееўны.

У спальні быў поўны непарадак. На крэсла каля ложка кінута скамечанае будзённае адзенне. Пад крэслам запыленыя лодачкі і прашмуленыя на пятках шэрыя панчохі. Ложак няпрыбраны, з параскідванымі падушкамі і пасьцельнай бялізнай.

Прывыклай рукою Вольга прыбрала. Узяўшыся за мятлу, прыкмеціла яшчэ пад ложкам скамечаную брудную сарочку. Вольга ўзяла яе і занесла на кухню, зьбіраючыся пасьля памыць. У цёмнай прыходжай не пачула як з жматка выпаў ліст, які Вольга Аляксееўна атрымала з месяца таму назад ад Натачкі.

Пакой за пакоем прыбрала і замяла Вольга ўвесь дом. Засталося выбіць пыл з палавікоў. Яна захапіла іх і пайшла цераз кухню на двор.

Як адбывалася ўсё гэта, Сяргей, змучаны адсутнасьцю Вольгі Аляксееўны і жадаючы сустрэчы з ёю, выправіўся ў фальварак. Кароткую адлегласьць ён прайшоў так хутка, што ня прыкмеціў як загнуў за рог дому. Як і мінулага разу, думаючы застаць дома сваю чараўніцу і ўладарку думак, Сяргей зайшоў з вэранды.

Праз адчыненыя дзверы ў прыходжай пасьвятлела. На падлозе зусім блізка к кухні Сяргей убачыў ліст. З мэтаю аддаць ён падняў і трымаючы ў руцэ прайшоў пярэдняю, а з пярэдняй у гасьцінню.

Ніхто ня сустрэў яго; ня было чутна голасу Вольгі Аляксееўны.

„Можа зноў хворая і ляжыць“,—падумаў ён.

Сьмела, як-бы маючы асаблівае права і прывілеі зайходзіць туды, куды звычайныя знаёмыя ня маюць уваходу, прайшоў у спальню.

Нікога ня было. Ложак чыста і апратна прыбраны, усягоўна як яго ўладарка ня клалася адпачываць цэлы месяц. Ніякае рэчы, пакінутае дзе-небудзь як-бы на адну хвілінку, якая паказвала-б што па яе зараз зьвернуцца. Так пачужому без ядынае жывое душы сустрэў стары дом Сяргея.

Тут апамятаваўся ён што трымае ў руках ліст. Зьбіраючыся пакінуць, Сяргей падышоў к крэслу і паклаў. Ліст лёг угару надпісаным адрасам.

У ваччу Сяргея запырэсьціла раптам ад убачанага. Нічога апроч гэтага ня бачыў ён у тую часіну. Ня чуў нават, што на кухні загрузала пасудзінаю служанка Вольга. Вось яна кінула работу і яе крокі, — цяжкія і павольныя, пачуліся ўжо ў гасьцінай.

А Сяргей глядзеў на адрас канвэрта і вочы засьцілаліся туманам. І праз туман быццам агнёвымі літарамі, якія з кожнай сэкундай павялічваліся да аграмністых памераў, напісана было імя Вольгі Аляксееўны.

А можа ён памыліўся? Можа гэта толькі здалося так, бо на памяці і вуснах увесь час было яе імя.

У сталовай, праз адны толькі дзьверы, загрузалі боты Вольгі. Гэта, мабыць, раздурбала Сяргея. Ясным поглядам зірнуў ён на канвэрт. Памылкі не магло быць. Разборнымі, чытальнымі літарамі, як і хвіліну таму назад, на канвэрце стаяла: Вользе Аляксееўне.

Крокі спыніліся каля дзьвярэй. Вось зараз нейчая рука пацягне і адчыніць дзьверы. Крокі не яе. Служанка... убачыць... Сяргей схпіў ліст і схаваў у кішэню як раз у той момант калі Вольга адчыняла дзьверы. Ён павярнуўся і выйшаў насустрэч.

— Я заходзіў к Вользе Аляксееўне... Скажыце, хутка яна прыдзе?

— Хутка... Хутка... Пачакай, дык можа і заўтра ня ўбачыш.

— Хіба яе няма дома?

— Няма, паехала ў госьці. А што—занудзіўся?—з нявыразным пачуцьцём радасьці ці жаласьлівасьці ці разам і таго і другога запытала Вольга.

Сяргей ня чуў ужо. З нізка пахіленаю на грудзі галавою ён выйшаў з дому.

16. Ашуканка. Выезд з старога дому

Вольга Аляксееўна прыехала на другі дзень здаволеная і вясёлая. Гукнуўшы на-хаду Вользе, каб згатавала што зьесьці, сама прайшла ў спальню з невялічкім ручным сакваяжыкам.

Хацелася аддацца спакою адпачынку, хацелася кінуцца на ложак і соладка заплюшчыць вочы і нічога-нічога ня думаць. Але нешта большае за хвілёвую чалавечую слабасьць боязна зьявілася ў вялікіх чорных асьцярожных вачох. Азіраючыся і прыслухоўваючыся, як хітрая старая кошка, адчыніла яна жоўтыя скураны дарожны чамайдан і кінула ў яго прынесены сакваяжык. З гэтым быццам зазвінела што ў сакваяжыку ці ёй здалося так, зморанай ад язды па дрэннай палявой дарозе.

„Не, я стану́ча не магу трымаць сябе ў руках“, падумала яна і сьціснула моцна грудзі, з якіх быццам выскачыць хацела сэрца. Гучная цішыня стаяла ў спальні і ў суседніх пакоях. А ёй здавалася, што нехта нябачны прысутнічаў пры ўкладваньні ў чамайдан сакваяжыка і цяпер падкрадваецца каб схпіць яго і зьнікнуць. Дрыжэньне прабегла па целе. Яна моцна хляпнула векам чамайдана, пасьпешна замкнула халаднаватымі непаслухмянымі пальцамі і нязграбна схавала ключык ад замка ў кішэньку блузы.

Але нявымоўны жах апаноўваў і не даваў спакою. Быццам нябачныя рукі працягнуліся к ёй з усіх бакоў.

„Адсюль ключ можа лёгка згубіцца“, падумала. Падначальваючыся боязнаму быдлёваму страху яна дастала ключык з кішэнькі. На тоненькім ланцужку на шыі вісеў залаты жаночкі гадзіннік. Зьняць яго і прасадзіць ланцужок у колечка ключа было хвілёвай справай.

Але адзінота не пакідала гнясьці боязным спалохам. Ёй усё здаваліся нябачныя рукі, якія працягваюцца павольна пазладзейску к ёй ззаду і ціха-ціха здымаюць тоненькі ланцужок з гадзіннікам і ключом з шыі.

Спалохана прыціснула яна к грудзям гадзіннік, выскачыла з спальні і дзіка не сваім голасам крыкнула:

— Вольга! Ці хутка ты там з гэтым заклатым полуднем?

У тую-ж хвіліну зьявілася з падносам служанка. Вольга Аляксееўна ня вытрывала.

— Вечна яна возіцца, як на заўтра трэба.

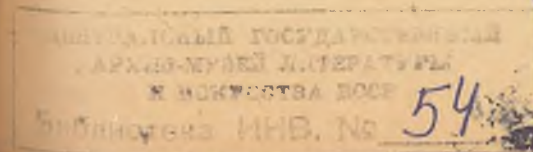
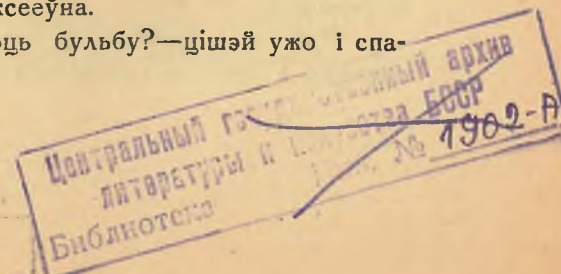
— Дык ня можна-ж хутчэй, Вольга Аляксееўна.

— Можна! Прывыкла, што ніколі не падганяю.

— Няпраўда, Вольга Аляксееўна.

— Маўчы!.. Сеньня капаюць бульбу?—цішэй ужо і спакойней запыталася яна.

2. „Маладняк“ № 4.



— Капаюць.

— Колькі капальнікаў?

— Восем.

— Я сябе нешта дрэнна адчуваю... Ты схадзі, Вольга, і паназірай за імі, каб лепш капалі. Можаш ісьці зараз, я сама прыбяру са стала.

Служанка выйшла.

Застаўшыся адна ў доме, Вольга Аляксееўна аглядзела ўсе пакоі. Мімаходзь паспрабавала вокны, ці добра зачынены. Калі больш ня было ўжо чаго аглядаць,—на ключ пазачыняла абодвы выхады—з кухні і з прыходжай на вэранду. І толькі тады ўздыхнула палегчана.

Чорныя страхі паволі прайходзілі. На сэрцы рабілася лёгка і спакойна. Прагавіта пацягнула да дзейнасці.

У камодзе ляжала яе бялізна. Яна ўзяла тры самыя лепшыя, навейшыя зьмены і адклала іх. Дзесятак шоўкавых насавых хустачак загарнула ў бялізну і перайшла да шахвы. Будзённыя адзеньні адкінула,—яны зусім непатрэбны былі ёй. А шоўкавае з залацістымі адлівамі акуратна згарнула і запакавала ў цыгаркавую паперу. Пашытыя па модзе два маркізетавыя адзеньні можна было надзяваць ва ўсякім горадзе Эўропы. Чорнае, як вугаль, смушкавае манто абавязкова возьме. На шарсыяны гарнітур апрацеца дэмісэзоннае пальто.

Нарэшце, усё было абмяркована і прадумана з усіх бакоў і пунктаў гледжаньня. Грудкі складзеных акуратна пажаночу рэчаў выснураваліся перад чамайданам. Час быў пакаваць.

— Ах, ледзь не забыла! Ніяк нельга пакінуць свае каштоўныя драбніцы з туалетнага століка. Яна так звыкла бачыць іх перад сабою, што будзе адчуваць бяз іх як бяз рук. На першым часе неабходны будуць і туалетныя прылады, і манікюрныя рэчы. Здаецца ўсё было прадбачана і падрыхтавана.

Вольга Аляксееўна адамкнула сярэдняю шуфлядку камода і дастала невялічкі чарапахавы куфарачак на замочку. Ён умяшчаў у сабе тры тысячы савецкіх чырвонцаў. Задатак, атрыманы ад Вокалава-Кулака, яна расклала роўна і запхнула ў свой сярэбраны рыдыкюль. „На траты першай неабходнасьці“, падумалася.

Зсталася напакаваць чамайдан. З дробным дрыжэньнем адамкнула замок з сакрэтным механізмам. На самы ніз паста-

віла чарапахавы куфарак, абклаўшы мяккімі рэчамі, каб не пакалоўся пры штурханні чамайдану. Потым пакідала бялізну вопратку. Асьцярожней чымсь усё наверх усклала манто і шоўкавае адзеньне. Каб нідзе не засталася парожнага мейсца—ужо згадзілася розная дробязь—запоўніла ўсе шчыліны туалетымі цацкамі.

Калі ўжо ня стала больш чаго класьці і чамайдан натоптаны да вечка стаяў гатовы ў дарогу, Вольга Аляксееўна ласкава азірнула яго і падумала:

„Які мілы чамайданчык. Колькі ў ім розных каштоўнасьцяў і багацьця! А, мусіць, ня лёгка...

Не, чамайдан быў зусім ня цяжкі ў руцэ. Перайсьці з поезда на поезд з ім ня будзе складаць ніякай цяжкасьці. Яна ўвязала яго ў дарожныя раменьні і паставіла пад ложак.

— Ах, як марудна гэта цягнецца. Каб меў, здаецца, крыльці, — вялікія, дужыя... Раптам пераляцець, бяз усякіх клопатаў і журботы, без маркоты і бяссонных начэй,—прашаптала яна.

Зірнула на гадзіннічак. Стрэлкі паказвалі якраз без дзесяцёх пяць па поўдні.

„Трэба сыпшацца, а то можа прыедзе і раней. Тры гадзіны з хвілінамі да цягніка... Дзьве гадзіны язды... Гадзіна на вакзале—каля касы“,—атулялі густым роём думкі.

Пад канец паглядзелася ў люстэрка і зарагатала раптам: такі дурачлівы выгляд твару быў у яе. З дарогі памятае з раскіданымі пасмамі валасоў і папсаванай зачоскай.

Яна падсела к туалетнаму століку, зачасала кішэнькавым грабенчыкам валасы. Плойка для накручваньня валасоў заставалася тут. Няспешна накруціла абвіслыя даўгія пасмачкі на скронях. Шчокі трохі паджоўклі з нядаўнай язды па сівэру. Яна старальна наруменілася і на ўвесь твар паклала тоненькі пласт пудры.

У дзьверы з вэранды пастукаў нехта моцна. Вольга Аляксееўна здрыганулася. Але, зірнуўшы другі раз на гадзіннік, убачыла што стрэлка адлічыла астатнія дзесяць хвілін, якія заставаліся яшчэ ў яе распараджэньні на канчатковую падрыхтоўку. Асьцярожна выглянула яна праз вакно на двор.

Згоджаны ўчора ў горадзе фурман прыехаў па яе. Пайшла і адамкнула дзьверы.

— Толькі адну хвілінку... Я зараз... Апануся толькі.

Фурман з гатоўнасьцю пачакаць хоць дзесяць хвілін для такога прыгожае і шчодрае кабедзіны матнуў галавою і адыйшоўся к каню.

Вольга Аляксееўна вярнулася ў спальню. Лёгкім рухам накінула на плечы пальто, апранула ў рукавы. Надзела перад люстэркам эlegantны брыль з зялёнага шоўку. (Ён так ішоў к сьветла-шэраму пальто і яе чорным вялікім вачом!). Какетлівая ўсьмешка ашчэрыла ледзь-ледзь яе белыя, як цукер, зубы і кволы пацалуначак паляцеў да тэй Вольгі Аляксееўны, што зьявілася ў люстэрку.

Нацягваючы лайкавыя рукавічкі, яна перадумвала апошні раз ці не забылася чаго. Здаецца, усё. Яна азірнулася вакол. Ага!.. На камодзе ляжаў, пабліскаючы чарнатою халоднай сталі, крыхотны жаночкі браўнінг.

— Ты неабходзен будзеш мне, мой добры малютка. Ты— мой найлепшы сябар... Верны, як сабака, мой вартаўнік... Як-жа цябе ня ўзяць?!

Яна выцягла маленькую абойму з патронамі і праверыла работу пісталета. Браўнінг ляскаеў звонка і дасканала, як усякая спраўная машына. Вольга Аляксееўна ўкінула яго ў патайную кішэню пальто і ўзяла пузаты рыдыкульчык.

Цяпер усё было ў парадку. Можна і разьвітацца. Выраз лёгкай гіроніі зьявіўся на твары і застыў у чаканьні.

— Бывай, мая разбураная, абрабаваная спальня!

Працінаючы быццам сыены сваім вясёла-сьмяхотлівым поглядам, з больш моцным націскам гіроніі прадойжыла:

— Бывай, старэнькі дом, логава маіх бацькоў, калыска сугучнага прозьвішча быўшай тваёй уладаркі! Зьмірыся са сваім становішчам і захавай чыё-небудзь шчасьце, калі яно зьявіцца тут. Бывай!.. Бывай!..

Яна жартліва памахала ручкай, схапіла жоўценькі чамайдан і выйшла ўжо сур'ёзная к фурману.

Той падбег,—спрытна і папярэдліва.

— Чакайце... Дайце я пастаўлю... Сядайце, калі ласка.

Фурман пацціва ўслужыў ёй і лёгка ўскочыў на сваё мейсца. Лягнула задаволена ў паветры пуга. Вольга Аляксееўна закалыхалася плынна на мяккім сядзеньні.

Але што гэта? Быццам крык які пачуўся і досыць знаёмы. Яна азірнулася.

Недалёка ад дому, на скрыжаванні лесавых дарог, у позе вялікай маркоты і гора стаяў і глядзеў ёй услед Сяргей.

Быццам няпрыйемнае нешта шавяльнулася ў сэрцы Вольгі Аляксееўны. Але ў тую-ж часіну элегантным рухам вольнае рукі яна паправіла кучаркі пад брылем і конь фурмана пабег лёгка і шпарка па роўнай дарозе.

17. Ашуканыя

Сяргей ня чуў тады высьмешлівых слоў служанкі Вольгі. Прыдушаны адсутнасцю Вольгі Аляксееўны і яе ўніканьнем ад работы з хорам, а галоўнае—ад сустрэч (і хор быў для яго ні чым іншым як сродкам для любых сустрэч), ён ціха пайшоў назад к народому. Калі, ідучы туды, у галаве былі нейкія ружовыя думкі і палкія надзеі, дык зараз іх зусім ня было. Галава апустэчала, як быццам хто ўсясільны адным махам мятлы вымеў усё з галавы.

Але гэта прадаўжалася нядоўга. Выпадковая думка-ля-тунья абудзіла яго. Паступова зьнікла тупая абыякавасьць. Тады думкі адна за другой зьявіліся і асяродзіліся на ўзятым лісту. Небходна прачытаць і даведацца з кім гэта ў яе такая сувязь, а можа і большае што.

Прачытаць чужы ліст ён ня лічыў злавчынным у той момант. Ды й якое злавчынства магло быць у гэтым. Хіба ня меў ён станоўчых праў на прачытаньне яго. Меў, бо меў такое-ж права на самога адрасата.

Не паглыбляючыся больш у раздумваньні аб чэснасьці свайго ўчынку, Сяргей дастаў нешчаслівы ліст і пачаў чытаць. Па меры чытаньня едкая горкасьць запаўняла юнацкае сэрца і на мейсцы хараства першых маладых пачуцьцёў паўставала чарната. Дык значыць вось аб чым яны перапісваюцца і вось што ў галаве яго Вольгі Аляксееўны. Заўтра-ж, калі прыедзе яна, трэба ўбачыцца і сказаць ёй, што гэтак рабіць ня варта, што яна не павінна...

Што яна не павінна—Сяргей так і не надумаў. Адным словам, ён думаў, што Вольга Аляксееўна нячэсная ў адносіне яго і пры першай сустрэчы ён скажа гэта ёй. Заўтра-ж пойдзе і кіне проста ў вочы балючыя словы дакору.

Потым ён супакоіўся трохі і сілкаваў забыцца на ліст. Так жадалася зноў бывалешняй Вольгі Аляксееўны; хацелася апраўдаць яе і паводзіны апошніх дзён прыпісаць простае выпадковасці. Смерць брата... Хаўтуры... Потым раз'езды, звязаныя з хатнімі і гаспадарчымі справамі. А калі і па асабовых справах. Хіба-ж ня мае яна права бяз усякіх падазрэнняў з яго боку ехаць куды захоча. Яна даўно дарослая жанчына. Ён гэта ведаў. Не!.. Заўтра пойдзе абавязкова. Поўна крыўднага ня скажа, але дакараць будзе і колка дакараць, бо яна сваіх абяцанняў ня спраўдзіла. Хоць і былі прычыны ў яе—ня важна!—Усё такі яна вінавата. Асабліва дакараць ня трэба... Ён яшчэ ня можа забыць таго здарэння ў лесе. Якая пакрыўджаная была тады Вольга Аляксееўна. Бедная!.. Ён ня ведаў як, чым супакоіць яе, суняць гэтыя ціхія горныя сьлёзы.

Сяргей прачытаў ліст і паклаў зноў у кішэню з мэтай аддаць заўтра Вользе Аляксееўне. Трохі злосна было яму на гэту невядомую Натачку, што так фамільлярна піша таварышцы і яшчэ выказваецца такімі словамі, што яму проста сорамна за Вольгу Аляксееўну. Эх, каб давялося ўбачыць гэтую Натачку!.. Ён наказаў-бы ёй поўна-поўна, крыўдна і злосна, хай-бы ведала як турбаваць чужы спакой. Сьмела папіанёрску задаў-бы такога жару, што яна мусіла-б пачырванець і папрасіць выбачэння. Увогуле, не падабалася яму маленькая рухавая Натачка.

Апошнімі днямі Сяргей неяк абняхаеў і заленаваўся. Зусім прышыць яму марку гультайства нельга было, але ад работы ён уцякаў. Імкнення не знаходзілася. Было абыякава, шэра, будзённа.

Сёння, прыйшоўшы дадому, ён павячэраў нехаць і рана лёг спаць. Бацька працаваў па сталарству. Гэта было яго ўлюблёным заняткам, як быўшага сталара. Пад шорахны сьвіст бацькавага рубанку Сяргей зморана, але моцна, заснуў.

Служанка Вольга прыйшла з поля, калі гналі кароў з пашы.

Сонца заходзіла павольна і ціха. На захадзе было яснае надвор'е. А з усходу насоўваліся маленькія цёмныя хмаркі.

Гэтак добра было-б адпачыць пасля работы. Але Вольгу яшчэ чакала шмат работы дома: падаіць каровы, даць сьвініням, памыць пасудзіну.

„Вось табе гэтае найміцтва“, думала ідучы Вольга. „Хоць-бы калі вольная часінка... А яна яшчэ гаворыць, што мала работы, што я больш бываю дома за яе“...

Дома было ціха. Вольга ўзялася шпарка за хатнюю работу. Прывыклымі рукамі выконвала яе хутка і разьмерана, як па гадзінніку. Калі адпрацавалася і ўвайшла ў кухню, дык было ўжо зусім цёмна.

Яна запаліла лямпу. Гаспадыні штосьці ня было чутна.

„Можа рэпэтыруецца дзе... А што ёй рабіць. Ведай, што еш, сьпі, ды сьпі і еш, а ў вольны ад гэтага час гуляй колькі ўлезе“.

Вользе гэтак хацелася адпачыць, бо заўтра-ж трэба рана ўставаць. Супроць звычайнага—раней за гаспадыню—не распранаючыся, кінулася на свой цвёрды саламяны сяннік і заснула як забітая...

... Праз сон пачула, што нехта быццам штурхае яе, будзіць.

— Позьненька!.. Позьненька, любая, устаеш. Зараз сонца пакажацца... Так, доўга сьпіш.

Калі разьляпіліся ад сну канчаткова вочы, Вольга ўбачыла перад сабою Вокалава-Кулака.

— Уставай, уставай, галубанька, няма чаго дарэмна ваяцца.

— Што вам трэба?—запыталася яна, з поўнай падставай для гэтага.

— Што мне трэба?—ха-ха! Мне трэба каб ты йшла працаваць па гаспадарцы.

— Якое вы маеце права? Мяне ніколі ня будзяць... Я сама ўстаю штодня і раблю без прыганяных!

— А ты, значыцца, яшчэ ня ведаеш,—прамармынуў Вокалаў-Кулак.—Я цяпер гаспадар гэтага дому, усіх будынкаў і ўсёй гаспадаркі. Досыць права?

Як-бы што страшнае і балючае цюкнула Вольгу.

— Чаму так? А Вольга Аляксееўна? Як-жа гэта так?

— Вось што, дарагая Вольга,—цябе зваць Вольга? Так... Дык вось... Гаспадарку Вольга Аляксееўна прадала мне. Усю і саўсім...

— Што вы кажаце,—спалохана прашаптала Вольга.

— Што вы чуеце, дарагая... А за тым прымацца за работу.

— Вы ня маеце права гаварыць са мною так!.. Дзе Вольга Аляксееўна?

— Я-б таксама запытаўся цябе дзе яна цяпер. А на работу трэба станавіцца зараз-жа. Я іначай думаю паставіць гаспадарку.

— Вы не наймалі мяне, што прыганяеце!..—Крыкнула раптам, адчуўшы вялікі боль у грудзёх, Вольга.—Я ў саюз пайду.

— Хоць за саюз... Лепш ня будзе,—адказаў ёй выразна Вокалаў-Кулак.

Вольга Аляксееўна, значыць, ашукала яе як сама захацела. Тады ўгаманіла... выпытала ўсё... і цяпер ашукала. Няма нічога... Адна бяз нічога на раздарожжы. Ах, як забалела сэрца!

Вольга адчула нястрыманы тупы боль. Млосна-млосна зассала пад грудзмі. Каб уцішыць, здаецца, гэты немажлівы боль!.. Яна сьціснула грудзі. І ў вачох пачало цьмянець. Млосны камяк,—вялікі, агідны—падступіў к горлу. І ў вачох стала цьмяная ноч. Самі сабою падагнуліся ногі. Вольга зыбнулася і ўпала цяжка на сваю пасыцелю, з якое хвіліну таму назад устала.

Бацька-Ліпнеўскі асабліва ўважна сачыў за сынам у той дзень. Маці была надзвычайна папярэдлівая.

Сяргей не прыкмячаў якой уважнасьцю абкружылі яго сёння бацькі. Цалкам ён быў ва ўладзе абыякавасьці; ня бачыў як за кожным крокам яго назіралі—ня бацька дык маці.

Але што да таго каб і бачыў. Справа ў яго была большая. Думкі яго неадчэпна цягнула туды. Вырашыць... Пагаварыць і вырашыць.

Павольна прайходзіў цьмяны восенскі дзень. Было ня цёпла і ня холадна. Надыходзіў захад сонца,—нябачна, але адчуваюча.

Сяргей больш ня мог трываць. Уладна, магутна трымала яго ў руках нешта большае ў гэтыя хвіліны за розум, за разважлівасьць.

Бацьку запрасілі на пасяджэньне сельсавету.

Нецярплівасьць была ўва ўсіх рухах Сяргея, у яго поглядзе, у словах. Маці ня вытрывала і запыталася:

— Сярожка, што з табою робіцца? Ты невясёлы такі чамусьці. Узяў-бы ды пачытаў кніжку.

— Ай, мама! Усё вам здаецца чорт ведае якое.

— Чаму ты ня хочаш прызнацца?

— Няма чаго ў мяне прызнацца!

— Няпраўда твая, Сярожа,—ласкава і цвёрда сказала маці.

Мабыць, таму, што гэта было сказана адначасна і ласкава і цвёрда, Сяргей зірнуў на матку і ня мог вытрымаць яе мацерынага погляду.

— Мне так нудна, мама. Я прайдуся, пагуляю.

Сказаўшы гэта, ён апрануўся і выйшаў. Маці не затрымлівала.

Сяргей пайшоў па тэй дарозе, па якой некалі першага разу йшоў з Вольгай Аляксееўнай у лес. Жвава ўспаміналася цяпер першая праходка. Зеленысты поплаў... Рака... Матылі. Сонца, поўна сонца... Прыгожасьць лесу...

Цяпер ня было таго хараства. Поплаў пабрыдчэў ад тысячаў конскіх і каровіных сьлядоў. Няма птушак чамусьці. І рака чарнаватай істужкай няпрыветна аголіла свае берагі. Пачаў жоўкнуць лес.

З працілеглага боку падыходзіў Сяргей, к фальварку, угадваючы дома ці не Вольга Аляксееўна. Скрыжаваньне дарог прайсці, а там і дом пакажацца з-за зялёнага натоўпу хвой.

У Сяргея зьявілася ўпэўненасьць, што Вольга Аляксееўна дома. Яна сустрэне яго як сьлед, як раней. Пагамоняць шчыра і любя, як у спальні пасья таго. Потым ён аддасць ліст і раскажа пра свае думкі аб яе пісьмовай сувязі...

— А дзе-ж ліст..?—Ледзь ня крыкнуў ён раптам і пачаў мацаць у кішэнях.

Ліста ня было. Дарэмна па другому разу перашукваў ён. Ліст як наскрозь зямлі прайшоў.

У гэты момант пачуўся характэрны глухі конскі тупат на пыльнай дарозе. Сяргей глянуў і блакітныя вочы яго затуманіліся. У фэатоне, лёгка пакалыхваючыся, праехала ўвабраная з шыкам Вольга Аляксееўна. Думка аб лісту захавалася далёка ў цьмянай глыбіні. Перад вачыма—яна ў фэатоне, ды ў нагах дарожны чамайдан

Трыццаць якіх крокаў аддзялялі яго ад скрыжавання. Як ганчак ірвануўся ён і выскачыў на тую дарогу. Фаэтон ня хутка рухаўся ўперад.

Ня маючы сілы вытрываць, ён крыкнуў нема штосьці і гук яго голасу звонка адгукнуўся ў далёкіх соснах. Яму зда-лося, быццам Вольга Аляксееўна азірнулася. Але ў тую-ж хвіліну фурман торкнуў за лейцы і конь шыбка паймчаўся ўперад.

Нічога ня памятаючы, што робіць і што будзе далей, з цьмяным хаосам думак у галаве Сяргей кінуўся бегчы ўсьлед за фаэтонам. Як-бы нейкая няведаная сіла пхала яго ўперад і ўперад па дарозе, на якой заставаліся дзеве вузенькія палоскі гумаластавых колаў.

Лёгкі пыл асядаў паабাপал дарогі на жаўтавата-бурыя ствалы соснаў, сівіў дробненькі прыдарожны алешнік, ды рэдкую пажоўклую траву.

18. Нарада ўдвох.

Вольга расчыніла паволі вочы. Галаве было холадна і мокра. Стан утомы душэўнай і фізычнай адчула яна. Паглядзеўшы на бок, яна ўбачыла стаяўшага з кубкам у руцэ Вокалава-Кулака. Ей прыпамянулася ўсё, што адбылося да гэтага. Адчуваньне, небяспекі хваравіта прымусіла напружыцца і ўсхапіцца. Утомы ўжо ня было. Адчуваньне больш глыбокае і сур'ёзнае залівала сьвядомасьць.

— Вольга, ня ўзбурайся, ня турбуйся... Я пажартаваў толькі трохі і болей нічога,—казаў між тым Вокалаў-Кулак.

— Не, не...

— Я пажартаваў... Больш гэтага ня будзе.

— Не, не... Не магу,—паўтарыла ўпарта сваё Вольга.

Яна ўскочыла шпарка і завязала на галаву хустку.

— Куды ты?.. Вольга! Я табе ў два разы больш буду плаціць чым Вольга Аляксееўна.

— Не патрэбны мне вашыя грошы... Я ведаю куды йсьці.

Ня глядзячы на Вокалава-Кулака, з высока ўзнятая галавою вышла яна шпарка і грук моцна захляпнутых дзвярэй сказаў аб небяспецы яму, новаму гаспадару так лёгка і танна купленага фальварку.

Старшыня сельсавету—быўшы вясковы пастух—нешта корпаўся па гаспадарцы, калі ніхто з прасіцеляў у раньні час ня мог адарваць яго ад работы.

Сонца толькі ўзыходзіла. Старшыня весела напываў камсамольскую песню і спора ўвіхаўся каля хлява, што выглядаў новаю жаўтавата-залацістаю страхою; прыводзіў да ладу трэскі і абрубкі, бяровыя і пруды, якое пазаставалася ад пастаўленае будыніны.

На ранічным паветры так лёгка і радасна працавалася. І адчуваючы ўсю прыемнасць работы, старшыня бадзёра напываў і нягучны голас уздымаўся на вышыню будынкаў і мякка і весела слаўся па новых стрэхах.

У гэты раньні час яго здзівіў прыход Вольгі. Яго здзівіла перш за ўсё таму, што ў сельсавеце яна ня мела ніякай справы, а падругое, яго ў такі раньні час ніхто яшчэ не турбаваў, не адрываў ад гаспадаркі. Аднак работа ня воўк—у лес не ўцячэ.

— Дзень добры! Дзень добры!—адказаў ён на прывітаньне і зірнуў на прыйшоўшую.

Аднаго погляду было даволі, каб усё здзіўленьне старшыні ад ранняга прыходу Вольгі адразу знікла. Тады ён абацёр рукі, пабіўшы ладонямі адну аб адну, і запрасіў яе у хату. Але Вольга адмовілася нясьмела і папрасіла паслухаць яе тут на дварэ.

— Ну, дык сядай тады,—і старшыня прысеў на смаловае бярвяно.—Кажы ў чым справа гэтак рана.

Бяз сьлёз і распачы сказала Вольга шчыра аб сваім жыцці. Не схавала факту і цяжарнасці. Успамянула аб гутарцы сваёй з Вольгай Аляксееўнай пры сьмерці Жоржа.

— Парай, што рабіць цяпер, як быць гаротнай сіраціне, Пятрок. Гэта-ж калі народзіцца яно, дык будзе яшчэ горш. Ці-ж гэтае запрацавала я сваім мазалём за колькі год.

— Так, Вольга, гэта справа сур'ёзная... А ня ведаеш куды яна выехала?

— Хіба-ж яна мне казалася, Пятрочак. Каб яе дабро ня ведала, як я ня ведаю. Можа гэты Вокалаў-Кулак. Але што... Аднаго носу палоса.

— Гэта ты праўду сказала,—задумена праказаў старшыня сельсавету.—Хітра зрабілі, сволачы, і гаварыць няма чаго.

Цішком, памышынаму... Калі маеш час, дык вось што... Сходзім к сакратару ячэйкі. Ведаеш? Што загадчыкам народому, новы. Трэба з ім параіцца. Я адразу сам не магу надумацца.

— Я пайшла-б на край сьвету, Пятрочак, адно каб толькі дабіцца праўды, каб адчулі зладзеі, што яны закопвалі жывога чалавека.

— Справа важная, вельмі важная. Пайшлі тады... Спаць у шапку ня трэба на хуткім часе, бо праспаць можна.

Шпаркім крокам, як быццам і сапраўды ад кожнае хвіліны залежала справа, старшыня сельсавету накіраваўся к Ліпнеўскаму на кватэру. Вольга ледзь пасьпявала за ім у сваіх мужчынскіх ботах.

На кватэры Ліпнеўскіх іх сустрэла неспакойнае ажыўленьне і зьбянтэжанасьць на тварах Ліпнеўскіх. У кватэры быў поўны непарадак, усе рэчы параскідваны, як пасля пажару. Ліпнеўскі-бацька хадзіў вялікімі крокамі па пакою, а Ліпнеўская з выразам распачы на твары і ўва ўсёй фігуры сядзела за сталом. Сяргея ня было.

На прывітаньне старшыні сельсавету Ліпнеўскі адказаў абыякава і зусім аўтаматычна. Потым, як-бы апамятаўшыся, схпіў яго працягнутую руку і паціснуў.

— Што гэта ў вас такое?—запытаўся ў зьдзіўленьні другі за сёньня раз старшыня.

— Выйдзем на хвілінку на двор,—адказаў прапановай на запытаньне Ліпнеўскі.

Не чакаючы згоды старшыні, ён як быў, бяз шапкі, вышаў на двор. Старшыня маўкліва, але з нейкай здагадкай пасьледваў за ім.

— Ты заўважыў, што ў нас нязвычайнае нешта, так? Дык вось, ты ўгадаў. Учора пайшоў гуляць Сяргей. К вячэры ён ня прышоў, як ня прышоў уночы і сёньня раніцай. Мы ня спалі ўсю ноч.

— Можа дзе заначаваў у таварышоў. Ня варта ўсё такі непакоіцца гэтак. Яшчэ рана, ён можа хутка прыйсьці.

— Не, у мяне маюцца думкі, а верна кажучы падазрэнні, што гэта ня так. Ён не заначаваў-бы.

— Памойму, надта ўжо непакоіцца няма чаго. Можа ён забрыў у суседнюю вёску. А вось у мяне справа, дык зусім пэў-

ная... Я прышоў вось з гэтай дзяўчынай. Яна—служанка Вольгі Аляксееўны Маліноўскай. Ты апошнюю мусіш ведаць... Вось. Гэтая дзяўчына, Вольга, зацяжарала ад брата сваёй гаспадыні, таго, што ўтапіўся...

Ліпнеўскі моўчкі і, здаецца, далёкі ў думках слухаў паведамленьне старшыні.

— Учора (сэрца Ліпнеўскага юкнула) Маліноўская, выправіўшы служанку на поле, уцякла...

— Што ты кажаш?—схапіў яго за руку Ліпнеўскі.—Ага!

— Так, уцякла, чорт яе ўзяў-бы,—больш ажыўлена прадаўжаў старшыня:—але справа яшчэ ня зусім у гэтым. Усю маемасьць, як будынкі, жывёлу, рухомае і нярухомае, як ёсьць усё, прадала аднаму спрытнаму кулаку, па прозьвішчу Вокалаву Кулаку.

— Пятрок, як ты добра прышоў! У самы раз!—ускрыкнуў радасна Ліпнеўскі.

— Слухай... Служанка, якая праслужыла каля чатырох гадоў у гэтае ашуканкі, засталася ўсё роўна як выгнатаю з хаты. Яна-ж па законах мае права на палову гаспадаркі. Вось.

— О, зразумела цяпер, усё зразумела.

І ў сваю чаргу перапыняючы старшыню, Ліпнеўскі раскаў пра ўзаемаадносіны Сяргея з гэтаю распуснаю жанчынаю, пра ліст, які ён знайшоў у хаце—мусіць згублены сынам—і, нарэшце, пра сваю цвёрдую ўпэўненасьць.

— Я ўжо не сумняваюся, што адсутнасьць Сяргея зьвязана з уцёкам тае распусьніцы.

— Наша задача—пасобіць знайсці яе. Але як зрабіць? Я прышоў параіцца.

— Доўга раіцца няма чаго. Трэба запрэгчы каня і ехаць у горад. У мяне ёсьць ліст на яе імя ад адной, мабыць, такога-ж, як і сама. Ліст памечаны горадам, дзе пражывае гэтая знаёмая. Для нас асабліва важна тое, што апошняя запрашала Маліноўскую прыяжджаць. Можна яна і паехала туды. Ды што я прастарэкую, можна прачытаць самы ліст.

Ліпнеўскі з старшынёй вярнуліся ў хату.

Вольга гутарыла з Ліпнеўскай аб тых-жа справах, што і Ліпнеўскі з старшынёй сельсавету. Занятая гаворкаю, ад якое можа залежала зьвярненьне яе сына, Ліпнеўская ня ўбачыла як

двохгадовы сын Лёнік мэтодычна і ўпарта рваў на дробненькія кавалачкі нейкія паперы.

— Маці, дай сюды ліст,—звярнуўся да жонкі Ліпнеўскі.

— А ён-жа там на лаўцы ляжыць, вазьмі.

— Ня відаць на лаўцы.

— Як ня відаць. Я яго туды паклала.

— Паклала, паклала, а зараз якраз няма там, — крыху ўзбурана ўжо заявіў Ліпнеўскі.

— Ня мог-жа ён прапасьці,—адказала, устаючы, жонка.

— Мама! Мама! Папелька... Поўна папелькі,—закрываў весела Лёнік.

Цяпер абое зірнулі на Лёніка, на кучу падранае паперы і потым адно на аднаго. У дробненькіх кавалачках Ліпнеўскі пазнаў ліст.

— Вось, маці!.. Заўсёды ты гэтак! Паклала, паклала... Дзе ты паклала?! Падымі вось, калі паклала.

У лёгкай злосьці пазьбіраў Ліпнеўскі кавалачкі і паспрабаваў скласьці іх. Але нічога ня вышла. Дзіцячыя ручкі так шчыра пахадзілі каля „папелькі“, што ніякі паштавік не сабраў-бы зараз ніводнага штэмпэля гораду на канвэрце. Для дзіцяці забаўка была, мабыць, надта цікавай, бо, калі бацька адабраў апошнія шматкі, яно пакрыўджана разраўлося на ўсю хату.

Толку ня было ніякага з лістам. Ліпнеўскі злосна кінуў назад шматочкі, і яны, круцячыся і куляючыся, паляцелі к нагам дзіцяці.

— Мама!.. Мама!.. Тата аддаў поўна папелькі. Аддаў,—закрываў зноў, ужо радасна, Лёнік і пачаў зьбіраць раскіданыя кавалачкі ліста ў кучку.

— Паклала, маці,—з дакорам праказаў яшчэ раз Ліпнеўскі.—Але што казаць,—ня вернеш.

— Таварыш Ліпнеўскі, што-ж зробім усё такі? — запытаўся старшыня сельсавету.

— Ідзі запрагай каня і едзем у горад. Я зараз прыду.

19. У дарозе. Першая сустрэча.

Два званкі адзвінелі тонка і зычна, і поезд, у адным з вагонаў якога сядзела Вольга Аляксееўна, ціха ўзяўшы з мейсца, плынна адправіўся са станцыі.

Вольга Аляксееўна глядзела на ясна асьветлены перон; і калі поезд, бы думачы, йсьці ці не, павольна крануўся, дык ёй здалося, што і густы натоўп гуляючай публікі на пероне, і вакзальнае памяшканьне, і ліхтары,—усё зрухнулася з мейсца і ледзь-ледзь прыкметна паплыло ўзад. Адзін за адным прапывалі станцыйныя будынкі, чыгуначныя стрэлкі. Яснае сьвятло электрычнасьці хутка зьмянілася на чорную густую цемру ночы.

Усё цешылася і сьпявала ў нутры Вольгі Аляксееўны. У тахту калёсам вагону сэрца радасна падпывала:

— Так-так-так-так-так-так...

Гэтак хутка і гэтак лёгка ўсё ўладзілася. Багатыя перажываньні апошніх дзён прайшлі чарадою перад вачыма Вольгі Аляксееўны.

А вагон мерна выстукваў радасьць лёгкага выратунку ад цемры і глушы. Жаданьні мінулага зноў уздымаліся і запаўнялі грудзі. Зноў аднаўляецца перарваная была нітка яе бліскачага жыцця, зноў.

Яна прысланілася галавой к сьценцы купэ. Прыемна было адчуваць нэрвавае ўздрыгваньне вагону і бляск электрычнай лямпачкі, і блізкае суседства жоўтага дарожнага чамадану.

За чорным шклом вокан прамігаліся зрэдку дробныя разьезды з лічанаю параю цьмяных лямпавых ліхтароў. Вартовыя будкі сьвіціліся на адну сэкунду адзіным сваім ваконцам. І зноў за вакном была чорная пустата.

На працяжных прыпынках Вольга Аляксееўна становілася к вакну і, намацваючы рукою чамайдан, прагавіта ўзіралася ў ліхаманкавае станцыйнае ажыўленьне. Пры гэтым міжвольна прыходзіла да думкі параўнаньне з тым, будучым, зараз недалёкім.

Часам усплывала на паверхню недарэчнае маленькае запытаньнейка:

„Як-жа там сустрэнуць? Хто? Што? Якое месца зойме яна ў гэтак прынадна апісаным Натачкай жыцці?”

І, не атрымаўшы адказу, запытаньне зьнікала. Ніякіх запытаньняў і ніякіх адказаў дачасна. Усё прыдзе само сабою,—патрэбны толькі пекната і грошы.

Натачка зусім ня будзе падазраваць нічога. Можа дома будзе, а можа дзе на вечары, у тэатры ці рэстаране. Прыдзе

к раніцы... а ў яе ў кватэры нечакана гэткая жаданая госьця. Вольга Аляксееўна размалявала прыгожа-таемнымі і інтымнымі хварбамі выбражаемую сустрэчу. Толькі прыехаць хутчэй. А там...

А адрас Натачкі? Як знарок выляцеў з галавы. Сілкуючы адновіць яго ў памяці, Вольга Аляксееўна ўспамянула, што ў яе няма і ліста. Ён застаўся, дзякуючы яе забыўнасьці, недзе дома. Яшчэ хто знойдзе, прачытае...

— Ат, глупства,—праказала яна ўголос праз часіну.

Пра Натачку можна будзе распытаць. Ня можа-ж быць, каб пра такую жанчыну ня ведалі ў горадзе. Нарэшце, яна можа і сама сустрэцца. Ці мала чаго бывае выпадкова ў жыцці.

Думка—як быць з адрасам—хутка забылася. Ліст пакінуў трывожыць. Вольга Аляксееўна паддалася адчуваньню няпрыкметнай, але шпаркай язды ў поездзе.

Раптам яе ўвагу прыцягла гутарка ў суседнім купэ. Зацікавіла. Гаманілі дзеве жанчыны. Вольга Аляксееўна бачыла іх пры пасадцы ў вагон: адна такая шчупленькая, сухарлявая, у чорненькім брылі, а другая поўная і старэйшая за сваю таварышку мо' на цэлых дзесяць год, цыцастая, у сьветла-шэрым гарнітуры. Яны ехалі нібыта на курорт, як відаць было з іх абрыўчатых слоў на пэроні. Але зараз Вольгу Аляксееўну больш цікавілі ня іх асобы і мэта вандраваньня, а сама гутарка, гэткая блізкая яе ўразуменьню.

— Піанэрчык, такі прыгожы, у самы момант адходу поезда ўскочыў на падножку вагона.

— Вы бачылі?

— Я стаяла ў калідоры і махала хустачкай праваджаўшым мяне добрым знаёмым.

— І потым што?

— Як на зло, мілага свавольнічка ўхапіў падасьпеўшы агент ДПУ. Той крычаў, тузаўся, але агент пацяг яго ў вакзал.

— Бедненькі,—пашкадавала маленькая сухарлявая сваім тоненькім дзіцячым галаском.

„Няўжо Сяргей?—падумала Вольга Аляксееўна.—Не, як ён мог-бы прысьпець так хутка. Ня можа быць“.

На адно імгненьне захацелася ёй пераступіць у суседняе купэ і папытацца ў таўстое кабеты, які выглядам быў піонэр, якога ён узросту і што крычаў па дарозе ў вакзал агенту ДПУ. І, парашыўшы ўжо, здаецца, раптам перабіла гульлівую цікавасьць:

„А што мне да таго, які там быў піонэр. Сяргей ня мог быць, вось і ўсё. А хоць-бы і Сяргей... Гэта трохі падобна на яго, але ёй ад таго ня лепш і ня горш. Час забыцца на тое, што было.

І яна так і не запыталася ў кабет і стала слухаць частае парыпваньне пад вагонам ды мернае, разьлічанае пастукваньне калёс на стыках рэек. Роўнае мягкае гудзеньне рэек пад калёсамі закалыхвала. Цягнула спаць.

На вялікай станцыі, асьветленай шматлікімі электрычнымі ліхтарамі, што кожны ў пяцьсот свечак, поўдрамаўшай Вользе Аляксееўне была перасядка. Аднастайная нудная язда ў поездзе пачынала ўжо надакучаць. Добра было-б паехаць у мяккім вагоне, але яна наўмысьля ўзяла білет на цвёрды, каб не заснуць і ня страціць чамайдана.

Так што, калі поезд падкаціў к вокзалу і, пагрукваючы талеркамі буфэраў, стаў цяжка адсopвацца ад шпаркае бягі, Вольга Аляксееўна насілу раздурбалася і ахвотна вылезла з чамайданам на шумлівы пэрон.

Голасна выклікалі насільшчыкі; бегалі заклапочаныя пасажыры; сустрэкаліся весела сваякі; ажыўлена гутарылі парамі добра знаёмыя. А над чалавечым шумам і голасам час-ад-часу перакочваліся гучна рэзкія гудкі цягнікоў і тоненькія шчыплючыя сьвісткі сцэпшчыкаў. Станцыя дыхала цяжка ад ходу цяжкіх замураных цягнікоў. Узад і ўперад сноўдалі яны па шматлікіх рэйках, не даючы спыніцца ні на хвіліну вечнаму жыцьцю станцыі.

Комплекс бязупынных гукаў ашаломіў Вольгу Аляксееўну сваёй галоснасьцю і бязьмежжам разгону. Адвыкла яна ад такога ажыўленьня, ад нясупыннае патокі слоў, выгукаў, гутаркі на бягу. Рознастайны шалам вялікай станцыі п'яніў сваім разьбегам, сваёй аграмністасьцю.

Каб убіць дзье гадзіны чакання да новага поезду, яна пайшла ў буфэт. Праціскаючыся асьцярожна паміж столікаў, ледзь ня ўскрыкнула ад радасьці. За адным з столікаў сядзеў бокам да яе Леанід Рыгоровіч. На акліканьне ён азірнуўся і ў сваю чаргу здзівіўся радасна і шчыра.

— Вось не чакаў-жа... Забеце мяне, Вольга Аляксееўна, што не чакаў,—даючы ёй месца насупроць сябе, гаварыў жвава Леанід Рыгоровіч.

— Трэ' было чакаць, Леанід Рыгоровіч. Што-ж, павашаму, я павінна была бросьняю парасьці ў глушы?

— Колькі лет, колькі зім! Я апамятацца не магу з радаснага здзіўленьня. А вы папрыгажэлі, пасьвяжэлі за год. Вы быццам не старэеце, а, наадварот, маладзееце,—разглядаючы яе, праказваў у захапленьні Леанід Рыгоровіч.

— Вам толькі здалося. Гэта на першы раз вам, як фотографу, кідаецца ў вочы толькі прыгожае, а няпрыгожага вы далікатна ня хочаце прыкмеціць. Я шмат перажыла за год і гэтак пастарэла. Паглядзеце добра,—пажартавала Вольга Аляксееўна, сама радасная ад яго камплімэнтаў сваёй пекнаце.

— Ні за што не згаджуся з вамі... Ганьце мяне за гэта. біце, ганеце ад сябе, а вы—прыгожая, як вясна пасья зімы.

— А вас на камплімэнты як здало. Мусіць, за год вы бралі спэцыяльна вуроки?—у тон Леаніду Рыгоровічу здаволена сказала яна.

— Можаце сабе ўявіць, што так. Год я рэпэтыраваўся ў камплімэнтах каб, нарэшце, сягоньня вось сказаць іх вам.

— Сягоньня?!

— Калі вас крыўдзіць гэтае „сягоньня“, дык не, і заўтра, і пасья заўтра і далей і далей.

— Вы далёка адаліліся,—эжартасловіла Вольга Аляксееўна.—Лепш давайце аб справе пагутарым.

— Калі ласка. Прабачце,—перапыніў яе Леанід Рыгоровіч:—вам можа з дарогі чаю?

— Паверце, што ня хочацца. Ёшла ў буфэт з намерам узяць чаго перакусіць з нуды, толькі з нуды. А цяпер ня хочацца.

— Крыўдзіце вы мяне трохі. Ну, што-ж, калі ласка. Зараз, як дзелавы чалавек, я слухаю вас.

— Толькі слухаеце? Вы павінны будзеце і адказваць. Адкуль ці куды вы едзеце,—перш за ўсё?

— З камандыроўкі. І туды-ж, куды і вы, паважаная.

— Сапраўды? Ці паверыце, я нарадзілася пад шчасліваю плянэтай. Мне становіцца вязе, як шчасліваму іграку ў картах.

— Не сумняваюся...

— Забылася адрас Натачкі,—прадаўжала лапатаць весела. Вольга Аляксееўна!—і думала—куды заехаць? Як сустрэць яе? І раптам такая сустрэча! Цяпер вы мяне завезяце да Натачкі, і я прыеду бяз клопату, спакойна.

— О, ня варта непакоіцца, дарагая госьця. Я вас буду клікаць госьцей... Адвязу і здам з рук у рукі ў поўнай цэласці і схове.

Паццівы і ласкавы ён проста зачароўваў Вольгу Аляксееўну.

Неўзаметку пад заўважаныя Вольгай Аляксееўнай завідлівыя погляды суседзяў прайшлі дзье гадзіны. І калі пачуўся грымотны поступ іх цягніка, абое не сьпяшаючы ўсталі і, каб ня штурхацца ў натоўпе, вышлі апошнімі к поезду.

Вялікая вузлавая станцыя са сваім бязупынным жыццём засталася ззаду. Ня гледзячы на тое, што ноч праходзіла, а Вольга Аляксееўна і на хвіліну ня сплюшчыла воч, спаць не хацелася. Толькі павольна зверху аднекуль на сьвядомасьць спускалася забыўнасьць нейкая і рабілася тупа і абыякава зусім, як звычайна ад доўгае язды поездам.

І Леанід Рыгоравіч неяк асавеў: вясёлае лапатаньне, ня сур'ёзнае і таму мілае Вользе Аляксееўне, пакінула яго. Можна, каб што-небудзь сказаць, ён запрапанаў паглядзець яе чамадана, а самой легчы адпачыць. Вольга Аляксееўна ўтомна адмовілася.

Сядзячы ўпоруч і датыркаючыся каленам да калена, добра было адчуваць чужую цяплыню. Зачыніўшы вочы, яшчэ лепш: ружова-пяшчотныя хварбы засьцілаюць памяць і хочацца так думаць ні аб чым.

Тады Леанід Рыгоравіч папрасіў дазволу, бо другую ноч, ня сьпіць, легчы. Вольга Аляксееўна кінула галавою без цармоніі, што ў поездзе гэтак звычайна як нідзе больш, і ён лёг на парожнюю палічку і хутка захроп сном сапраўды зморанага чалавека.

20. Прыезд да Натачкі

Рана, калі першыя праменьні сонца пачырванілі сьцены купэ,—пудліва і паволі, Вольга Аляксееўна з прастатой, уласьцівай знаёмым і незнаёмым на чыгунцы, расштурхала Леаніда Рыгоровіча і папрасіла паглядзець яе чамадана.

Ад бяссоннае ночы тупа нылі скроні. Цяпер-бы выйсьці на сьвежае ранічнае паветра. Каб трохі прасьвяжыцца, яна вышла на калідор і поўрасчыніла дзьверы на пляцоўку вагона.

Парыўчаты вецер уварваўся ад шыбкае бягі поезда ў калідор, раскідаў яе накручаныя пасмачкі валасоў. На поўныя грудзі ўдыхнула яна колькі разоў і адчула сябе лепш, бадзёра. Пасьля гэтага зайшла ў прыбіральню і памачыла вадой з рукамойніка шчокі і лоб, прамыла трохі вочы і, абацёршыся, вярнулася ў купэ.

Леанід Рыгоровіч яшчэ жмурыўся ад чырвонага сонца ці ад перарванага раптам сну і пазяхаў працяжна і смачна.

— Паспаць не далі, Вольга Аляксееўна. Я буду скардзіцца на вас.

І Леанід Рыгоровіч зноў распачаў сваю ўчарашнюю нясур'ёзную гутарку. Пад прыемную патоку яго слоў Вольга Аляксееўна стала к вакну і заглядзелася на ўсход сонца.

Вузенькія палоскі зямлі шыбка ўцякалі сваімі блізкімі канцамі. Мігаліся дрэвы. Паблісквалі ад касых праменьняў сонца лужынкі. То ўгару, то ўніз апускаліся і падымаліся тэлеграфныя драгты.

— Удзень лепш ехаць, чымся ўночы,—заўважыла ўслых Вольга Аляксееўна.

Леанід Рыгоровіч насупроць свайму балбатліваму звычаю нічога не сказаў. Ён сам зірнуў у вакно і зацікавіўся.

Гэтак стаялі яны ўпоруч, блізкія адно к аднаму, стуліўшыся цесна ў вузкім праходзе купэ, пакуль не надакучыла глядзець на аднастайныя клубкі цягніковага дыму ды на хуткае ўцяканьне сустрэчных прадметаў.

— Хоць і прыемна глядзець на ўсход сонца і любавання прыродаю, а ўсё такі надакучае, і нават прыгожае робіцца абыякавым і прыкрым,—сказала Вольга Аляксееўна.—Я ня ведаю, чаму гэта так у поездзе. Дома я магла праседжаць цэлыя гадзіны і ўзірацца любоўна ў вакаляючы пэйзаж. А тут вось прыкра робіцца неяк. Мо' гэта затым, што ўражаньні так

хутка гінуць ад бачанага—не пасьпеў прыглядзецца як сьлед, а яго і няма ўжо і не праверыў таго, што ўбачыў, ня вывеў свайго заключэньня, прыгожа гэта ці не.

— Вы з глыбокімі аналізамі знаёмы, Вольга Аляксееўна,—жартліва азваўся Леанід Рыгоравіч.

— А вы незнаёмы з імі?

— Не, незнаёмы.

Сонца з цягам часу меншала і меншала, быццам ад таго, што поўна аддало сваіх праменьняў. Раніца пераходзіла ў дзень,—неспакойны і сумятлівы, як само жыццё.

На чарговай станцыі поезд стаяў аж поўгадзіны. Ледзь не за суткі Вользе Аляксееўне захацелася есьці. Яна папрасіла Леаніда Рыгоравіча прынесці ёй чаго з буфэту. Той паслужліва згадзіўся, і хутка прыпёр з поўпарасяці смажанага, булак, пірожных і... поўпляшкі чырвонага віна. Яна адмаўлялася, казала, што ня любіць піць, але Леанід Рыгоравіч так упарта і назольліва разгарнуў прынесены келішак, што цяжка было ня прыняць. Ёй добра, што выпіла: закусіла з нязвычайным смакам. Парасё было яшчэ цёпленькае і прыемна пахла кухняю.

— Закусвайце, закусвайце, Вольга Аляксееўна, я вас частую. А калі прыдзе вашая чарга, не амоўцеся пачаставаць і вы мяне.

Пасьля ежы адразу прыбыло сілы і стала бадзёра. Трохі згладзілася аднастайнасьць язды, ставала цярплівасьці даехаць, каб у інтымнай багатай абстаноўцы адпачыць як сьлед.

К вечару дзень ішоў марудна і надаедліва, узяў-бы, здаецца, ды падштурхнуў, каб хутчэй ён гэта, ня думаючы. Вольга Аляксееўна ўсім адчуваньнем сваім, усёй істотаю жадала хутчэйшага прыезду.

Калі дзень, нарэшце, здаўся пераможаны на літасьць вечару, але за вакном было яшчэ віднавата, удалёку на цьмяным краявідзе стэпу паказаліся рэдкія фабрычныя каміны. Перш заўважаны быў дым,—чорны і густы, а потым і самыя каміны, бурыя на прыгожым фоне ружаватых воблачкаў. З кожнай хвілінай высокія прадметы бліжалі ды бліжалі. Ужо добра відаць сталі стромкаверхія макоўкі царквей. Паволі высоўваліся то сюд, то туд вышэйшыя паверхі дамоў. У шмат якіх вокнах запальвалася сьвятло. Вольга Аляксееўна літаральна прыліпла к шыбе вакна.

Яна глядзела на аgramністыя камяніцы, на летнюю, здавалася, сьвежасьць паўднёвай зеляніны садоў, на ўсе гэтыя яшчэ слаба асьветленыя вокны і сілкавала ўлавіць тонус жыцця, захаваны адлегласьцю і частымі гукамі цягніка. Ужо ўяўляліся сьветлыя ўночы, як і ўдзень, бурлівыя вуліцы, звон келіхаў і салодосьць інтымнага абсталяваньня.

Ад вакна яе адарваў насілу Леанід Рыгоравіч.

— Час зьбірацца, Вольга Аляксееўна.

Прыдушана-глухі чуўся голас Леаніда Рыгоравіча, бо ў яе вушшу гучэла яшчэ выбражэным шумам і гоманам вулічнае жыццё, ніяк не магло заціхнуць начное бурленьне, якога так жадалася Вользе Аляксееўне, у які цягнула кінутца і палысьці па яго квола-палкіх хвалях. А ён бубніў над вухам, быццам пад уплывам надыходзячага змроку, ціха і як-тось урачыста.

— Правільна... Я сам адчуваў гэта. Вялікі горад калі захопіць, дык захопіць адразу, а калі не, дык не. Ё, захапіўшыся, аддавайся зусім, поўнасьцю, да канца, бо не захочаш,— будзеш пакутваць і мучыцца праз усё сваё жыццё.

Быццам словы прарока, успрымаліся яны Вольгай Аляксееўнай, быццам невядома адкуль ліліся і запаўнялі сваёй жаданай праўдай яе разгарачанае сэрца.

„Калі захопішся, дык захопішся адразу, а раз захапіўся, дык аддайся яму“.

Яны яшчэ гучэлі ў вушшу. Вольга Аляксееўна адчула вялікую праўду гэтых слоў, як-бы заслтых поўпразрыстай сеткай вечаровага змроку і таму больш прароцкіх і праўдзівых, радзе якіх трэба сьледаваць з першага кроку і да канца жыцця.

„Будзеш пакутаваць і мучыцца праз усё сваё жыццё“...

Не! Яна ня будзе пакутаваць! Цьвёрда ўступіць яна на сьлізка-прывабныя шляхі і пойдзе сьмела па іх, не азіраючыся на бакі, не раздумваючы, куды пайсьці ці як абыйсьці. Сьмела ўперад.

„Жыць, толькі жыць!.. Ё жыццё ўсё аддаць“, успамынула яна словы з нейкага вершыка.

Леанід Рыгоравіч перасьціх ужо і чакаў, калі яе пакінуць нахлынутыя думкі. Яна адарвалася ўрэшце і, убачыўшы, што ён гатоў хоць зараз разьвітацца з вагонам, уздыхнула прагавіта, глыбока.

— Як вы сьпяшаецеся. Скажэце, вы і ў жыцці такі пасьпешны?

— Я не сьпяшаюся, поезд падыходзіць к вакзалу. А вы сапраўды любіце марыць. Гэта вы праўду сказалі аднойчы ўвосень, як мы сядзелі на канапе.

— Так?—перапытала яна неяк дзіўна.—Ну, вось і я гатова і, як бачыце, зусім ні аб чым ня мару.

Поезд павольна падыходзіў к вакзалу, уздрыгваючы няроўна цэлам вагонаў, як гарачы арабскі скакун пасья шматкілёмэтравага прабегу. Праехалі таварную з доўгімі снурамі толькі што нагружаных паставаў. Хутка з-за купы раскошнай паўднёвай зеляніны вынырнула ўласна станцыя, бялеючы, як чыстая папера, пабеленым фасадам вакзальнага будынку і асьляпляючы вока цэлым морам сьвятла.

На пэроне рука Вольгі Аляксееўны апынулася пад рукою Леаніда Рыгоровіча. Такім парадкам, праціскаліся яны ў густым натоўпе людзей, якія заклапочана бегалі, хваляваліся, крычалі, цягалі багажовыя пакі.

Сярод усёй гэтай публікі яскрава кідаліся ў вочы людзі гуляння, ежы, адпачынку,—людзі жыцця для жыцця. Са смакам апанутыя ў элегантна пашытыя на заказ гарнітуры, з выпешчанымі тварамі, не сьпяшаючы праходзілі яны і як-бы паміж іншым глыбокі і выразны зірк падведзеных парфумаю воч спыняўся на натоўпе калі ўтомна, а калі цікава—заінтрыгавана. У натоўпе рэзка выпучваюцца сваёй надворнасьцю, крычаць галосна адным сваім выглядам багата ўвабраныя жанчыны. На іх... Куча розных каштоўных аздобін. Каштоўнасьці на нагах, у руках, на шыі, у валасох, у вушах!.. Бліскучы жоўты і белы—мэталь, дарагая матэрыя, найлепшыя па каштоўнасьці каменні.. Шоўк, золата, серабро, брыльянты... Наўкола бляск і раскоша да адурэньня, да вар'яцтва!

З прагавітаю зайздрасьцю ўзіраецца перад сабою Вольга Аляксееўна, ставячы сябе на адзін узровень з сустрэчнымі і выкладаючы ў галаве свае перавагі над імі. Леанід Рыгоровіч зграбна і ўмела пасоўваецца ў цякучым натоўпе, як добра знаёмы з усімі звычаямі і хітрыкамі яго, ведаючы, дзе абыйсьці, дзе даць дарогу, а дзе самому рынуць у самую, здаецца, гущу і выскачыць нечакана на свабодную сьцежачку.

— На чым вам прыемней паехаць?— запытаўся ён у Вольгі Аляксееўны, калі даўгі вакзал апынуўся за плячыма.

— На чым хочаце.

Яе сыскаў дарожны чамадан і разбураны за дарогу парадак у гарнітуры. Да ўсяго далучалася галосная ўтома. Хутчэй у пакой! Распрануцца і адпачыць... Адпачыць.

У тон сваім адчуванням і настрою Вольга Аляксееўна і адказала абыхава. Другім разам і пры іншых абставінах яна пакажа свае нахільнасьці, свой пераважны густ.

— Фурман ці аўто?

— Усё роўна... Сягоньня здаюся на ваш густ.

Перад пад'ездам вакзалу выснураваліся фурманы, аўтобусы, лёгкія аўто і шыбкаходныя таксі. І тут быў свой шум і гоман, як і па той бок вакзалу, толькі асаблівы, непадобны на той.

Фурманы назольліва прапанавалі свае фэатоны, пралёткі на вузкіх і на шырокіх гумалёставых шынах, з ціхай і хуткай хадою. Рознастайныя аўтобусы і проста аўто ўсіх сыстэм і фірм гулі і парашчэлі сваімі матарамі, падкочваючы і ад'яжджаючы з седакамі.

Леанід Рыгоровіч клікнуў маленькі таксі і прызвычаена ўскочыў за Вольгай Аляксееўнай на падножку, сказаўшы адначасова шофэру адрас. Мяккае сядзеньне прыняло іх у свае гладкія скураныя абдымкі. Яшчэ адзін сьвісток уліўся у цэлую кучу другіх, і машына, лёгка разрэзваючы паветра, памчалася ў горад.

Быстры сустрэчны вецер пяшчотна цалаваў утомны твар Вольгі Аляксееўны, гладзіў ласкава бровы і абягаў квола вакол шыі. А міма імчаліся іншыя аўто, праяжджалі з крыкам фурманы і лёгка праяталі ціхаходы-аўтобусы.

Яскрава асьветленыя тротуары паўнюсенькі-поўныя бясклопатнай публікі. Прынадныя вітрыны вабяць паўнатай рознай рознасьці. Ляпаюць з бразганьнем дзьверы кафэ і растагранаў. Грыміць бравурна-гульлівая музыка. Сьмех, гоман, гудзеньне на вуліцы.

Пад'яжджаючы к цэнтру, шофэр артыстычным паваротам руля зьвярнуў на шырокі праспэкт, абсаджаны з абодвух бакоў серабрыстымі таполямі і італійскімі кіпарысамі. Тут публікі было значна менш, чымся на галоўнай вуліцы, але за тое дамы былі больш раскошныя, мастацка аздобленыя архітэк-

тураю. Асфальтавыя тротуары гладкія і чыстыя. І публіка, што паважна праходжаецца па іх узад і ўперад, такая-ж гладкая і чыстая, як і асфальт. Электрычнасьці хоць адбаўляй.

Шофэр накіраваў машыну к тротуару перад сьветлашэрым домам якраз насупроць пад'езду, спыніў і заглушыў матор.

— Вось мы і дасягнулі мэты,—праказаў маўчаўшы дасюль Леанід Рыгоровіч.

Усю дарогу, хоць і кароткі час, ён не перапыняў маўчанкі Вольгі Аляксееўны. Можна ён не хацеў перашкаджаць назіраньню і ўспрыманьню бачанага ёю, ці можа і сам захапляўся шыбкай яздою і вулічным ажыўленьнем.

На грук Леаніда Рыгоровіча пад арэх нахварбленыя дзьверы расчыніліся і вясёлы голас сустрэў прыехаўшых.

Адчыніла ім сама Натачка. Нейкую часіну глядзела яна з радасным зьдзіўленьнем, а потым кінулася ўперад і схпіла ў таварыскія абдымкі нечакана вырастную ў дзьвярах Вольгу Аляксееўну.

— Прыехала!.. Прыехала!..—праказвала яна ў перапынках паміж моцнымі гучнымі пацалункамі.—Вось маладзец!.. Зусім маладзец, Вулінка...

(Працяг у наступным нумары)

Ізраіль Плаўнік

Ізноў...

Ізноў рука натхненны верш выводзіць...
Мігцяць радкі-вясёлкі... А ў душы
Гарыць агонь вясёласьці... Бо годзе
Парывы палкія усхліпамі тушыць.

Чаромха, сад, шаўковая лістота,
Абрыўкі полымя вячэрняе зары
Глыбокай думай поўняць мне істоту—
Ва ўсім жыццё, таемны сэнс гарыць.

Прайшлі гады міражу, лятуценняў,
І хмельнасьць кроз—што дым ад папірос...
На сэрца прашласьць мо' і сее цені,
Але яны, як плямы дробных рос.

Другі прасьцяг, другія кругадалі
Абхватам буйным вабяць мой узрок...
Чаруе мэта—творчасьці крышталі...
А слодыч мар—раджае смутак, змрок.

Вясна прайшла... палеткі узараны...
Цвітуць сады, калосцяцца палі...
І зажылі зямлі ўзарванай раны,
І дзірваны мурагам зарасьлі.

Адно цяпер, адно цяпер—за працу:
Узмах рукі, бадзёры ўзым грудзей...
Я жыць хачу!.. Хачу з жыццём пабрацца,
Хачу спаткаць агністы, творчы дзень!..

Ізноў рука натхненны верш выводзіць,
Мігцяць радкі-вясёлкі, а ў душы
Гарыць агонь вясёласьці... Бо годзе
Парывы палкія усхліпамі тушыць!..

Ізраіль Плаўнік

* * *

Імчацца, як зьнічкі, мігцяцца сузор'ем,
Імчацца жаданьні і думкі мае...
Няма раздарожжа, і зьніклі разоры,
І песня ніколі ня змоўкне... О, не!..

Ці радасьць спаткаю, ці смутак нахлыне,
Ці сэрца каханьнем палае-гарыць,—
Заўсёды мэлёдыяў звон срэбна-плынны
Прыгожасьці вечнай прыносіць дары.

І гром навальніцы, і рогат машыны,
І ветра трымценьне, і шэпт каласоў—
Сплятаюцца разам, як лісьце шыпшыны,
І вабяць-чаруюць сугуччам, красой.

І росцяцца песьні, як ружы, лілеі—
То кволы, бы росы, то востры, бы меч...
Вітаньне пралескавым, снім завеям!..
Вітаньне і зорнай, марознай зіме!..

Янка Туміловіч

Сябрам

Неяк плесень лезе у вочы,
У думках сьцэлецца дымны мак,—
У вачох маіх выгляд воўчы,—
Разьвілася ў душы зіма.

* * *

Ой, сябры!.. Ой, мае сяброўкі!..
Ды дакуль-жа ўсё нам сумаваць,—
Вецер прыткі і гэтакі лоўкі,
Аж бялее мая галава!

Яшчэ ў радасьці—будзе пацеха
І таксама—прасочыцца сум;
Пахмурнее ад крыўды века...
Шмат я песень ў палёх растрасу.

Спахіліўшыся
нізка над долам,
Вербы ніжуць халодны сьнег—
Толькі вецер ў далёкім полі
Пацалункі даруе вясьне.

Я стаю...
І на гэта дзіўлюся,
Думкі льюцца ў сьні вырай...
Ці-ж ня можна ў шляхох Беларусі
Затрызвоніць мінорнай лірай?!

Можа так... Але можа іначай,
Бо ня першае ў нашым жыцьці,—
Там бярозка у шэрані плача
У каралях ёй толькі цвісьці.

Палыны вы мае, палыны!
Колькі шчасьця, а колькі суму!..
Няхай досыць!—ня будзем ныць
І расьці пад стагодняй пуняй.

* * *

Я стаю... спаракнела каменье
І утупіўся ў белы зірк...
Не адно праляціць пакаленьне
У гэтай цьвецені радасных зім!

М. Нікановіч

К прасьцягам новага

I

Тонка паружавеў блакітны край захаду. Адам Чарэшня— чалавек высокі, худы, з паднятымі ад частага і доўгага кашлю плячыма, абросшы ўвесь чорнымі, як шчаціньне, валасамі, з хва-равітымі, глыбока запаўшымі, карымі вачыма; стары, ужо сівы, але моцны і бадзёры старык Сымон і я вышлі з-за павароткі саўхоскага саду і памалу пайшлі сярод жаўцеючых хлябоў па-лявой дарогаю дамоў...

З самай раніцы мы таўкліся каля саўхоскай канцылярды, каб як пабачыць загадчыка саўхозу і „на прамілы бог“, як казаў Сымон, купіць чвэрць, поўдзесяцінкі, а то і цэлую, калі пашанцуе, дзесяціну сенажаці. За сорок вёрст мы ішлі ў гэты саўхоз з надзеяй як-небудзь дастаць сенажаці, і цэлую дарогу было ў нашых галовах шмат думак і ўспамінаў... Перад вачыма кожнага з нас неадчэпна стаяла ўся тая бяда, якую прышлося перанесці нам у мінулую зіму. Бяскорміца, недахват сена, бо паплавоў у нас няма, адсутнасць саломы і ўмеўця—прыму-сілі нас да таго, што за ношку саломы мы павінны былі ад-рабляць сваім кулакам цэлы прыгон... Некаторыя суседзі пра-давалі каля „каляд“ сваю скаціну. А якія грошы возьмеш сярод зімы, ды яшчэ за карову, у якой адны толькі рэбры?..

Цэлую зімачку без малака гаравалі, і да прыкрасьці балю-ча думалася нам, што калі ў гэтым годзе, часамі, астанёмся бяз сена, дык:

— Хоць ты лажыся і памірай!.. Іншай і радачкі няма!..— так сказаў дзядзька Сымон, гледзячы сабе на босыя ногі падымаючы імі пасярод дарогі пульхны і гарачы пыл.

— І чорт яго ведае, братачка ты мой, якая тут радачка?!— падумаўшы і глыбока зацягнуўшыся самасеям мякка, па-жано-чаму, падаў Адам.

— Усё кажуць пра буракі, турнэпс, каб мы гэта, значыцца, сеялі ў полі!.. Буракамі кароў кармілі!.. Дык гэта і кожны дурань ведае, што карысьць, але скажы ты мне, братачка, дзе гэта іх сеяць, калі ў мяне такі шнурок, што і з бараной не завернешся... Абавязкова на суседава ўзьедзеш!?. Дзе я іх буду садзіць, калі жыта няма дзе сеяць?!. Га?! Ці падумаў аб гэтым хто?.. А ўсё гавораць, раяць!.. Кожны смаркач, ледзь толькі з-за стала падняўся—а ўжо глядзіш,—ён навучае цябе, папракае нейкай калітурай, машынай!?. А ў мяне вось толькі два рублі з капейкамі на ўсю гаспадарку!.. Вот тут і купляй машыну, калітуру!.. Гмх-х, с-с-сукіны сыны-ы!..—высока падняўшы альт да найвышэйшай кропкі, Адам бліснуў на нас вачыма і злосна плюнуў...

— Дык яно так і робіцца, а як-жа ты думаў?!—з гіронічнай усмешкай падхапіў і Сымон, накладваючы на хаду поўна чорна-абгарэлую бяз цыбука люльку самасеям, і сярдзіта ўтоптываючы яго вялікім, з сарваным, пры закладцы сваёй хаты, пазногцям, жоўтым і таўстым ад работы пальцам.—Добра, кажаш, вучыць, каб ён сам з глузду зьехаў, каб ён!.. А ніхто не паглядзіць, як ты жывеш, што маеш, ці еў ты сягоньня!.. Кожны парне пальцам на цябе, папракне, што ты гультай, лодар, п'яніца, дык затое і бедзен, а таго ня ведае каторы, каб ён смалы напіўся, што і работнік я, і ня п'яніца, але рабіць няма чаго?!.. Во!..

У гэты час ці то ад утомнай хадзьбы, ці то ад крутой нэрвовасці Адам схапіўся за свае плоскія грудзі і засіпеў, злавесна заклыхатаў даўгім кашлем, раздуваючы ад напружання свой папялова-бледны твар, ды нізка кланяючыся, нібы б'ючы паклоны ціхай раніцы, сьпевам жаваранка, густым сьпеючым хлябам на палосах.

Мы астанавіліся, і Сымон, дастаўшы з-за пазухі аблуплены карабок сярнічак, пачаў прыкурваць.

А навокала нас дарагім жамчужным пылам перасыпалася перад нашымі вачыма хрустальная, бяздонная раніца. Яна мякка звала ў дымчата-глыбокія васільковыя прасьцягі, паіла да густаты араматна-сьпелым і сьвежа-здоровым паведам, дражніла бірузовымі хлябамі ды ізумруднымі, каля ракі, паплавамі!..

У п'яных скоках на фоне празрыстага блакіту мітусіліся рознаколерныя матылькі, прыемна-цудоўнай музыкай нябачна

гралі пчолы і чмялі, дзесьці далёка-далёка, з недасяжнае вышыні звінелі залатыя струны жаваранка...

Ноччу прайшоў невялічкі, але ціхі і спакойны дожджык, і цяпер мяккая дарога страката слалася пад нашымі нагамі, і маўчала. Сымон, у падкасаных да кален—каб не мачыліся аб расу—зрэбных, палатаных штанох, стараўся ісьці па палявых сьцежках каля шляху і з прыемнасьцю (як мне здавалася) адчуваў пад босымі нагамі мякка-сьлізкую канюшынку і трыпутнік, ды буйную расу на іх...

Адам ішоў памалу, як і трэба было сталаму чалавеку, часта глядзеў пад ногі і старанна абходзіў самыя нязначныя і маленькія лужынкi, прабаваў нешта запяваць бяз слоў і потым усё, аж да самага саўхозу, рваў жытнія каласы, старанна выбіраў адтуль малочныя зярняткі і дробненька іх перажоўваў.

Я нёс за плячыма, разам з торбачкай хлеба і сала, скручаныя і растрапаныя лазовыя лапці і маўчаў. Усю дарогу я неяк не знаходзіў тэмы для доўгай і цікавай гаворкі з старымі, іх дзелавы, сур'ёзна-заклапочаны настрой, здавалася, не гармоніраваў з радасьцю гэтай сьвежай і сакавітай раніцы і гэтакім-жа, як раніца, маім настроем, і таму ўсё думалася мне і малявалася ў самых яскравых ружовых фарбах...

— Вот добрае жыта саўхоскае!..—нясьмела парушыў я маўчанку старыкоў, ужо зусім блізка падыходзячы к саўхозу і хочучы хоць што-небудзь сказаць за ўвесь час нашай дарогі.

Адам сярдзіта зірнуў на мяне і, махнуўшы доўгаю і сухой рукою па важкім каласам, вырваў цэлую чупрыну зялёнавата-жоўтай саломы з даўгімі і вусатымі каласамі... Сохла паўдзённае паветра, з-пад ног падымаўся пыл, і ад жмені каласоў несла дымнай восяццю, токам, цэлымі ў пылу складнямі... Перабіраючы гэтыя каласы і падтасоўваючы іх па росту, Адам зьвярнуўся к Сымону, зусім і не паглядзеўшы ў мой бок:

— Вот, хоць-бы узяць гэтыя „саўкосы“!.. Селі на ўсім панскім гатовым, маюць машыны, насеньне, скаціну завадзкую, цэлае мора паплавоў, дык, я думаю, Сымон, і мы-б гэтак разжыліся!.. Яшчэ мо' і лепш іх жылі?!

— Дык яно верна!.. Ты гэта точна гаворыш!..—абціраючы рукавом сьвіткі пот, сказаў Сымон.—Гэтакі стэп жыта, ды яшчэ і гэ-э-эта-а-а-кага жыта!.. Мыш не прабяжыць!.. Як сьцяна!.. Чаму ня быць і багатым!..

— А вам хто не дае?!—вырвалася знячэўку ў мяне. Потым я і сам быў ня рад, што сказаў, бо цэлым градам пасыпаліся на мяне: лаянка, папрокі, насьмешкі... Больш дапякаў мяне Адам, які ніяк ня мог гэтага забыцца...

— А-а-а?! Ліха матары тваёй!?. Ты любіш вучыць, а вось сам, дык як сабака, здыхаеш бяз хлеба!.. Каб гэтай вясной ня даў камітэт, дык з торбай пайшоў-бы!.. Чаму-ж ты ня зробіш гэтага колектыву, чаму, я пытаю?.. Га?.. Маўчыш?! Ня хочацца, мусіць, з аднаго катла есьці і адну жонку на ўсіх мець!.. Знаем вас такіх рызыкантаў, шмат ужо нам аб гэтым гаварылі!..

І ўжо пакінуўшы мяне спавядаць, Адам зьвярнуўся спэцыяльна да Сымона і, пырскаючы сьлінаю, махаючы даўгімі ў буйных жылах рукамі, увесь гатаваўся.

— Ты ведаеш, брат Сымон, я вось атрымаў тэй вясной пасёлак, дык ня толькі ад гэтага паправіўся жыць, але яшчэ горш зьбяднеў!?. Ссадзіў ён мяне зусім гэты пасёлак, толькі торбу цяпер бяры, надзявай і ідзі па-пад ваконьню!..

— Дык яно верна!.. Каму-б гаварыў, а то я і сам ведаю!.. Бачыш, ідзём разам з табой ды ў адно месца...—буркнуў Сымон.

— Ведаеш сам?!—як-бы ўзрадаваўся Адам, што злавіў на гэтым Сымона.—Ну і добра!.. Але зразумей,—зімою ўзяў у крэдытным таварыстве сто рублёў у крэдыт. Купіў каня, калёсы, а плуга і бараны няма!.. Конь ёсьць, дык няма чым зямлю падняць; а тут ты думаеш радзіць яна будзе, калі дзевяць гадоў гною ня бачыла і палажыць няма чаго!?. Эх-х, ты!.. Гэты крэдыт яшчэ горш мяне падарваў, і падарве!..

— Як гэта ён цябе?..—не зразумеў Сымон і заскроб чорнымі пальцамі ў серабрэ сівізны.

— Ды так!.. Прыдзецца аддаць грошы, а дзе я іх вазьму?! Узноў-ткі таго коніка трэба прадаць, што цяпер купіў, ды мо' яшчэ і здохне да тэй пары, бо і цяпер ледзь скуру, воўка-рэзіна, цягае!..

— Дык пакуль аддаваць грошы, твая гаспадарка ўжо будзе моцнай!..—узноў не ўсьцягпеў я.

— Ага-а!?!—як за гарачае жалеза голымі рукамі, ухапіўся за мае словы Адам.—Падмацуецца да тэй пары!? Языкам мо' тваім падмацуецца!?. Што ты, скажы, зробіш на гаспадарцы

бяз грошай, бяз гною, бяз сілы?.. Я пытаю, што ты зробіш?!. Малакасосы вы! Вот паглядзім, колькі ты падмацуешся!..

— Дык яно то так, што і гаварыць?!. Трэба шукаць нечага лепшага!.. Ня гэтак, цераз пасёлкі... Як была бедната, дык і будзе... З пасёлкаў карысьці будзе мала...—цяжка думаючы і туга моршчачы лоб, глуха сказаў Сымон.

— Чаго гэта іншага шукаць?..—папытаў я здзіўлена.

— Пасёлкі ня выручаць з беднаты!..

— Ну, а як-жа ж?..

— Хто яго ведае як?! Пажывем, мо' як і прынаровімся к нечаму лепшаму, новаму!.. Надалей гэтак жыць немагчыма!.. Старцамі будзем...—нявызначана і ўжо трохі нэрвова сказаў Сымон, схваў у трохі пасівелай барадзе сваю кароценькую люльку, смачна засмактаў, выцягваючы з сярэдзіны яе ўвесь ванючы клёк, і пачаў прыжмуранымі, старымі вачыма разглядаць прыгожы двухпаверхавы палац саўхозу—быўшы панскі маёнтак...

Мы ўзыходзілі на шырокі, трохі макраваты ад расы пад стагоднімі ліпамі, дзядзінец...

II

Густа-пякучае чэрвеньскае сонца млела ў самай найвышэйшай кропцы празрыста-глыбокага неба, калі мы, задыхаючыся ад жары, ляжалі мокрымі ад поту кашулямі на сыраватай мураўцы ў цяні густога клёну і, адчуваючы прыемную прахалоду—пробавалі трохі задрамаць.

Сёння мы былі цэлую ноч на начлезе і цэлую ноч ня спалі. Трэба было напасьвіць галодных, спрацаваных коняй, а навокала—нявыкашаныя сенажаці, непажатае жыта, аўсы, канюшына і калі толькі паспрабуй змаргнуць вокам—зараз-жа конь можа мясіць спутанымі нагамі суседзкую канюшыну ці выку. І таму прышлося цэлую ноч вадзіць каня на повадзе і асьцярожна выпасываць межы і сыценкі ці нават заводзіць у палявыя лагчыны, дзе сёлетняй вясною да каліва выпрала жыта і цяпер там адрасла добрая трава.

Гэтай-жа ноччу, праклінаючы і пашу, і коняй, і каменьні, аб якія мы ў пацёмках зьбівалі свае ногі, мы і згаварыліся раніцай рушыць у саўхоз купляць сенажаці; і як толькі сонца

забрусьнічыла край неба, мы завялі коні ў хлявы, далі па ахалку тухлага і падапрэлага ад гнілых альховых розак і зямлі, балотнага сена, трохі пасьнедалі і пайшлі.

Цяпер, лежачы ў халадку з заплюснутымі вачыма і ўспамінаючы ўсё гэта,—адчувалася, як па ўсяму целу разьліваліся салодкія хвалі ўтомнасьці, перад вачыма мігцелі ружова-празрыстыя сьветацeni, самі сабой зьліпаліся вочы і крамянела ад травы густа распаранае цела.

З саўхоскай сажалкі востра пахне балотным аерам і карасямі, аднекуль зьверху ліецца ледзь адчуваемы тонкі пах расьцьвітаючай старой ліпы, і часамі, калі глыбока ўздыхнеш ці падымеш сваю руку, тады з-за пазухі суровай кашулі нясе праціўна-едкім, прагніўшым потам... Калі-ж ледзь чутна дыхне ў твар ветрык, дык ён, разам з мяккай сьвежасьцю, прыносіць яшчэ аржаны пах высушанага на ветры хлеба і кавалка сала з маёй торбы, і тады хочацца адагнаць дакучлівую дрэму, працягнуць руку к вузлу торбы і, выняўшы адтуль чорнашурпаты і мяккі, як зямля, акраец,—смачна адламаць ад яго поўным ротам...

Хочацца так рабіць,—а нешта не дае, гняце маё цела, робіць стопудовымі каранямі мае рукі, і я драмлю...

Спрасонку кратаю сваімі босымі, абсіверана-чорнымі нагамі са зьбітым вялікім пальцам на левай назе, і, здаецца, аднекуль здалёку-здалёку далятае да мяне грубы са дна сонных грудзей Сымонаў бас, а потым уяўляецца так: на сенажаці, каля пракоса, крануў чмялінае гняздо, і цяпер вось незадаволена-парушаны гудзіць і гудзіць над вухам вялізны паласаты чмель. Ад гэтага аднастайнага зыку і прыемнага ўяўленьня—я засынаю.

Раптам я прачнуўся ад моцнага штурхача мне ў бок. Не расплюшчваючы воч (бо іх усё роўна, як-бы хто зьляпіў), я няёмка сеў і тады-ж адчуў рэзкі халадок за плячыма, цяжасьць галавы і сіпла-злосны голас Сымона:

— Устава-а-а-й!.. Уставай хутчэй, глядзі, зараз і вечар будзе... Усе сенажаці разьбяруць і нам не астанецца!.. Ці чуеш ты?!

Адчуваючы за сабою вялікую віну, што праспаў больш за ўсіх, я сілком працёр заспаных вочы і, стаўшы на калені, пачаў шукаць сваёй торбы з хлебам.

У гэты-ж самы час павольна і смачна пазяхаў, аж трашчэлі сківіцы, дагары лежучы Адам; Сымон-жа набіваў сваю люльку і маўчаў.

— Ну, калі ісьці, дык ісьці!..—крыкнуў Адам, скоранька ўсхапіўся, пашараваў сваімі заскарузлымі далонямі свой нябрыты твар з падпухшымі вачыма, ускінуў прывычнаю рукою на плячо сваю чорную торбачку і, ня гледзячы на нас, пайшоў цераз увесь дзядзінец к канцэлярыі саўхоза, дзе ў засені ляжала і сядзела вялізная грамада людзей..

Сенажаці прадаваліся з таргоў і прадаваліся толькі тым, у каго было пасьведчаньне аб беднасьці ад свайго камітэту ўзаемадапамогі. Мы чакалі сваёй чаргі. Пацягаўшыся сярод кучак сялян і чагосьці зайшоўшы яшчэ ў сыраварню, Адам падышоў к нам, расставіў свае доўгія, паджарыя ногі і, глыбока зацягваючыся самасеем, падаў:

— Вот такое тут дзела, братцы!.. Вы—ну, вось хоць ты Сымон, вазьмі мае грошы, дакумант і купі мне вучастак, а я гэтым часам пайду, пагляджу саўхозу!.. На, грошы!..—і, больш нічога ня кажучы, Адам дастаў з капшука грошы і падаў Сымону. А Сымон, як-бы пабінен быў гэта зрабіць,—моўчкі прыняў ад яго грошы, палічыў яшчэ на дрыжачай далоні і акуратна схаваў іх у насовачку...

Пакуль Сымон лічыў грошы, Адам, сваёй буславай, нязграбнай паходкай высокага чалавека, ужо гушкаўся зноў каля парогу сыраварні.

У пакой канцэлярыі дабіцца было трудна, дый немагчыма, і большасьць з сялян падходзіла к расчыненаму вакну, у якім сядзела чырвоная, з тварам падобным да сіта, асоба. Мы сталі ў хвост чаргі ды, сьціскаючыся, чакалі.

Сонца даўно ўжо скацілася з паўдня і несьцяярпіма грэла нам у патыліцу. У тры ручаі, мяшаючыся з густым пылам на твары за дарогу, цяклі з-пад мокрых валасоў пукі поту Душыў каўнер нявыбеленае сарочкі, адчуваліся лёгкія мурашкі ўздоўж потнай сьпіны. Але стаяць трэба было.

Роем пчол гудзеў натоўп сялян, у дальнім кутку, пад рабінаю, кучка мужчын аб нечым горача спрачалася, з-за шырокага дзядзінца ўрыўкамі даляталі да нас: разьвясёлыя, пісклівыя гукі гармоніку і цяжкія галасы хлапцоў...

Доўга яшчэ мы таўкліся носам у цагляна-здоровыя, потныя, абросшыя рэдкімі і доўгімі валасамі, патыліцы і ў шырокія, прапахнутыя печчу, восецьцю і неабдымным полем— сьпіны мужчын, пакуль не праціснуліся к вакну і ня ўзялі па вучастку сабе сенажаці.

Калі мы з Сымонам, здаволеныя ўдачай, не адчуваючы голаду і ўтомы, асьцярожна хавалі ў шапкі дарагія квіткі,— ужо было позна і ў вялікае за лесам вогнішча заходзіла сонца.

Ня ўспелі мы і падумаць аб тым, што вось ужо зараз трэба ісьці дамоў, а Адама яшчэ няма—як нечакана зьявіўся каля нас і Адам, трохі ўтаміўшыся, маўклівы, задумёны. У рысах яго твару цяпер зусім ня было відаць ранейшай (і, пачці, заўсягдашняй) нэрвовасьці, незадоволенасьці сучасным, гіроніі к усяму новаму... І мяне гэта здзівіла.

— Ну што, купілі?! Ну і добра!.. Дык і пойдзем цяпер дамоў... Няма часу!..—і, сказаўшы гэта, Адам крута павярнуўся і пайшоў на дарогу шпаркім дзыбатым крокам.

III

А як толькі далёка за сабою мы пакінулі саўхоз, яго шырокія, як мора, пахучыя, як мёд, усе ў красках сенажаці, вялізныя лавы сьпеючага жыта, ярыны і канюшынішча,— тады пачалі дыміцца лёгка і празрыста-сухія змрокі.

Апошнія вячэрнія песьні ціха і мілагучна пелі два-тры жаваранкі, ужо седзячы на вялізных глыбах учора ўзоранага папару; далёка ад дарогі, на старой, каражыстай бярозе, што разьбівала жытняе поле мяжой,—кукавала зязюля.

Лажыўся ціхі, трохі журботы ў ружовым адценьні вячэрняе зары, звонкі вечар. На дарогу лажылася раса і мо' ад гэтага густа і востра пахла зялёнымі аўсамі, палыном з межаў і дзятлікам...

Праходзячы каля аднаго хутару, мы зайшлі на двор напіцца вады. Двор быў чысты, добра абгароджаны, дагледжаны, відаць было, што руплівае гаспадарскае вока кожны дзень, кожную гадзіну аглядала, клапацілася, працавала. У доражні стаялі палепшанага гатунку каровы, авечкі, і, гледзячы на ўсё гэта, відаць было, што гэтая гаспадарка Сымону і Адаму дужа спадабалася.

На ганак вышаў стары, каля 70 год, сівы, лысы, з доўгай барадою і вялікімі сівымі брывамі над зоркімі вачыма, гаспадар. Заўважыўшы гасьцей, ён падняў свае густыя прыгожыя бровы, як-бы варушачы гэтым сваю памяць, каб спазнаць незнаёмых людзей, і, апусьціўшы іх, пагладзіў рукою бараду і мякка з намі паздароўкаўся.

— Адкуль гэта вы, добрыя людцы?..—здоровым, як стук доўбні ў смалістую хвою, голасам сказаў дзед і сеў каля нас на бярвяно.

— Ды вот, чалавеча,—занэрваваўся Адам,—хадзілі ў саўхоз купляць сенажаці!.. Прыпазьніліся, дамоў сьпяшаемся, а тут вельмі-ж піць захацелася, дык мы і рашылі зайсьці сюды напіцца!..

— А што-б вам, мо' квасу?..

— О-о-о-го-го-го!..—гаркнуў Сымон,—квасу, квасу, вот гэта дык чэсьць!.. Ого, квас у дарозе!..

Яшчэ нешта хацеў гаварыць Сымон, мусіць аб значэньні квасу, але ў гэты час дзед нагнуўся і, пазіраючы ў дзьверы сянец, крыкнуў:

— Люба!.. Нясі квасу!..

Пакуль Адам распытваўся ў дзеда аб гаспадарцы, аб каровах і расказваў сваё жыцьцё,—рабілася ўсё цямней і цямней. Павольна працэдзваўся цягучы змрок, і ў гэты час я аб нечым задумаўся, бо вельмі-ж соладка думаецца ў такія хвіліны. Да майго разуменьня даплывалі рэдкія худасочныя, глыбока мною не прадуманыя словы дзеда:

— ... Вось як жыву разам, у кучы, значыцца, з сынамі, дык і гаспадарка трымаецца; і моцная і ўсяго, дзякаваць богу, хапае... А няхай толькі пачнем дзяліцца, разарвем па кавалку,—усё пухам-прахам пойдзе...

— Вам каму гэта квасу?..—раптам ацверазіў мяне і выкінуў з думак у рэчаістасьць мяккі мілагучны, трохі нізкі, грудны голас. Я падняў зьнізу ўверх галаву. На фоне цёмна-блакітнага, з ружовым адценьнем яшчэ непатухшай зары, аксаміту неба я ўбачыў дзяўчыну, якая першы раз у маім жыцьці мяне зачаравала. Гэтай нявысокай, поўнагрудай, вельмі ёмка і пропорцыянальна зложанай дзяўчыне можна было даць ня больш як год 17-18. Яе чысьценькае хоць і з простаю матэры адзеньне гэтак прыемна кідалася ў вочы. Але галоўнае твар яе!..

Калі тухне рэзкі дняўны сьвет—мякчэюць і рысы чалавечага твару; таму так сымпатычна-мілым у непазбыўным сваім харастве паказаўся гэты матавы ад загару і любы на вачох твар дзяўчыны...

Воч яе, гэтых глыбока-нявінных, цёмна-шэрых, з бляскам праменьня ў іх зор,—мне не забыцца ніколі...

Калі я браў з яе рук халодную і сьлізкую конаўку квасу,—я глядзеў толькі ў яе вочы, любаваўся імі, і ў глыбіні майго сэрца пачало тады соладка ныць і балець...

Мне ад гэтага было і сорамна і радасна. Гэтае новае сваё пачуцьцё я ня мог яшчэ назваць на імя, бо гэта былі сьляды толькі першай любові і сьляды першай жанчыны.

А яна, здаецца, ні на аднаго з нас не зьвярнула сваёй увагі, забрала з сабою конаўку, кінула нам галавою і хутка пайшла ў сенцы. І затым, што так мала яна была каля нас і скоро пайшла, аставіўшы нас, як непатрэбных тут людзей,—затым стала яна для мяне вельмі-ж любая і, між іншым, далёкаю...

— А дачка твая, дзед, ніча-а-а-во!..—устаючы з крэткам старага чалавека і хітра ўсьміхаючыся, сказаў Адам.

— О-о-о?! Гэта—золата, а не дачка!..—сказаў дзед, шматзначна пакратаў сваімі густымі брывамі і пачаў праводзіць нас за вароты.

А разьвітаўшыся з намі, яшчэ доўга стаяў ён, абапёршыся аб вароты і слаба ўсьміхаючыся, як водблеск восенскай зары на ўсходзе, і пазіраў нам усьлед. Паварачваючы на дарогу, я азірнуўся, і ў снім малачаі вечара яшчэ бялелася высокая постаць прыветнага дзеда, яго хутар, утапаны ў аграмадныя цёмна-зялёныя кучы зеляніва з тоненькім ружаватым касьнічком дыму над ім, чарада гусей і мілая постаць Любы.

Я заставаўся і, думаючы ўсё аб ёй, аб яе вачох, не запырмеціў, як далёка адышліся ад мяне Адам і Сымон.

Потым аднекуль здалёку палілася мілагучная дзявочая песьня, растала ў ціха-тугім паветры, затрымцела дзівоснымі адгалоскамі... У гэты-ж час хрыпла і прыдушана закукавала зязюля...

Маладзілі мяне і давалі надзвычайнае натхненьне мае гарачыя маладыя думкі, гэтае да прыкрасьці салодкае вячэрняе паветра з рознымі тонкімі араматамі песьні і постаць любай дзяўчыны.

Калі ішлі мы сярод густазялёных загонаў палявой дарогаю—ужо лажылася мякка-цёплая, трохі вільготная летняя ноч...

Над нашымі галовамі ціха коўзаліся кажаны, з бліжняга лесу крычаў дзяцел і далёка-далёка, за мокрай альховай лагчынаю, плакаў адзінокі заяц.

Не хацелася нікому з нас гаварыць, бо кожны быў ахоплен сваімі быстрымі і толькі важнымі для яго самаго думкамі, і таму так лёгка і вольна думалася, што дарогаю, ды такой прыгожа-ціхай ноччу добра думаецца і ў глыбіні сваіх пачуццяў было яшчэ трохі ад гэтага радасна.

IV

— Ну, як сабе, братцы, хочаце!.. Хочаце ідзеце, хочаце не, а я дык, думаю, вось тут прыпыніцца, разлажыць куроным, падкрапіцца і падначаваць!..—сказаў нам Адам, змахнуў з плеч сваю торбачку, пачухаў у патыліцы і адышоўся з сыраватай пад цяжкім пылам дарогі ўбок на сыценку сярод жыта, сеў і пазяхнуў. Ён, хочучы зламаць нашу нерашучасць адносна яго прапановы,—ня гледзячы на нас, дабавіў:

— Як-бы ні стараліся, а дамоў сёння ня зойдзем!.. Ды чорт яго будзе ісьці!.. Ён так ногі ня ідуць!..

Нічога ня кажучы, Сымон моўчкі пачаў шарыць па цёмнай дарозе, шукаючы сучкоў і палак. Нават вылучыў дзесьці два колікі з цвіткамі, і ўсё гэта ён урачыста прынёс к нам на сыценку і палажыў перад Адамам.

Зараз-жа ўсхліпнуў бледна-чырвоны маленькі агончык, нырнуў у сухія, спаленыя сонцам цвіткі ды з трэскам разросься, растрапаўся даўгімі віхрастымі валасамі... Затрапятала спуджаная сінявокая ноч, нязграбна адсунулася ад нас, і цёмна-карымі вачыма зірнула глыбока нам у вочы. Маўчала, нізка сагнуўшыся над сыценкаю, вусатае і ціхае жыта. Адам моўчкі развязаў сваю торбачку, дастаў адтуль з тлустай, заверчанай анучкі кавалак сала, бярэжліва яго развярнуў і, уткнуўшы на завострыны штышок, пачаў круціць над полымем... Гэтае-ж самае зрабілі і мы. Ён седзячы кружком вакол агню, задуменна глядзелі на скваркі сала, пакручвалі іх, і—каб не сыякала даражная шмат тлустасьці—падстаўлялі акрайцы хлеба...

Смачны пах смажанага сала прыемна мяшаўся з душным араматам лугоў і палёў, і ўсё гэта слабы ветрык адносіў далёка за дарогу і ўзораныя загоны.

У мяне, як сумысла, аніяк ня выходзіла з галавы прыгожая дзяўчына з мілымі вачыма, і здавалася: гэтыя вочы бачу я ў вуглях патухаючага жару, у мірганьні вялікіх зор аксамітна-цёмнага неба. Ён хочучы, каб хоць з кім-небудзь падзяліцца сваімі думкамі, новымі пачуццямі і радасьцю, я сказаў, хутчэй Сымону, чымсь Адаму:

— Эх, прыгожая дзяўчына ў гэтага дзеда!.. Так і стаіць яна ўвесь час уваччу!..

Сымон, абціраючы свае тлустыя пальцы аб зрэбныя штаны, слаба ўсміхнуўся і зірнуў на Адама, Адам-жа, круцячы з газэтнай паперы цыгарку, глянуў у мой бок, уздыхнуў (што з ім ніколі ня бывала) і мякка сказаў:

— Ды што і гаварыць?! З кім гэта, хлопча, ня бывае!.. Усе мы ў свой час любіліся, ды яшчэ і як!.. Я дык і да цяперашняга дня не забуду, як гэта са мною было!..

— А было-ткі?..—узрадаваўся я.

— Фю-ю-га!.. Чаму-ж не?!—і сагнуўшыся над зверчанай цыгаркай падсьлініць беражок, каб заляпіць яе, кінуў—Было!..

Дастаючы галавешкай патухаючы вугаль, Адам падняў бровы, зморшчыўся і, ускінуўшы на руку гарачы вугаль, пачаў з яго прыкурваць. А зацягнуўшыся і пусьціўшы цераз нос і рот мора дыму, лёгка пад мяжу к сыяне жыта і ціха загаварыў:

— Было ўсяго ў нашы маладыя гады... Гэта-ж як я быў яшчэ ў свайго бацькі, нежанаты канечна быў, малады, ну, адным словам—вось у тваіх гадох... Адзін быў у бацькі. Праўда, быў большы брат, але як пайшоў у салдаты, дык мы ад яго—ніякіх вестак... Жывем сабе памаленьку і жывем... Ён вот так, неяк гуляючы на вячорках, я вазьмі ды і ўрэзаўся, проста сказаць без нажа, у адну дзеўку. Праўда, там і было ў што ўрэзацца. Краля, брат, а ня дзеўка! Наш малады паніч, нават ня раз з ёй загаварваў, прасіў яе калі прысьці ў свае пакоі. Во!?. Гэта табе ня жартачкі!.. Ну і што-ж, без галавы хадзіў я, як сукін сын. А яна, сволач, адзін вечар са мной так добра гаварыць, што і куды, а потым—ні прыступу!.. Пачаў я прыглядацца бліжэй, што тут за прычына такая, і нарэшце прыгледзіў...

— Прыгледзіў?..—не сьцярпеў Сымон.

— Ка-а-а-нечна прыгледзіў!.. Прычына невялікая, але моцная: за ёй багацейшы страляе... Ну, у каго грошы, багацьце—за таго і дзеўкі, думаю... І занудзіўся я, ня піў, ня еў, як зямлі на мяне наварнулі... Сохнуць пачаў, як дурны хадзіў, а потым і ня вытрымаў... Як цяпер помню... падышло купальле... ноч выдалася вось такая, як сягоньня. Вечарам я быў ужо ў беражку, каля вогнішча... І зноў убачыў, як мая краля з багатым Антосем цешыцца, выскаляецца... І рашыў—няхай і Антось будзе такім-жа як і, галадранец!.. Кінуў моладзь і пашоў рабіць сапраўднае купальле... Адна думка ў галаве: спаліць!..

— Спаліць?!—ізноў здзівіўся Сымон і павярнуўся к нам бокам.

— Спаліць!..—упэўнена сказаў Адам, і кінуў у вагонь сасмактаны недагарак.—Ужо быў вышаў на бальшак і пайшоў к хутару Антося. Потым чую: нехта едзе, тарахцяць калёсы пад жалезны ход і звонка бранчыць адстаўшая шрубка. Спачатку думаў кінуцца ў жыта, бо здавалася, што кожны сустрэчны здагадаецца, куды і зачым я іду, і зловяць, біць моцна будучь... А потым перамог сябе—іду. І якое, братцы, шчасьце!.. Мой брат ехаў дамоў з салдатаў!.. Вот толькі гэтакім парадкам і ўбярог ён мяне ад граху. Як ехаў з ім дамоў—увесь час галава круцілася і ад думак, і ад ночы...

— Як гэта—ад ночы?..—не зразумеў я.

— А, хай ня знаць гэткіх начэй!.. Гэта—п'яныя ночы!..

А зара пераваліла поўнач і падходзіла да сялібы сонца. Перагуківаліся перапёлкі, мякка дзёрліся драчы.

— Значыць дзела яснае!..—трохі падумаўшы і гледзячы ў глыб неба, сказаў Сымон.—Багатаму ўсюды дзьверы адчынены... Яму ўсе можна...

Мы доўга маўчалі і шмат думалі. Я міжвольна маляваў у думках жыццё Любы: багатай, жывучы ў дастатках і ў пашане, з маім: дзе акрамя лазовых лапцей і картовых штаноў ёсьць яшчэ і гнілая хата, і ўжо яскрава бачыў вялікую паміж намі прорву, і ад гэтага ўяўленьня рабілася нудна і шкода...

— Вось што хачу я вам сказаць, братцы!..—Падняўшыся на локаць і папраўляючы канчары галавешак, звярнуўся да нас Адам.—Верна ты гаворыш, Сымон: багатаму ўсё можна!

Ну, а як нам, беднаце?! Га?.. Ня так нам, мусіць, трэба жыць, як жывем мы цяпер... і наракаць чорт ведае на каго!.. Дрэнна!.. Вінаваціць тут трэба хутчэй усяго—сябе, ну, ды яшчэ і цемнату нашу!..

— А што?!—усхваціўся Сымон, нібы прыгатаваўся зараз пачуць аграмадную навіну, якая пераверне ўвесь уклад яго жыцця...

— Ды тое, што адзіночкамі мы, брат, згінем!.. У старцы пойдзем... Яй-жа ж богу праўда, прападем!.. Трэба гуртавацца, разам рабіць у гаспадарцы, ці што, чорт яго бацьку ведае!.. Вот хоць-бы так, як саўхоз ці мо'... Вот што дзед нам сёння гаварыў!.. Правільна і зусім правільна і як жывуць разам, дык і моцны, а як толькі крануў—пых-прах!..—і, не знаходзячы далей слоў, Адам напружна моршчыў лоб і думаў, а гэтым часам Сымон сеў і, усміхаючыся радасна-ўрачыстай на ўвесь твар усмешкаю і тыкаючы цераз дрыжачае вогнішча кручаватым пальцам на Адама, закліпаючыся, гаварыў:

— А-а-а!?. Вот, вот!.. Я-ж гэтае самае думаў, гаварыў-жа сягоньня вам... Значыць, сваім розумам дайшоў, што прападем так, трэба неяк кучай, разам... Вот, вот, ты праўду гаворыш!..

— Самі мы да толку ня дойдзем, а вот у нядзелю давай з'ездзім з табой у раён ды распытаем, разгледзім—як і што... глыбока думаючы, сказаў Адам.

— Паедзем, браток, паедзем!.. Гэта дзела ня дурное, і ўжо шмат я аб гэтым чуў і думаў... Толькі сказаць ня было каму!..—калупаючы гарачы прысак, хваляваўся Сымон.

І доўга яшчэ сярод поля, пры патухаючым вогнішчы гаварылі аб самых нязначных драбніцах сумеснага, колектыўнага жыцця двое людзей, гаварылі, спрачаліся аб тым, што ўчора для іх было так незразумелым і далёкім—і ўжо сёння так неабходна-патрэбным і блізкім, прадиктованым самім жыццём.

Гаварылі людзі, а ноч маўчала і дзівілася...

Люты. 1928 г.

Валеры Маракоў

Новыя вершы

Васілю Кавалю

I.

Ты прыглядзіся да гэтага раньня,
Зноў нахлыне у сэрца спакой
І ўсё любым і радасным стане,
Пырснуць сьмехам лілеі ў тумане
Над жалезным паходам вякоў.

Будзе сьветла і радасна гэтак,
Стане замчышча блізкім такім...
На шырокіх радзімых палетках
Выйдзе дзень харашэй прыадзеты
Без праклёнаў, бяз сьлёз і тугі.

Выйдзе дзень, і пагасьне лучына,
Стол засьцелюць абрусам вясны.
Рана зьбітая горам жанчына
Прывітае цябе, нібы сына...
... І ты скажаш, што ты яе сын...

Потым пойдзе з табою па садзе,—
Там праменьняў і кветак нарве
І з трывожным агнём у паглядзе
Скажа: на, ты айчыне ня здрадзіў,
У тваім сэрцы йшчэ праўда жыве.

Хутка выйдзе дачка яе й ветла
Запаяе аб інакшым жыццці,
Дзе імкнуцца і вольна, і сьветла,
Дзе над кветнямі любых букетаў
Нават можна і здраду забыць.

Мо' заплачаш, мо' так адыйдзешся,
Раньне згасьне, запаліцца дзень,
Над пражытым з журбой усьміхнешся,
Не паверыш, што гэта ня песьня,
... І назад будзеш доўга глядзець...

II

Я так доўга блукаў ў зачарованым садзе,
Месяц ласкай сваёю лісты апаліў.
З русай доўгай касою і з бодем ў паглядзе
Расказала ты мне нашу тайну зямлі.

Мы пайшлі...

Доўга-доўга ты мне гаварыла,
Гаварыла аб шчасьці і долі людзей.
Зноў ў грудзёх ажылі жыватворчыя сілы,
І трывожныя песьні любові й надзей.

Дарагая мая,

Паглядзі, як над лесам
Дагарэла крывавай тканінай Зара,—
Гэта сымболь глухіх і надломаных песень,
Гэта словам любові
Й пачуцьцям пара.

Я багаты

І песьняй сваёй, і юнацтвам,
Ў маёй хаце блакітны варушыцца сьвет...
Буду сёння над сьмерцю варожай сьмяяцца,
Бо інакшая песьня да мэты заве.

Я аб гэтым і доўга, і ўпарта так марыў,
Я заснуўшае шчасьце сваё абудзіў,
І ўжо шэпча мне нехта з усьмешкай на твары:
Ня спыняцца нам тут,

А ісьці ды ісьці.

Мы так доўга блукалі ў квітнеючым садзе,
Месяц ласкай сваёю лісты апаліў.
З доўгай русай касою і з бодем ў паглядзе,
Расказала ты мне пра любоў на зямлі.

Тэрэнь Масэнько *)

Беларусь

Ты ўся акована, акрыжана
Балотам мерзлым, старана...
Лятуць ялінкі, нібы лыжнікі,
За цягніком, каля вакна.

Лятуць ялінкі, нібы лыжнікі,
На небасхіле—сінь вазёр...
І невядомы чорнакніжнік
Сьпісаў аздобаю прастор.

На бель-асьнежанай паляне
Параскідаў ён для красы
Хацінак стрэхі саламяны
І шыза-сінія лясы.

Лясы апрануты дрымотаю
Гудуць—пазбаўлены тугі...
І толькі сёньня над балотам
Мятуць завеі ды сьнягі.

І сёньня толькі над балотам
Гуляе дзед—сівы мароз,
І сьцэле, сыпле пазалотаю
Пушысты воск, ці серабро.

А прыляціць вясна-свавольніца,
Заскача „Юрку“ па ільду,
І крыгі белыя надломацца,
Масты застогнуць, ападуць.

*) Тэрэнь Масэнько — малады ўкраінскі паэта, сябра ўкраінскага „Молодняка“ прыяждаў на Беларусь у лютым м-цы г. г. Рэд.

А балаты гнілыя, сонныя
Пацягнуцца ўва сьне старым,
Дыхнуць туманным волавам
На вёскі ціхія, бары...

Бы зьвер, ляжаць над сінім борам..
Плывуць густыя, гультаі.
І углядаюцца з дакорам
Тры міліёны дзесяцін.

Гэй, Беларусь! Было-б прасторна
Табе жыцьцё сваё снаваць.
Каб над балотнымі прасторами
Ўзьнялася сочная трава!

Чуй, Комсамол! Твой плян работы:
Тры міліёны дзесяцін.
На месцы сумнага балота
Павінен чорназем ўзрасьці!

Пераклаў з украінскай Іл. Бар.

Ал. Пальчэўскі

На беразе Нёману

(Апавяданьне з прымежнага жыцця)

I

Ціха плешчуцца хвалі Нёману, абмываючы высокія берагі яго. Кожны плёск хвалі ўсё больш і больш вымывае тоўстыя, чорныя, некалі зваленыя і занесеныя пяском, дубы. Карэньнямі яны глыбока ўвайшлі ў берагавы пясок, а тулавам павісьлі над вадою.

На адным з такіх дубоў пад ценню нахіленай вярбы сядзіць Павал Раманчык. Ногі яго зьвесіліся на абодва бакі дрэва, ступні ног амаль не датыкаюцца вады, а плячыма ён прыхіліўся да крутога берагу. Сядзіць ён ціха і пільна сочыць за паплаўком; глядзіць пад ногі ў чорны вір вады.

Павал Раманчык—гэта вядомы на ўсю ваколіцу рыбак. Пра яго і прыказку склалі: „увесь век прарыбачыў, дабра ў вочы ня бачыў“. Ён не памыліліся, шмат дзеён свайго жыцця Павал прасядзеў на беразе Нёману.

Многа патаемных думак выказаў ён уголас гэтай нахіленай вярбе. З ёю ён зжыўся. На яго вачох вымываўся гэты дуб, на якім ён сядзіць сёння. Ён сам быў відавочцам пашырэння Нёману ў сваіх берагох. Пасьля кожнай вясеньняй паводкі Павал заўважаў, як Нёман робіцца шырэйшым, а высокія берагі яго абсыпаюцца.

Навакол цішыня... Ён Павал сядзіць ціха. Яго думкі ціха і плаўна бягуць адна за другой. Як у рэчцы адна хваля набягае на другую, ня даўшы зьнікнуць зусім першай, гэтак і думкі ў галаве Паўла чапляюцца адна за другую, складаючы адно суцэльнае, доўгае...

Учора Павал быў на сходзе. У выпадку сьвята пайшоў. Там успаміналі мінулае, перажытае. У памяці ўсплывалі памят-

ныя дні. Тыя дні Павал сам добра памятае. Ён пад Варшавай з канём быў у абозе, а сын панскія каровы ганяў пад Навагрудак.

Дома ўсё забралі ўцякаўшыя палякі. Дахаты ўжо варочаўся з абору пяхом, а за каня з калёсамі заплацілі яму тры ўдары бізуном. Адзін рубец таго бізуна яшчэ і цяпер астаўся на плячо—гэта той, пад якім разарвалася кашуля і ад якога гарачая, ліпкая кроў пацякла па целу.

Шмат гаварылі на сходзе... Успаміналі аб братоў, якія асталіся за мяжою, спачувалі іх становішчу, жадалі ў хуткім часе ўбачыцца з імі, злучыцца разам для будаўніцтва вольнага жыцця.

Гаварылі і аб тых, хто шкодзіць будаваць нам жыццё на новых падставах, хто ўсімі сіламі імкнецца прабрацца ў нашу краіну і пашкодзіць нам у kolekтыўнай працы... Многа яшчэ аб чым казалі. Слухаў Павал усё гэта з увагаю і да сэрца прымаў...

Аб учараннім і думае сёння Павал.

Эх-хэ-хэ, сапраўды падзялілі. Падзялілі братоў з сёстрамі, бацькоў з дзецьмі... Вось яна зьмяя, якая, выкручваючыся па нашых палёх, лугох і лясах, падзяліла нас, суседзяў,— і Павал глядзіць на шырокую паласу мяжы, прарэзаную праз лес, глядзіць на высокія яе слупы.

— Перарэзалі і цябе, мой ты Нёман, падзялілі, пакінуўшы нам твой пачатак. А некалі, ганяючы плыты, чуць ня даў ты мне прытулку ў сваіх водах. Ох, гэта было даўно ўжо! У маладых яшчэ гадох...

І Паўлу ўспамінаецца той выпадак. Было гэта раньняю вясною. З вечару ішоў дожджык. Пад раніцу праяснілася і пачало падморожваць. Пасьля начнога прыпынку, з плытамі крануліся ў дарогу да ўсходу сонца...

Бурліла вада, яшчэ ня зусім апаўшая ад веснавой паводкі. Плыт гнала цячэннем да берагу. І Павал, адпіхаючы яго доўгім прысам, пасьлізнуўся па абледзянеламу бярвяну і... кінуўся ў халодную ваду. Кінуўся, а плыт зусім падагнула да берагу,— і Павал апынуўся пад ім.

Ледзьве выратавалі яго тады жывым: на яго шчасьце падаспеў суседні плыт, і была дадзена дапамога.

Некалькі тыдняў хварэў пасля гэтага Павал—трасца была. Ачуняўшы больш на плыты не хадзіў, а жыў на двухдзесяціннай гаспадарцы, аддаючы вольны час рыбалоўству.

II

З асьцярогаю коткі, якая крадзеца за сваёй здабычаю, ходзіць па тым баку мяжы чалавек. Ходзіць і сочыць за вартуніком. На кілёмэтр—адзін патруль, за ўсім не дагледзіш, усяго ня ўбачыш. Пайшоў па мяжы ў адзін канец—у другім перабегжку рабі.

Скок, другі—хвіліна адвагі, і чалавек у шэрай сялянскай сьвітцы, які некалькі хвілін таму назад хадзіў па тым баку мяжы выглядаючы за патрулём,—сьмела ідзе па савецкай зямлі. Ідзе бадзёра, не паказваючы сполаху, яму толькі некалькі хвілін ня быць заўважаным, і справа яго выйграна.

Ад мяжы да густога лесу—кілёмэтр. Туды-б дабрацца яму, перабегшаму мяжу, і ён выратаван! Праўда, яшчэ могуць спаткацца перашкоды на шляху, але там бяда ўжо меншая.

— Да кустоў дабрацца-б, а там гадзінкі дзёве адпачну. Пачне цямнець, нырну ў густы лес, і бывай тады мяжа—небасьпека прамінула!

Так думае перабегшы. Выгляд твару і агляданьне навакол сьведчаць аб гэтым.

У Паўла рыба даўно сарвала хлеб. Аддаўшыся марам, ён і не заўважыў гэтага.

— Ня хочаш брацца на хлеб, то табе трэба пашукаць чарвей,—кажа ў голас Павал і, палажыўшы вуду на бераг, вылазіць сам туды. Не знайшоўшы чарвей, бярэ ў рукі вялікі камяк, прынесенага ім хлеба, і, адламаўшы, пачынае качаць яго на руцэ.

З высокага берагу Паўлу ўсё відаць, як на далоні. Качаючы ў руках хлеб, ён глядзіць на шырокія раскінутыя на-абапал Нёману прасторы сенажаць, упіваецца пахам ад сьвежай скошанай травы...

Раптоўна зірк Паўла спыняецца на чалавеку, які ідзе ад мяжы.

— Хто-ж бы гэта?—думае Павал.

— Чырвонаармеец з варты ці каня хто шукае, а можа шпіён?

— Шпіён, шпіён!—падказаў унутраны голас.

— Так, так,—падцьвердзіў другі.

Ад Паўла да незнаёмага ня больш сто крокаў; мясцовасць Паўлу знаёмая.

— Бегчы, злавідь яго,—гэта добра, але што калі ў яго зброя, а ў мяне, апрача вуды ды гэтага камяка хлеба, нічога няма. Што тады? Але запыніць трэба, рабіць што-небудзь неабходна,—ставіць сабе пытаньне Павал.

Некалькі хвілін развагі, і раптоўна, сарваўшыся з месца, Павал пабег, як-бы хтось штурхануў яго на гэта. Прыгнуўшыся, ён бяжыць уздоўж берагу, каб пераняць ворага, перасекчы яму дарогу.

— Бяжы, бяжы хутчэй—няма месца ў нас тым, хто ідзе шкодзіць будаваць нам наша новае жыццё!—падбадэўрае Паўла ўнутраны голас...

У ворага вока вострае. Ідзе—навокал аглядаецца. Ubачыў Паўла—здагадаўся, у чым справа. Ходу прыбавіў.

— Да хмызьняку дабегчы-бы, а там... ня так лёгка злавідь мяне.

— Не дапусьціць-бы цябе толькі да кустоў, то ты мой, як міленькі.

Зразумеў гэты плян незнаёмы—зьмяніў напрамак, павярнуўшы ў бок.

А Паўлу і трэба толькі гэта.

Прабег некалькі крокаў—спыніўся, зразумеў сваю памылку, здагадаўся, што сам сабе выкапаў дол, зьвярнуўшы ў бок. Яшчэ некалькі крокаў прабег—у дрыгву ўваліўся, завяз, месціцца ў балоце: на сухі грунт паглядае—хоча выбрацца, а Павал ужо тут. Позіркамі на пяць крокаў адзін ад аднаго спаткаліся.

Спужаўся незнаёмы, а Паўлу гэта на руку.

— Стой! Ні з месца! Рукі ўгору!—крыкнуў здаровым, звонкім голасам Павал. Рэха адбілася недзе далёка-далёка ў лясным гушчары, якога аж сам Павал спалохаўся.

— Крыкнуць то крыкнуў, а чым прыгражу ў апраўданьне гэтага?—зьявілася раптоўна думка.

— Хлебам, хлебам,—з хуткасьцю маланкі зьявілася другая.

— Рукі ўгору, кажу, а то зараз „францускую“ ўсаджу,—яшчэ мацней крыкнуў Павал.

У перапалоху падымае рукі незнаёмы—не чакаў ён гэтага. Думаў так селянін, а пачуў аб „францускай“—іначай аднёсься да Паўла.

Схаваўшы чорны камяк хлеба, запэцканага ў гразь, пясок, у рукаў, разам з праваю рукою, Павал пачаў леваю шукаць зброі, пільна сочачы за рухамі ворага.

Добра, што зброі ня было, ды і сілаю Павал быў дужэй ворага, а то становішча небяспечнае.

— Ну, а цяпер уперад, да вёскі! Ды глядзі ў мяне, калі чужь у бок павернеш, то „францускую“ ў плечы запузюру.

— Я нявінен... Зразумейце... да хаты іду... надаела там,—тонам спуджанага чалавека, казаў бязьзвязныя словы незнаёмы.

— Хто ты і адкуль—не мая справа!

— Шчырае слова даю... богам сьвятым клянуся. Паверце!..

— Там паклянешся богам і шчырасьцю сваёю падмацуеш, а цяпер уперад без размовы.

Цяжка ўздыхнуў злоўлены. Зьверскім поглядам абвёў з ног да галавы Паўла, хацеў яшчэ нешта сказаць, але строгі выгляд твару Паўла—перасек гэта жаданьне. Як дзіця, злоўленае ў чужым агародзе, ішоў перад Паўлам незнаёмы.

А Павал з выглядам пераможцы ішоў за ім і ўнутрана сьмяяўся—удалы ўлоў быў.

У заставу шлях ляжаў праз вёску. У заставе незнаёмага дапытвалі. Сам начальнік заставы рабіў вобыск, але ў кішэнях, апрача дакумантаў, нічога не знайшоў.

— Рэдкі выпадак, каб нічога ня было знойдзена,—сказаў начальнік.

— Пільна абшукайце. Распароць вопратку—асоба падзроная,—загадаў начальнік заставы чырвонаармейцам.

Прывычныя да гэтае справы чырвонаармейцы хутка распаролі па шве сьвітку і на адным рубцы пляча знайшлі туга складзеную паперу, паколаную іголкай.

— Так я і ведаў, што грамадзянін Лебедзеў ішоў сюды ня так, хоць у дакумантах паясьняецца, што ён пленны з Тамбоўскае губэрні,—здаволена прамовіў начальнік, разглядаючы сакрэтна адрасаваныя паперы.

— А цяпер скажэце таварыш, Раманчык, як вы злавілі гэтага малайца. Бачыце самі—асоба не абы якая.

— Вось гэтаю зброяю, таварыш начальнік, я прымусіў яго здацца мне—і Павал палажыў на стол камяк хлеба, які браў з сабою на рыбу.

Зьдзіўлена пераглянуліся ўсе, і калі Павал расказаў падрабязнасьці затрыманьня,—чырвонаармейцы заліліся звонкім сьмехам. А начальнік ня выцерпеў, каб не пахваліць: „Ай-да маладзец, Раманчык!“

— У жыцьці, таварыш начальнік, дагадка—самае галоўнае,—даў адказ на пахвалу Раманчык.

Заскрыгатаў зубамі Лебедзеў, калі пачуў чым затрымалі яго. Гатоў быў рынуцца на Паўла, адплаціць яму, але ўжо было позна.

* * *

Пачынала цямнець, калі Павал варочаўся з заставы. Ішоў ён, і на твары ў яго сьвяцілася радасьць.

В. Казлоўскі

Паход

„Ня сумуй ты, любая,
Не гаруй,
Што заходзіць сонейка
За гару.
Пуцявін ня згубім
І ўначы,
Ў далячынь далёкую
Ідучы.
Загарацца зоры
Ў вышыні,
І труба паходная
Празьвініць...
Загавораць сосны
Ды ў бары...
Ня сумуй ты, любая,
Ня журы!..“

* * *

Чорная ноч. Даджы.
Коні заржалі ў даль.
Толькі цялежка браджыць...
Ні пуцін, ні дарог ня відаць.

Ці то поле? Ці зноўку лес?
Толькі чуецца цяжкі шум,
Быццам ветры заплакалі дзесь,
Завіваючы сосен сум.

Скогат ды лязг калёс.
Склізота. Якая золь!
Плач маладых бяроз
Навеяў на сэрца боль.

Поле шырокае, лес
Можа ці ўбачу зноў?
Вецер пагоніць весць
Пра бунты гарматных слоў.

Любая выйдзе на шлях,
Будзе у даль глядзець.
Буду ім весьці слаць
Пра шчасьце ліхіх падзей“.

* * *

Чорная ноч. Сьнягі.
Поезд імчыцца ў даль.
І сьніцца мне радасьць вяргінь,
Ціхіх такіх на градах.

Станцыя. Белы сьнег.
Стыне усьмешка зор.
Ночы за гэту сіней
Не страчаў я да гэтых пор.

Ветры. Зьвініць пурга.
Сьнежная бель наўкол.
Дзесьці шуміць тайга,
Студзіцца сталь шыкоў.

Сёмая ўжо вярста.
Цьвёрды і горды крок.
Б'е тэлеграма ў штаб:
„Разьбіты пяты полк!“

Грукат гарматны змоўк.
Ціш і такая сінь.
Скованы новы полк,
Скованы з жалезных сіл.

Кроўю ірдзее „флаг“,
Грануў оркестр марш.
— „Ногу!.. Левы фланг!
Дружна на Омск наляж!“

Бліжыцца гром гармат.
Крык па камандзе: „Стой!“
І паляцела старчма
Сьмерцай тысяч сто.

Б'е кулямёт: тра-та!
Гром ды кульны сьвіст.

Кроўю халодную сталь
Поіць з грудзей камуніст.

Ціхае сонца ў сінь
Пякельную плавіць боль.
Ці то нехта валошкі скасіў?
Ці то лёг пад вятрамі бор?

Голавы, рукі, кроў.
Стогны. Які спалох!
Нічыіх не пазнаць галоў,
Не пазнаеш тут, хто палёг.

Крык ды дзікі плач
Не ўстаяць на нагах дубы...
Дзе-ж свае косыці склаў,
Што Менскіх палёў прыбыў?

Вось ён—прабіт на штых,
Ніцма на сьнег прыпаў.
Погляд вачэй астыў,
Астыў гэроічны пал.

Кроўю прапахлы сьнег
Ліжа і просіць „піць!“
Маці, ня плач у сьне!
Маці, спакойна сьпі!

Сын твой у сьнежны пух
Лёг пад напевы куль.
Песьні сібірскіх скрух
Сон яму ціхі ткуць.

* * *

Зноўку разьбіты полк.
Пагоняй бяжыць Калчак,
Быццам галодны воўк...
—„Бі свалату!.. Канчай!“

Над пожняй людзкіх галоў
Кружыцца чорны грак,
Быццам далёкім паслом
Весьці паслан зьбіраць.

Роідца Стасю дом,
Звон маладых бяроз,
Маці ля ганку з вядром
І россып дзявочых кос.

— „Любы мой, ціхі край
Можа ці ўбачу больш?
Песьні мурожных траў
Ці ня спынілі-б боль?

Дзе я?.. І хто такі
Меч нада мной узняў?
Эх!..“

і размах рукі
Буйную голаў зняў.

Маці, ня плач у сьне!
Маці, спакойна сьпі!
Сын твой сібірскі сьнег
Лёг сваім сэрцам тапіць.

Сын твой у сьнежны пух
Лёг пад напевы куль.
Песьні сібірскіх скрух
Сон яму ціхі ткуць.

Дзеванька, кліч—ня кліч!
Дружа ня прыдзе назад.
Нейкая будзе дзіч
Косьці яго лізаць.

Дзеванька, плач—ня плач!
Хоць варожы ці не!
Любага ў сьнежны плашч
Ветры кладуць камянець.

Ня ржы, вараненькі конь!
Хаджаін ня прыдзе больш.
Звонам стальных падкоў
Ня ўздымеш яго на збор.

Музыка, плач! іграй!
Сьмейцеся, ветры ў дым!

Гэткіх ня зналі 'шчэ зграй,
Гэткай шалёнай арды!

— „Хто у чырвоны штаб
Шпікам?

А хто паслом?
Зрываўце з паганца,
Раз так...

Зрываўце шынель
Ды шлём.

І з акалелых рук
Ткань рукавоў ірвуць...
Маці,
Ты не гаруй!
Ня схіляй ты ніц галаву!..

З трывогаю нейкай кат
Армейскі білет дастаў...
— „Ды гэта-ж мой родны брат!..
Ды гэта-ж мой любы Стась!

Браце!.. Калі?.. Адкуль?..
Эх!.. і якая-ж боль!
Помніш, у ціхім садку
Песьні складалі з табой.

Любенькі...
Дзе?.. спаткаў!..
Я не чакаў, о, не!
Завошта-ж?..
Мая рука!..
Ці гэта мо' сьніцца мне?..“

Музыка, плач, іграй!
Сьмейцеся ветры ў дым!
Брата зарэзаў брат,
Комунара—ліхі бандыт.

24/II—28 г.
Менск.

М. Гарэцкі

Беларуская літаратура пасля „Нашае Нівы“*)

(Агульны агляд)

Дагэтуль не дасьледвана пытаньне, як беларускія поэты і пісьменьнікі прынялі імперыялістычную вайну. А ў сувязі з гэтым пытаньнем цікава было-б прысачыць у сусьветнай гісторыі літаратуры, як, наогул, уплывае на літаратурную творчасць вайна, рэволюцыя і ўсякая вялікая катастрофа ў жыцці людзей. Калі толькі з большага ўзяць усе лепш вядомыя прыклады ад Дантэ і да нашых дзён, дык можна сказаць, што творчасць пісьменьніка ў часе катастрофы залежыць ад таго, як яго індывідуальнасьць успрымае катастрофу, і ад таго, у якой меры катастрофа зачпіла яго асабістае, клясавое і нацыянальнае жыццё. Агулам кажучы, у першую пару імперыялістычнае вайны, ад яе пачатку да канца „Нашае Нівы“ (1914—1915 г.), адны беларускія поэты і пісьменьнікі або зьмяняюць сваю мастацкую прадукцыю, або зусім перастаюць пісаць — у залежнасьці ад свайго настрою ў часе крываваых дзён ці ў залежнасьці ад вонкавых прычын, як быцьцё ў арміі і на фронце; другія нейкі час спрабуюць яшчэ сказаць нешта сваё аб вайне, але гэта найчасьцей ім мала ўдаецца, і яны або таксама зусім сыціхаюць, або даюць вельмі асабістую лірыку, далёкую ад грамадзкага жыцця. Тымчасам расійская вайсковая цензура страшэнна лютуе, але ў тоне публіцыстых „Нашае Нівы“ чуецца прытоенае чаканьне нейкага канца і нейкага пачатку, бо рэдакцыя „Нашае Нівы“ (браты Луцкевічы, а пры іх Ластоўкі, Купала, Бядуля) трымалася „пара-

*) Рэдакцыя не згаджаецца з дадзенай аўтарам ацэнкай некаторых пісьменьнікаў. Рэдакцыя.

жэнчае“ політыкі, лічыла, што рэвалюцыя ў Расіі, а значыцца і вызваленне Беларусі,—можа быць у выніку толькі няўдалае дзеля Расіі вайны.

Што да паасобных пісьменьнікаў, дык Купала піша гэтым часам свае „*Песьні вайны*“ (гл збор. „Спадчына“) і сваю найлепшую лірыку каханьня (гл. таксама там). Наколькі можна сказаць з памяці, ня маючы пад рукамі належных матэрыялаў, адносіны Коласа да вайны былі ў творчасці нявыразныя або зусім нявыяўленыя, і толькі ў канцы імперыялістычнае вайны ён з сантымэнтальнасьцю ідэалістычна настроенага інтэлігента пытаўся: „За што лілася кроў людзкая?“ Багдановіч, мусіць, таксама прыняў вайну даволі бязьдзейна і без асаблівае цікавасьці. Бядуля напісаў цяпер некалькі вершаў з фантастычнымі вобразамі чалавечых бітваў („Волат“, „Ад крыві чырвонай“, „Арліхі“); потым вайна зьнішчыла ў ім ідэалістычны погляд на чалавека („Расьсеяўся туман“, „Кат“). Што да Цішкі Гартнага, дык ён тады быў яшчэ надта нязначнаю велічынёю ў беларускай літаратуры; яго настрой у часе крывавых баёў увосень 1914 г. відаць хоць-бы з напісанага ім тады вершу „Капыль“, які, аднак, быў надрукованы толькі значна пазьней (гл. — „Вольная Беларусь“, № 22 за 1917 г.); тут звычайны нацыянал-адраджанізм, зьбітыя паўторы і нават неасьцярожны гэтым часам наўпамін беларусам вуснамі князя аб павіннасьці „сьмела ў час прызыву свой родны край абараняць“. Цікава было-б ведаць, як глядзела тады на справу рэволюцыянэрка Цётка, яна жыла ў Вільні, а таксама Алесь Гарун і Язэп Лёсік, што былі тады ў высьланьні ў Сібіры. Наогул-жа, нічога асабліва мастацкага, апрача некаторых вершаў Купалы, гэтым часам у беларускай літаратуры не зьявілася. Нарэшце, і „Наша Ніва“ перад самым прыходам у Вільню немцаў, у канцы лета 1915 г., была зачынена расійскаю вайскавою ўладаю.

* * *

Калі ўвосень 1915 г. фронт адрэзаў заходнія часткі Беларусі ад усходніх, Вільня перастае быць даўнейшым літаратурным асяродкам—адзіным дзеля ўсяе Беларусі. Гэты падзел Беларусі, на ўсход і захад, цягнецца з рознымі зьменамі аж дагэтуль, праз увесь час маючы дужа адмоўнае значэньне ў справе належнага разьвіцьця беларускае літаратуры. Пад ня-

мецкаю окупацыяй засталіся браты Луцкевічы, Ластоўкі, Цётка і яшчэ колькі болей-меней дзейных удзельнікаў і ўдзельніц руху. Тут былі правадыры руху, наладжаная праца і пэўныя політычныя магчымасці, але мала было літаратурных сіл. Бясчасная сьмерць Цёткі (5 лютага 1916 г.) была вялікаю стратаю дзеля беларускае літаратуры і асабліва ў умовах нямецкае окупацыі. Тымчасам рух тут робіцца політычна больш выразным, а наогул значна шырэйшым, бо немцам ня было патрэбы пераследаваць нацыянальныя імкненні беларусаў, як гэта рабілі расійцы-русіфікатары, і, такім чынам, тут выходзіць газета „Гоман“, працуе выдавецтва, адчыняюцца народныя школы і настаўніцкая сямінарыя ў Сьвіслачы з выкладаю беларускаю моваю, зьяўляюцца падручнікі, укладаў якія, галоўным чынам, Ластоўскі, наладжваецца тэатр стараннямі, галоўным чынам, Аляхновіча. Але з літаратурных навін тут можна адзначыць толькі п’есы Аляхновіча, некаторыя рэчы Ластоўскага і іншых аўтараў, напрыклад, Янкі Быліны (псэўдонім ксяндза Семашкевіча). Аднак-жа, нічога дужа мастацкага ўва ўсіх гэтых навінах няма, хаця подых праўдзівага натхнення і моц прыроднага таленту можна адчуць і ў некаторых п’есах Аляхновіча („На Антокалі“, „Манька“ „Базылішк“), і ў некаторых, на жаль, часам лішне грубаватых, вершах Быліны (зборнік „На прызьбе“). У галіне крытыкі шмат добрага даў А. Навіна (Антон Луцкевіч) сваімі нарысамі, якія вышлі потым асобнаю кніжкаю—„Нашы песняры“ (1918 г.) Граматыка беларускае мовы, якую напісаў Пачопка, вышла няўдаляю, хоць і ўжывалася ў школах да самага канца нямецкае окупацыі. Друкаваліся кніжкі лацінкаю, і беларускае друкаванае слова ішло тады ў самыя гушчы каталіцка-беларускага насельніцтва, але мала, на жаль, абслугоўвалася дарослая частка праваслаўна-беларускага сялянства, якая ня ўмела чытаць лацінкаю пабеларуску; толькі „Гоман“ друкаваўся з часам і лацінкаю і гражданкаю, хоць немцы, здаецца, не асабліва ахвотна далі дазвол друкаваць яго гражданкаю. Потым страшэннае галадаваньне душыць усё жыццё пад нямецкай акупацыяй, і праца ледзь-ледзь варушыцца. Калі і Менск і ўся Беларусь да Дняпра была пад немцамі, беларуская культурная справа ў Вільні не палепшала, бо зносіны праз „стары“ фронт і надалей былі вельмі цяжкія, і праз увесь 1918 г. Менск і

Вільня жылі яшчэ як-бы ў розных дзяржавах. Трэба прызнаць, што віленскі пэрыод 1915—1918 г. застаецца і дагэтуль дужа мала высветленым. Аднак-жа, агулам можна сказаць, што быў ён працягам нашаніўства, толькі з пэўнымі адменамі, залежнымі ад вайны і політыкі.

* * *

На ўсход ад фронту пасля восені 1915 г. былі Купала, Колас, Багдановіч, Бядуля, Гарун, Лёсік, Ядвігін Ш. і Каганец, Паўловіч і Галубок, Гартны і Гурло і іншыя поэты і пісьменьнікі, а таксама Тарашкевіч, Смоліч і іншыя грамадзкія дзеячы, але ня было тут гатовага асяродку і наогул ня было тут, аж да рэвалюцыі ў лютым 1917 г., блізу ніякіх політычных магчымасьцяў. Не знайшлося тут выдатных правадыроў і арганізатараў, дый ня кожны мог узяцца за згуртаваньне сіл, калі быў ён у Сібіры або на фронце, або дзесь на чужыне. Мала таксама высветлена, што рабілі ў гэтым кірунку менскія беларусы на працягу 1916 г., бо ўсё-ж там, здаецца, былі Ядвігін Ш., Каганец, Паўловіч, Галубок, а яшчэ Купала, праўда што—эмібілізаваны. Мусіць, політычныя ўмовы, у сувязі з блізкасьцю фронту, былі тут гэтакія, што аб якой-небудзь значнейшай беларускай працы нельга было і думаць. Былі спробы наладзіць працу ў Ленінградзе, але дзеля перашкод з боку ўлады, расьцярушанасьці беларускіх сіл і неспрактыкаванасьці пачынальнікаў, яны скончыліся выданьнем ў 1916 г. некалькіх убогіх нумаркоў „Сьветача“ (лацінкаю, выдаваў коопэратар Адварды Будзька) і „Дзяньніцы“ (выдаваў Жылуновіч). Абедзьве газэткі імкнуліся даць працяг той працы, якую рабіла „Наша Ніва“. Праз увесь 1916 г., як потым праз увесь 1917 г. і частку 1918 г., Купала не напісаў ніводнага радка дзеля нейкіх, і дагэтуль невядомых, прычын. Коласа ня чуто было, дзе ён. І ўсе поэты і пісьменьнікі далі цяпер самую малую прадукцыю (пісалі Багдановіч, Бядуля).

* * *

Пасьля рэвалюцыі ў лютым 1917 г. пачынаюць рупна гуртавацца беларускія сілы Беларусі на ўсход ад фронту, ня маючы пакуль што і далей ніякае сувязі з Беларусіяй пад-нямецкаю. Удзельнікі руху на ўсход ад фронту былі так раскіданы па абшарах усяе Расіі, сувязь, без асяродку, так парва-

лася, што ня ведалі, які таварыш яшчэ ё на сьвеце, а якога ўжо няма. Ё вась пачынае тварыцца асяродак у Менску. З восені 1916 г. тут жыў Багдановіч, але вясною 1917 г. ён пакідае працу назаўсёды, і яго сьмерць была вялікаю стратаю тут, як сьмерць Цёткі год з нечым таму назад там. Але вась прыяжджае з Сібіры, пасля няволі праз дзесяць блізу гадоў, Лёсік, 'а потым Гарун. Пачынае выхадзіць тыднёвік „*Вольная Беларусь*“, пад кіраўніцтвам Лёсіка, і ў гэтым тыднёвіку друкуюцца творы Лёсіка, Гаруна, Бядулі (яны жылі тады ў Менску), Коласа (ён быў тады на румынскім фронце), Гартнага (з Ленінграду) і іншыя. Асабліва трэба адзначыць апавяданьні Лёсіка; яны цяпер сумна сьведчаць, што аўтар многіх бо граматык і прасторных правапісаў загубіў у ім ня вельмі плоднага, але вельмі добрага і нацыянальна-беларускага пісьменьніка. Агульны тон беларускае творчасьці ў 1917 г.—выключна нацыянал-адраджэнцкі ў ідэалёгіі і наогул нашаніўскі ў мастацкіх мэтаімкненьнях. На правалякі жаль, нават сам Цішка Гартны быў увесь гэты час, нават яшчэ больш заядлым нацыянал-адраджэнцам, чым даўней, да імперыялістычнае вайны.

(Р. S.) У 1917 г. беларусы спраўлялі 400-годзе беларускіх выданьняў, што выдаў Францыск Скарына ў Празе, у Чэхіі; але сьвяткаваньне ў тагачасных умовах блізу ня вышла за межы юбілейных артыкулаў.

* * *

У канцы месяца лютага 1918 г. немцы забралі Менск і потым пасунуліся далей, аж да Воршы. Цяпер беларускае політычнае жыцьцё мела ажно тры асяродкі: Вільня, Менск і Масква (спачатку—Ленінград). У залежнасьці ад політычных абставін ішло і літаратурна-выдавецкае жыцьцё. Віленскі асяродак змучаны, выбіты з духу, пачынае цяпер узірацца на Менск. З літаратурнага і агульна-асьветнага беларускага жыцьця ў 1918 г. ў Вільні трэба адзначыць нязвычайна важную падзею: тут вышла цяпер з друку беларуская *граматыка Тарашкевіча* і беларускі правапіс, з гэтага году ўзыходзіць на навукова аформлены грунт і робіцца аднолькавым і абавязковым дзеля ўсіх беларусаў. У Менску беларускі нацыянальны рух неспадзявана набіраецца ў гэтым годзе значнае моцы, але арыентуецца на нацыянальна-дэмакратычную незалежнасьць

Беларусі з ласкі немцаў-окупантаў. Тут і далей выходзіць літаратурны тыднёвік „Вольная Беларусь“, апрача таго, пачынае выходзіць першая штодзенная беларуская газета—„*Беларускі шлях*“, з артыкуламі супроць польскіх замераў наконт Беларусі і з артыкуламі супроць Савецкае Расіі, якая, паводле думкі менскіх беларускіх дзеячоў, нібыта не хацела прызнаваць беларускую нацыянальнасць і культуру. Але якраз у Савецкай Расіі, у Ленінградзе, пачынае выходзіць з 1-га сакавіка 1918 г. „*Дзяньніца*“—першая бальшавіцкая газета беларускаю моваю, праўда, часткаю пабеларуску, а часткаю парасійску. Выходзіла яна пад рэдакцыяй Цішкі Гартнага, які, як было ўжо казана, выдаваў пад тэю-ж назваю нацыянал-дэмакратычную газету ў 1916 г. Неўзабаве „Дзяньніца“ пераехала ў Маскву, дзе вышаў з друку і літаратурны альманах „Зажынкi“—„першы збор твораў беларускіх песняроў і пісьменьнікаў, вышаўшых з сям’і працоўнага народу“ (гэткі быў на альманаху падзагаловак). У „Зажынках“ былі зьмешчаны творы Цішкі Гартнага (заяў найбольш месца), а таксама Тодара Чарнушэвіча, Фабіяна Шантыра, Алеся Гаруна, Міхалкі Галкі і іншых. Чарнушэвіч, родам з Капыля, кравец, другарадны нашаніўскі поэт, — цяпер жыве ў Польшчы і ад беларускага рэвалюцыйнага руху адышоў, у 1922 г., як казалі годныя веры людзі, агітаваў за сьпіс № 22, па якім у польскі сойм былі выстаўлены Булак-Булаховіч, вальнскі праваслаўны арцыбіскуп Уладзімер і падобная кампанія. Шантыр—родам з Слуцку, муляр, здольны публіцысты, — як казаў Цішка Гартны, — быў за штосьці расстраляны ў 1920 г. ў Чырвонай арміі. Гарун, як вядома, памёр у Кракаве, таксама ў 1920 г., змагаючыся супроць Савецкае Расіі. З гэтых фактаў, на жаль, можна зрабіць некаторыя вывады аб пэрсональным складзе беларускага літаратурнага асяродку ў Маскве, у пэўнай яго частцы. Ён ніводзін беларускі асяродак ня даў у 1918 г. нічога моцнага, нічога асабліва выдатнага ў мастацкай літаратуры. Ад „Зажынак“ панура павявала ня толькі духам нацыянал-адраджанізму, але таксама расьцягненасьцю і нудою, уласьціваю іхнаму галоўнаму камандзіру. У Менску-ж буяла, галоўным чынам, публіцыстыка. У гэтым годзе пачаў пісаць Купала, але вершы яго тады ў друку не зьяўляліся (жыў ён у Смаленску), ды і па зьместу яны не давалі нічога новага (гл. зборнік „Спадчына“). У 1918 годзе памёр Карусь Каганец.

* * *

Нямецкае панаваньне скончылася на Беларусі ў самым канцы 1918 г. А ў пачатаку 1919 г. блізу ўся Беларусь пабывала ўкучы, „адзіная і недзялімая“, савецкая, з абвешчанаю незалежнасьцю. Толькі дужа кароткі час было ўсё гэта... Потым пачынаецца польская окупацыя. Праз гады 1919-1920 беларусы па-за межамі савецкае краіны мелі галоўны асяродак політыкі і культуры — у Менску. Праўда, культурная праца наладзілася сьпярга ў Вільні, дзе, між іншым, з вясны 1919 г. выходзіла штодзенная газета „Беларуская Думка“ (першая штодзенная беларуская газета ў Вільні) і распачалася значная беларуская выдавецкая праца. Але потым, улетку, калі палякі забралі Менск, выключная роля асяродку політыкі і культуры пераходзіць на Менск. Тут выдавалася вялікая штодзенная газета ў беларускай мове „Беларусь“, пад рэдакцыяй Лёсіка; спачатку яна была дужа полёнафільская, а потым пачала троху спадаць з голасу; выходзіла і літаратурная часопісь „Рунь“, пад рэдакцыяй Купалы, але даволі слабая; друкаваліся і яшчэ некаторыя выданьні, але ў мастацкай літаратуры і цяпер блізу нічога асабліва яскрава не зьявілася. У „Беларусі“ друкавалася аповесьць Ядвігіна Ш. „Золата“, некаторыя досьць мастацкія апавяданьні Бядулі, п'есы Аляхновіча і творы іншых аўтараў. Купала пад пэўным настроем напісаў некалькі вершаў на ваяцкія тэмы, пераймаючы народную творчасьць. Гэтым-жа часам пачаў пісаць новы поэт — Міхась Чарот, даючы пакуль што ня надта самастойныя і ня надта мастацкія вершы. А наогул — якая магла быць тут мастацкая літаратура, калі па вёсках ішлі расстрэлы, калі п'яны польскі жандар быў найвышэйшы закон і міласьлівая справядлівасьць, калі жылося і моральна, і матэрыяльна нязвычайна цяжка і калі польская цэнзура не дазваляла ставіць на сцэне нават „Раскіданае гняздо“ Купалы. І час гэты ўвойдзе ў гісторыю не праз бела ўскія культурныя дасягненьні, а праз жудасныя вобразы жыцьця пад уладаю найгоршага окупанта, разбэшчанага і някультурнага шляхціца. З маленькіх дасягненьняў можна назваць тут зьяўленьне з друку ў Вільні, у 1919 г., таго-ж „Раскіданага гнязда“ Купалы (напісанага яшчэ ў 1913 г.), а таксама гісторыі беларускае літаратуры і географіі Беларусі, у Вільні-ж, у 1920 г., і іншых выданьняў. Але і ў гэтыя гады сьмерць вырвала з гуртка

беларускіх культурнікаў так патрэбных цяпер працаўнікоў: у 1919 г. ад сухот пасля царскага вастрогу і пасля голаду пад немцамі памёр на курорце ў Закапаным, у Галіцыі, Іван Луцкевіч, фундатар „Нашае Нівы“ і галоўны кіраўнік беларускага руху пасля 1905 г., а ў 1920 г., у польскім вайсковым шпіталі ў Кракаве, памёр Алесь Гарун—трагічная ў сваіх політычных памылках і сьветлая ў сваім літаратурным жыцьці постаць.

* * *

Пасьля міру ў Рызе (1921 г.), мяжа, якая аддзяліла Савецкую Беларусь ад Заходняе Беларусі, зрабілася кітайскім мурам... Ужо сёмы год адчуваецца гэтая страшэнная культурная адарванасьць. За гэты час у беларусаў пад Польшчаю зьявілася шмат маладых поэтаў, пісьменьнікаў, публіцыстых, але з выдатных іменьняў можна тымчасам назваць хіба толькі адно—гэта імя Натальі Аляксееўны Арсеньневай—расіянкі па нацыянальнасьці, а беларускі толькі па жыхарству і культуры. Яна дачка расійскага ўрадоўца на Беларусі, скончыла віленскую беларускую гімназію і яшчэ на школьнай лаве, у 1920 г., пачала пісаць беларускія вершы. У 1927 г. ў Вільні вышаў першы зборнік яе вершаў „Пад сінім небам“, у якім зьмешчаны вершы за 1921—27 г. г. Галоўныя мотывы ў поэзіі Арсеньневай—поэтычны сум маладой дзяўчыны, першыя, ціхія праявы каханьня, жаданьне прымірыць поэтычны латуценны з штодзённым жыцьцём, глыбокае адчуваньне хараства прыроды і зьвязваньне з таемным жыцьцём прыроды сваіх індывідуальных перажываньняў, нарэшце—любоў да роднага краю, захапленьне хараством народнай творчасьці. Форма вершаў Арсеньневай, у галіне тэхнікі вершаскладаньня, не вызначаецца якой-небудзь асаблівай бліскучасьцю, але яны захопліваюць шчырасьцю пачуцьця, далікатнасьцю тону і нейкаю асабліваю пяшчотнасьцю вобразаў і слоў; яе вершы ў параўнаньні з беларускаю поэзіяй у БССР, бязумоўна, маюць на сабе пячатку пэўнага поэтычнага прымітывізму, і гэта сьведчыць аб адарванасьці пясняркі ад дасягненьняў нашае сучаснае поэзіі. Вельмі шкода. Цяпер у Вільні выходзіць літаратурны мясячнік „Родныя гоні“, а раней літаратурны і крытычны матэрыял друкаваўся пераважна ў віленскай „Студэнцкай Думцы“. Апрача таго, у Вільні выходзіць добрая ілюстраваная сатырычна-гуморыстычная часопісь

„Маланка“. На жаль, мы надта мала ведаем аб культурным жыцці ў Заходняй Беларусі, і вельмі пажадана, каб хто-небудзь напісаў, нарэшце, на тэму: „Заходня-беларуская літаратура пасля міру ў Рызе“. У 1922 г. ў Вільні памёр Ядвігін Ш.

* * *

У Латвіі таксама растуць маладыя беларускія сілы. Яны гуртуюцца каля беларускае гімназіі ў Дзэвінску і каля газеты „Голас Беларуса“, што выходзіць у Рызе пад рэдакцыяй Езавітавага. У „Савецкай Беларусі“ ў 1927 г. была зьмешчана гэткая нататка: „У Дзэвінску ў беларускай гімназіі 6-га лістапада адбылася скромная акадэмія, прысьвечаная пяцігодзьдзю літаратурнае працы маладога беларускага поэты Пятра Масальскага, які піша пад псеўдонімам Пятро Сакол і Пятрусь. Цяпер малады пясняр падрыхтоўвае да друку зборнік сваіх твораў „На сьвітаньні“. Потым, таксама, здаецца, у „Сав. Бел.“, ці-то можа ў „Зьвязьдзе“, была некалі зьмешчана рэцэнзія Замбрыцкага на зборнічак твораў маладых беларускіх поэтаў у Латвіі, у якой адзначаўся рост нацыянальнае культуры ў латвійскіх беларусаў. З вершаў, друкаваных у „Голасе Беларуса“, відаць, што і ў зьмесьце, і ў форме свае творчасьці латвійскія беларусы перажываюць яшчэ „нашаніўскі“, нацыянал-адраджэнцкі пэрыод.

Сібірскія беларусы маюць ужо свае школы ў роднай мове і сваіх нацыянальна-культурных савецкіх працаўнікоў, але жыццё беларускіх перасяленцаў у Сібіры не паказана яшчэ ў беларускай літаратуры ні беларусамі з Беларусі, ні беларусамі з Сібіры (у „Нашай Ніве“, тымчасам, было колькі артыкулаў і апавяданьняў). Цяпер у Сібіры працуе маладая пяснярка, сяброўка „Маладняка“, Зіна Бандарына; яна паехала туды з Менску.

Амэрыканскія беларусы маюць свае нацыянальна-культурныя арганізацыі і зрэдку свае газеты, але таксама не далі яшчэ ў літаратуры сваіх поэтаў і пісьменьнікаў. Жыццё беларусаў у Амэрыцы маляваў, як умеў, А. Сянкевіч у апавяданьні „Вандраваньне Васіля“ (друкавалася ў „Полымі“ і потым у школьных чытанках).

З літаратурнага жыцця ковенскіх беларусоў трэба адзначыць працу Ластоўскага. Яго стараньнямі выходзіла часопісь

„Крывіч“, з багатым, як кажуць, літаратурным і крытычным аддзелам. Апрача таго, Ластоўскі выдаў у Коўні аграмадную „Гісторыю крывіскай (беларускай) кнігі“ (1926 г.), у якой давёў апісаньне беларускае літаратурна-выдавецкае працы да канца 18-га веку. У Коўні-ж вышаў беларускі слоўнік Ластоўскага. З іншых ковенскіх беларускіх працаўнікоў трэба згадаць Алесь Смаленца; яшчэ ў віленскіх газэтах у 1921-22 г. было зьмешчана колькі яго вершаў, моцных думкаю і даволі арыгінальных формаю; апрача таго, Алесь Смаленец перакладае беларускіх поэтаў на літоўскую мову і літоўскіх на беларускую, а таксама займаецца навуковаю дзейнасьцю.

У Празе, у Чэха-Славаччыне, вышла часопісь беларускіх студэнтаў пад назваю „Новы прамень“ (1926 г.), пад рэдакцыяй маладога паэты Ўладзімера Жылкі; часопісь арыентуецца па БССР.

* * *

У Савецкай Беларусі пасля вайны з Польшчаю пачынаецца культурная праца і ў беларускай мове. Компартыя дэкларуе школу ў роднай мове і распачынае „наладжваньне як вуснае, гэтак і друкаванае агітацыі і пропаганды на ўсіх мясцовых і ў асобку на беларускай мове“¹⁾. Потым, як піша тав. Кнорын, „група дзейных беларускіх камуністых у 1921 г. зрабіла заяву аб сваёй нязгодзе з тым тэмпам, якім ажыццяўляецца праца па беларусізацыі, але тыя мерапрыемствы, якія надалей былі ўжыты, наогул і цалкам здаволілі і гэтую групу“²⁾. У сувязі з гэтым і беларускае літаратурнае жыцьцё пачынае ажыццяўляцца. У гэтым-жа, 1921-м годзе, пераяжджае з чужыны ў Менск на сталае жыцьцё Колас і піша свае першыя творы на савецкія тэмы (напр., апав., „Хаім Рыбс“). Купала і Бядуля таксама пішуць цяпер, як савецкія пісьменьнікі. З маладых поэтаў, што пачалі пяць на савецкія мотывы, асабліва вызначыўся цяпер Чарот.

Але яшчэ і ў 1922 г. ня было нічога асабліва мастацкага з выразна пролетарскаю ідэолёгіяй, пакуль не зьявілася поэма

¹⁾ В. Кнорын.— „Камуністычная партыя на Беларусі“ (зборнік „Беларусь“, выд. ЦВК, Менск, стар. 221).

²⁾ Тамсама (але пераклад, мусіць, ня зусім правільны: пэўна, парасійску ў т. Кнорына было не „вообще и целиком“, а „в общем и целом“).

Чарота „*Босыя на вогнішчы*“. Увосень 1922 г. вышаў першы (і адзіны ў гэтым годзе) нумар часопісі „*Полымя*“. Каля гэтае часопісі пачалі гуртавацца беларускія савецкія літаратурныя сілы. У гэтым-жа годзе ў Менску вышаў з друку зборнік Купалы „*Спадчына*“, а ў Бэрліне, у замежным выдавецтве Савецкае Беларусі, вышаў роман Гартнага „*Сокі цаліны*“, частка першая—„*Бацькава воля*“.

Далей можна па гадох адзначыць гэткія падзеі, важнейшыя ў мастацкім ці гісторыка-літаратурным сэнсе.

У 1923 г. ў Менску выходзіць з друку поэма Коласа „*Новая зямля*“ і зборнік апавяданняў Бядулі „*На зачарованых гонях*“, а ў Вільні—аповесць Коласа „*У палескай глушы*“ і зборнічак лірычных вершаў Дубоўкі „*Строма*“. У гэтым годзе выступаюць новыя сілы: Кузьма Чорны і Язэп Пушча. У канцы году арганізавалася ўсебеларускае аб'яднаньне поэтаў і пісьменьнікаў „*Маладняк*“, і яно пачало выдаваць сваю часопісь пад тэю-ж назваю.

У 1924 г. друкуецца ў „Полымі“ п'еса Купалы „*Тутэйшыя*“, выходзяць зборнікі апавяданняў „*На рубяжы*“ Коласа і „*Веснаход*“ Чарота. Цэнтр. Вык. Кам. выдае вялікі зборнік добрых артыкулаў „*Беларусь*“ — увесь беларускаю моваю. У канцы году арганізуецца Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі.

У 1925 г. выходзіць з друку зборнік вершаў Купалы „*Безназоўнае*“ і спраўляецца 20-гадовы юбілей поэты. Выходзяць зборнікі лірыкі „*Трысьцё*“ Дубоўкі і „*Раніца рыкае*“ Пушчы, поэмы „*Сымон Музыка*“ Коласа і „*Марына*“ Чарота і кніжачкі апавяданняў Чорнага. Адбываецца характэрны зьезд „*Маладняка*“. Спраўляецца 400-гадовы юбілей друку на Беларусі.

У 1926 г. выходзіць зборнік лірыкі Дубоўкі „*Credo*“, поэма „*Карчма*“ Чарота, зборнікі апавяданняў і аповесцяў „*На прасторах жыцця*“ Коласа, „*Апавяданьні*“ Бядулі, „*На злome*“ Нёманскага, „*Пачуцьці*“ і „*Хвоі гавораць*“ Чорнага і працяг роману Гартнага „*Сокі цаліны*“—частка другая, „*На перагібе*“. Увосень утвараецца літаратурнае згуртаваньне „*Узвышша*“, у якое ўваходзяць: Бядуля, Дубоўка, Чорны, Пушча, Крапіва і інш. „*Узвышша*“ абвесьціла, што хоча ўзьняць якасьць мастацкае прадукцыі, ідучы да твораў ня толькі ідэалёгічна вытрыманых, але і праўдзіва-мастацкіх. Увосень-жа

спраўляецца 20-гадовы юбілей Якуба Коласа і адбываецца Акадэмічная канфэрэнцыя, і яна мела агульнае значэньне ў разьвіцьці беларускае культуры ў Савецкай Беларусі, хоць і не дала добрых практычных вынікаў.

У 1927 г. пачала выходзіць часопісь „Узвышша“, і ў ёй друкаваліся доўгія апавяданьні і рэчы—„Салавей“ Бядулі і „Сястра“ Чорнага. У Менску ў расійскай газэце „Рабочий“ друкаваўся пераклад доўгай рэчы бэлетрыста Зарэцкага „Сьцежкі-дарожкі“, хоць, на жаль, сам аўтаў, лістом у рэдакцыю абвесьціў пераклад бліжэй (пабеларуску рэч друкавалася ў „Полымі“, у гэтым-жа годзе). Найлепшая за ўвесь год рэч—адрывае апавесьці Чорнага „Вецер і пыл“ у часопісі „Полымя“. Апрача таго, вышаў новы зборнік лірыкі Дубоўкі „Наля“, у якім ёсьць вершы з арыгінальна зробленымі месцамі. Орган Ком. партыі Беларусі „Зьвязда“ з восені перайшоў на беларускую мову; пасланыя за межы Гартны, Чарот і Зарэцкі навязвалі сувязь з пролетарскімі пісьменьнікамі ў Нямецчыне і ў Чэх-Славацчыне.

На мяжы 1927 і 1928 г. ўтварылася літаратурнае аб'яднаньне „Полымя“; увайшлі: Купала, Колас, Гартны, Грамыка, Чарот, Нёманскі, Зарэцкі, Александровіч, Дудар, Вольны і інш. Аб'яднаньне паведаміла (гл. „Савецк. Бел.“, № 1—1928 г.), што ставіць мэтай выяўляць у сваёй творчасці пролетарскую ідэолёгію, паляпшаць нацыянальную форму творчасці і дапамагаць сябар сябру.

Гэтым-жа часам арганізавалася з маладых аўтараў „Беларуская літаратурна-мастацкая комуна“ і ўжо выпускалі першы нумар свае часопісі „Росквіт“.

* * *

Як бачым, ня толькі маладзейшыя, але і старэйшыя беларускія пісьменьнікі хочуць імкнуцца цяпер да выяўленьня ў сваіх творах пролетарскае ідэолёгіі. Але не адразу дайшлі яны да вывадаў, што толькі пролетарская творчасць ёсьць цяпер рэвалюцыйным і наогул правадзейным фактарам у жыцці Беларусі, што толькі яна патрабуецца жыццём.

У першыя гады рэвалюцыі некаторым беларускім пісьменьнікам ня пісалася або дрэнна пісалася. Прычынаю тут, пэўна-ж, быў і завірушны характар часу: вайна, голад, холад,

окупацыі і выключная патрэба ў творах вельмі актуальнага, галоўным чынам, агітацыйнага значэння, і тэхнічная адсталасць ува ўмовах эканомічнае разрухі. Але ня толькі гэта. Прычынаю тут быў таксама ідэолёгічны крызіс у большасці беларускіх пісьменьнікаў.

Дзеля таго што творчасць беларускага пісьменьніка гэтым часам павінна была мець актуальны характар, трэба было мець аўтару нейкую моцную ўстаноўку на пэўную політычную ідэолёгію.

Зрабіць гэтую ўстаноўку на ідэолёгію, катэгорычна варажую савецкай уладзе, перашкаджала соцыяльная сутнасць блізу ўсіх, калі ня ўсіх, тагачасных беларускіх поэтаў і пісьменьнікаў—нацыянальных рэвалюцыянераў, пахаджэннем сялян, рамеснікаў і рабочых, а па соцыяльна-эканамічнаму становішчу найчасцей, так сказаць, пролетараў інтэлігенцкага і поўінтэлігенцкага роду. заняткаў. Зрабіць-жа ўстаноўку на ідэолёгію катэгорычна пролетарскую не давала ім іхная прыналежнасць да таго стану, які ў вачох людзей пролетарскае ідэолёгіі лічыўся нацыяналістычным, рэакцыйным або і контррэвалюцыйным^{*)}. А часам прычынаю тут магла быць нават самая звычайная політычная няпісьменнасць таго ці іншага аўтара.

Наогул, гэта была як-бы хвароба росту ў беларускай літаратуры. У гэтай хваробе і рабіўся пераход ад нацыяналадраджанізму да пролетарскіх настрояў і пераконанняў.

Гэтаму пераходу вельмі дапамагло тое, што пасля Кастрычніка ў беларускай літаратуры з'явіўся цэлы шэраг маладых пісьменьнікаў. Соцыяльны склад іх падобен да нашаніўскага, магчыма, троху з большым ухілам у бок апролетаранага сялянства, месцачковых і гарадзкіх рамеснікаў і службовых. Моладзь не адчула на сабе прыналежнасці да мінулага перыоду і рашуча заявіла сябе ваяўніком на літаратурнай ніве за Кастрычнік і яго ідэі (сябры арганізацыі „Маладняк“). Вядома, у поэтаў, роджаных Кастрычнікаваю рэвалюцыяй, не магло быць ідэолёгічных крызісаў у сувязі з тымі ці іншымі ідэямі Кастрычніка. І яны адразу пачалі тварыць новы перыод у беларускай літаратуры: яны паялі амаль ня выключна аб Кастрычнікавай рэвалюцыі і яны ўдала ці ня ўдала, але шукалі новую форму.

^{*)} Недакладнае акрэсленне. Рэд.

Калі маладыя падрасьлі ў гадох і вырасьлі ў мастацтве, а старыя выпрасталіся ў ідэолёгіі, дык падзел на старэйшых і маладзейшых страціў сваё прынцыповае значэньне. Цяпер зьявіліся новыя падставы для падзелаў усяе грамады беларускіх пісьменьнікаў на літаратурныя групы. Найперш вылецеў рой з „Маладняка“: увосень 1926 г. ўтварылася „Узвышша“, далучыўшы да сябе з нашаніўцаў чамусьці аднаго толькі Бядулю. Як цяпер можна меркаваць, галоўная прычына гэтага раеньня была тая, што малады ўзвышшавец спалохаўся старасьці ў тагачасных арганізацыйных формах „Маладняка“, спалохаўся свайго пераросту (прычынай выхаду ўзвышшаўцаў былі пераважна ідэолёгічныя разыходзіны з „Маладняком“. *Рэд.*). Мінула часу адзін год—і тая рэшта маладнякоўцаў, якая асабліва гостра нападала на ўзвышшаўцаў за ўтварэньне новае арганізацыі, сама зрабіла тое самае, магчыма, з тымі-ж мотывамі, і скарыстаўшы, з аднаго боку, прыклад „Узвышша“, а з другога боку—тую акалічнасьць, што якраз гэтым часам Цішка Гартны і іншыя, у тым ліку і народныя поэты рэспублікі, Купала і Колас, таксама адчулі патрэбнасьць і выгоднасьць уваходзіць нашым часам і ў нашых умовах у літаратурную арганізацыю;—так зрабілася „Полымя“. Прычыны ўтварэньня „Літаратурнае Комуны“ пакуль што яшчэ мала высветлены. Што-ж да „Маладняка“, дык ён, як паказаў яго зьезд у лютым 1928 г., адчувае ўжо патрэбу зьмяніць свае арганізацыйныя формы так, каб надалей ня быць нейкаю падрыхтавальнаю клясаю дзеля пісьменьнікаў. На гэтым-жа зьездзе „Маладняк“ прыняў пастанову ўвайсьці ў „Вапп“—гэта першы ўваход беларускае літаратурнае арганізацыі ў усесаюзную асацыяцыю пролетарскіх пісьменьнікаў.

* * *

Галоўныя мотывы ў лірыцы і поэмках беларускіх савецкіх пісьменьнікаў—хвала Кастрычніку, пролетарыяту, барацьбітом за вызваленьне пролетарыяту, беларускім паўстанцам, комсамольская радасьць жыцьця і да т. п.

Галоўныя мотывы ў апавяданьнях і аповесьцях—агітацыя за савецкі лад жыцьця, з ілюстрацыямі з грамадзянскае вайны, з вайны з палякамі і змаганьня з політычнымі бандамі, змаганьне з саботахам, дзэртывствам, контрабандыстымі, самага нам, рэлігіяй і рознымі праявамі старога быту.

У драматычнай творчасці, болей-меней, тыя самыя мотывы, што і ў мастацкай прозе.

Апісванне Беларусі паслякастрычнікавага часу, галоўным чынам—Савецкае Беларусі, займае блізу ўсё месца ў сучаснай творчасці беларускіх савецкіх пісьменьнікаў. У параўнанні з Савецкаю Беларуссю дужа мала апісваюць яны сучасную замежную Беларусь і беларускае жыццё на чужыне. Нават запанаваў такі погляд, што толькі той аўтар мае поўнае права лічыцца савецкім пісьменьнікам, хто піша амаль ня выключна аб сучасным савецкім жыцці. Аднак-жа, пакуль што і быт рабочага і нават селяніна выяўлен у сучаснай беларускай літаратуры пómала і павярхоўна. Лепей паказаны перажыванні саміх пісьменьнікаў і жыццё савецкіх працаўнікоў.

Рэвалюцыйныя моманты ў мінулым, асабліва эпоха 1905 г., даюць цяпер аўтарам прыемны матэрыял, а таму аўтары імкнуцца да выяўленьня тых момантаў. Часам апісваецца прыгоннае жыццё, цяжкая доля беларускага селяніна за часы паншчыны. Імпэрыялістычная вайна, бязэнства, беларускі нацыянальны рух, нямецкая окупацыя, польская окупацыя—вельмі мала закрануты ў сучаснай беларускай літаратуры.

Характэрнаю асаблівасцю беларускае літаратуры ў БССР, у залежнасці ад ідэолёгіі аўтараў, зьяўляецца тое, што яны ўсё часцей выходзяць з цесных нацыянальна-беларускіх і пераважна сялянскіх бытавых асадак. Нашаніўцы апісвалі, галоўным чынам, жыццё беларускіх сялян і сялянскае інтэлігенцыі, а пасля Кастрычніка ў беларускай літаратуры часцей ужо спатыкаюцца мотывы (або і жанравыя малюнкі) гарадскога, работніцкага жыцця, не гаворачы ўжо пра жыццё рамеснікаў ці служывых; часцей трапляюцца апісанні жыцця, узятага і па-за межамі Беларусі.

На жаль, у некаторых творах гэтага часу маладых аўтараў ёсць пэўная адарванасць ад народна-нацыянальных, народна-бытавых беларускіх асаблівасцяў, так што часам бывае цяжка зразумець, ці гэта беларускае сялянскае жыццё, ці гэта жыццё сялян у Расіі, або ў Польшчы, толькі апісанае беларускаю моваю. Часам наглядаецца сьвядомае ці несьвядомае абмінанне пытанняў беларусізацыі і наогул нацыянальнае політыкі ў савецкіх умовах, што заўважаецца і ў тых

аўтараў, якія і могуць і павінны выяўляць гэтыя пытаньні, калі ня хочуць, каб савецкі чытач глядзеў на справу толькі паводле герояў „Тутэйшых“ Купалы ці іншых падобных твораў. Не заўсёды, таксама, давала добрыя вынікі жаданьне аўтараў унесьці ў беларускую літаратуру мотывы гораду і работніцкага жыцьця; гэта было там, дзе аўтары браліся за паказаныя мотывы без належнае блізкасьці да іх. Няпраўда-падобнасьць і фальш чулася часам і ў апавяданьнях на рэвалюцыйныя тэмы (напр., у Зарэцкага—„Адна партыя ў шашкі“, „42 дакуманты“ і інш.).

* * *

У справе формальна-мастацкіх дасягненьняў у беларускай літаратуры пасля Кастрычніка трэба зазначыць, што наогул беларуская творчасць з гэтага боку нязвычайна мала дасьледвана, бо гэта цяжэйшая справа, чым шукаць памылак у ідэолёгічным зьмесьце, бо яна патрабуе спэцыяльнае падрыхтоўкі і прыроднае любові да мастацтва.

Аднак-жа, і тут ёсьць чым пахваліцца ў параўнаньні з нашаніўскім пэрыодам. Папершае, цяпер у ліку беларускіх культурнікаў, як пісьменьнікаў, так і крытыкаў, значна болей ужо людзей з вышэйшаю і нават вышэйшаю спэцыяльнаю ў мастацкіх справах адукацыяй. Вырасла наогул культура аўтара, а яшчэ болей выраслі культурныя запатрабаваньні, якія ставяцца цяпер беларускаму аўтару. І хоць рэвалюцыйны час даў магчымасьць праславіцца некаторым маладым поэтам і пісьменьнікам ня столькі за мастацкасьць іхнае творчасьці, колькі за ідэолёгічны зьмест яе (наўрад ці такія праславіліся. Рэд.), але цяпер ужо пачалася іншая плынь: усямернае паляпшэньне мастацкай якасьці твораў, бязумоўна, з гэткамі самым паляпшэньнем іхных ідэолёгічных вартасьцяў. Вядома, што ў справе падыманьня роўню мастацкасьці мае вялікае значэньне агульнае разьвіцьцё беларускае культуры, асабліва-ж праніканьне беларускае мовы ў вышэйшую школу, у навуку і ў штодзённы ўжытак шырокага кола людзей з высокаю інтэлігентнасьцю і адукаванасьцю.

І цяпер, мусіць, ніхто ня будзе ўжо спрачацца, што першыя вершы кожнага болей-меней вядомага сучаснага маладога беларускага поэты стаяць з формальна-мастацкага боку вышэй

за першыя вершы нашаніўцаў, а кожны болей-меней выдатны малады поэта піша вершы з тэхнічнага боку лепшыя за вершы Ясакара або Цішкі Гартнага.

Асобныя літаратурныя беларускія групы, як было ўжо аб іх казана, пакуль што адрозьніваюцца адна ад адной чым хоця, але толькі не формальнымі падставамі творчасці. Асаблівае імкненьне „Узвышша“ да мастацкасьці яшчэ ня сьведчыць, аднак, аб якіх-небудзь асаблівых формальна-мастацкіх прыметах творчасці ў узвышшаўцаў у параўнаньні з творчасцю ня-ўзвышшаўцаў, хоць, праўда, у часопісі „Узвышша“ друкуецца і захоплены некалі імажынізмам Пушча, і шуканьнік арыгінальнага хараства ў вершаскладаньні Дубоўка, і літаратурныя дасьледчыкі-формалістыя проф. Вазьнясенскі і Ю. Бязроўка. Магчыма, што калі ўмовы беларускага літаратурнага жыцця палепшацца, дык з цягам часу ўзвышшаўцы створаць асобную, арыгінальна-беларускую літаратурную манеру пісьаньня, як можа зрабіць гэта, скажам, і „Росквіт“, але пакуль што ўсе беларускія аўтары пішуць болей-меней тымі самымі прыёмамі і спосабамі творчасці, бяз усякіх асаблівых „гвалтаў над формаю“, пішуць у даступных сучасным шырокім гушчам рэалістычных танах, з некаторым толькі ўхілам у бок шуканьня і навізны.

Шуканьне і навізна выявіліся ў беларускай літаратуры пасля Кастрычніка, найперш, у імажынізьме. У 1923-24 г. ў беларускай прэсе былі нападкі на імажынізм, і беларускія імажыністыя, з тагачаснага складу „Маладняка“, спачатку казалі, што іхны імажынізм пераймае не расійскіх імажыністых, а беларускую народную вобразнасьць, а потым, калі яшчэ і настаўнікі пачалі жаліцца на незразумеласьць некаторых маладнякоўскіх вобразаў дзецям-школьнікам, дык беларускі імажынізм неяк сам сабою зьнік, як нешта асобнае, і перайшоў, напрыклад, у Пушчы, у зусім здаровую і патрэбную творчасць арыгінальных слоў і вобразаў. Мала таго, у пэўнай сувязі з тэю імажыністкаю плыньню палепшылася вершаскладальная тэхніка і ў старэйшых аўтараў, асабліва ў Коласа („Сымон Музыка“) і Гартнага („Урачыстасьць“).

З літаратурных жанраў і пасля Кастрычніка, як і ў нашаніўскую пару, найлепей разьвіваецца лірычны верш, кароткая вершаваная поэма, часткаю—кароткае апавяданьне. Найслабей тады і цяпер разьвіваецца беларуская драма.

Раўнуучы пасьялкастрычнікавы пэрыод з нашаніўскім, цікава звярнуць увагу на тое, што цяпер зьяўляюцца даўжэйшыя рэчы, зьяўляюцца шырокія літаратурныя палацёны. Даўней беларускі аўтар ня меў магчымасьці пісаць доўгую рэч, бо літаратуру займаўся толькі рэдкаю вольнаю часінкаю; апрача таго, ён павінен быў пісаць так, каб яго творы можна было лягчэй і зручней пашыраць. Цяпер-жа беларускаму пісьменьніку плоцяць ужо гонорар, творы яго пашыраюцца дзяржаўнымі ўстановамі, цяпер зьявілася беларуская чытацкая маса,—і цяпер беларускія пісьменьнікі пішуць романы, аповесьці, вялізныя поэмы. Даўжэйшыя беларускія рэчы пачалі выходзіць з друку сьпяраша ў Вільні, але потым, з 1922 г., яны далёка астаюцца ад менскіх выданьняў.

Мова прыгожых твораў вызначаецца цяпер большаю літаратурнаю апрацаванасьцю. Гэтаму дужа дапамагае разьвіцьцё беларускае навуковае тэрмінолёгіі і фразеалёгіі і беларусізацыя ўсіх галін культурнага жыцьця ў БССР. Пагоня маладзейшых пісьменьнікаў за формаю, часам троху лішняя на першы погляд пагоня, ніяк ня можа ў сучасных савецкіх беларускіх умовах катэгорычна сьведчыць аб упадніцтве (калі пры пагоне за формай не наглядаецца заняўбаньня да зьместу. *Рэд.*). Такое тлумачэньне было-б лішне спрошчаным прыстасаваньнем пэўных ісьцін да мала дасьледванага жыцьця. Пагоня за формаю можа тут сьведчыць аб тым, што і гэтыя пісьменьнікі, як некалі нашаніўцы, ставяць дасканаласьць разьвіцьцё беларускае мовы ў сувязь з агульным разьвіцьцём беларускае культуры, разумовае і матэрыяльнае: дасканаласьць беларускага сонэту залежыць ад дасканаллага росту беларускае бульбы, але і дасканалы рост беларускае бульбы залежыць ад таго, на якіх беларускіх сонэтах будуць мець сваё выхаваньне студэнты акадэміі ў Горках. Так што гэта, можа быць, ня ўпадніцтва, а беларусізацыя, якая, пэўна-ж, можа быць ідэалёгічна вытрыманаю і нявытрыманаю.

* * *

Самае лепшае, што зьявілася ў беларускай літаратуры пасьяла Кастрычніка, гэта, на мой погляд, галоўным чынам, *лірычныя вершы*, і шмат якія лірычныя вершы: *Купалы, Чарота, Дубоўкі, Прушчы, Лужаніна* і іншых поэтаў.

Потым—*поэмы*: дапісаныя цяпер *поэмы „Новая зямля“* і *„Сымон Музыка“ Коласа* і звязаныя выключна з пасьялкастрычнікаваю эпохаю моцныя *поэмкі Чарота „Босыя на вогнішчы“, „Марына“* і іншыя, а таксама творы гэтага жанру *Дубоўкі—„Кляновыя лісты“, „Студэнт“* і іншыя і дзе-якія падобныя рэчы ў іншых маладых песьняроў.

Потым—*некаторыя байкі Крапівы*.

Потым—*некаторыя апавяданьні Чорнага („Хвоі гавораць“* і іншыя), *ГушчыКоласа, Бядулі, Нёманскага, Чарота, Зарэцкага, Гартнага* і іншых, галоўным чынам, маладых аўтараў.

Потым—*аповесці і романы: „Вецер і пыл“ Чорнага* (калі меркаваць па тых адрывках, што друкаваліся), *„У палескай глушы“ Гушчы-Коласа, „Салавей“ Бядулі, „Сокі Цаліны“ Гартнага* і іншыя рэчы некаторых гэтых і іншых аўтараў.

Потым—*драматычныя творы: „Тутэйшыя“ Купалы, „Пан міністар“* і іншыя п'есы *Аляхновіча*, часткаю некаторыя рэчы *Галубка*, як *„Суд“, „Пісаравы імяніны“* і іншыя, а таксама розныя рэчы іншых аўтараў, пісаныя дзеля сцэны, але не пазбаўленыя часам і літаратурна-мастацкае цаны, асабліва п'есы *Міровіча* (дагэтуль, здаецца, не друкаваныя).

Пэўна-ж, гэта не ацэнка; гэта толькі погляд, вельмі суб'ектыўны і нічым не даведзены, але-ж і няма яшчэ ў беларускай крытычнай літаратуры тых бясспрэчных, у належнай меры навукова даведзеных і аўтарытэтных ацэнак, якія можна было-б калі ня ўвесці ў гісторыю літаратуры, дык сьмела ўводзіць у агульны агляды беларускае літаратуры за апошні перыяд. Дзеля гэтага лепш сказаць свой суб'ектыўны пункт погляду, і, можа быць, выклікаць абмен думкамі, чым нічога не сказаць.

Гаворачы аб паасобных аўтарах, трэба пашкадаваць, што найвялікшы сучасны беларускі poeta, *Янка Купала*, блізу перастаў пісаць, а пачынаючы з 1916 г. напісаў мала. Яго лепшыя рэчы за гэты час: сонэты 1918 г. ў „Спадчыне“, некалькі вершаў, аб'яднаных у цыкль „Безназоўнае“ (у зборніку пад тэй-жа назваю), юбілейны верш „Шляхам гадоў“ (1925 г.) і п'еса „Тутэйшыя“. І цяпер вызначаецца Купала ў беларускай поэзіі сваім вялікім артызмам, але справядліва сказаў у адным артыкуле Антон Навіна, што пасьяла „Нашае Нівы“ Купала ня выявіў гэткай самай эвалюцыі ў творчасці, якую ён выявіў ў сваёй ідэалёгіі.

Другі народны poeta БССР, *Якуб Колас* — *Тарас Гушча*, даў гэтым часам беларускай літаратуры больш за Купалу і за кожнага іншага беларускага пісьменьніка. Яго лепшыя рэчы за гэты час: поэмы „Новая зямля“ і „Сымон Музыка“, аповесьць „У палескай глушы“ і шэраг апавяданьняў у зборніках „На рубяжы“ і „На прасторах жыцьця“. Вялікае значэньне поэмы „Новая зямля“ ў беларускай літаратуры сьцьверджана ўжо самымі аўторытэтнымі ў гэтай справе людзьмі. Ня сьціхла толькі яшчэ водгульле некаторых спрэчак у справе, як мне здаецца, вершаскладальнае тэхнікі ў некаторых месцах поэмы. Дык што Колас можа даць самую дасканалую тэхніку ў беларускім вершаскладаньні, аб гэтым якраз сьведчыць уся поэма. Але ёсьць некаторыя месцы, пісанья, мусіць, у вельмі цяжкім стане жыцьця, у тыя цяжкія гады, і ў гэтых месцах, бязумоўна, можна знайсьці лішне частае ўжываньне дзеяслоўных рыфмаў. Але гэты недахоп, папершае, ня будзе мець значэньня ў перакладах „Новае зямлі“ на іншыя мовы, а па-другое—у беларускай мове ён зьмяншаецца такімі высокімі мастацкімі якасьцямі твору, як шырыня поэтычнага размаху, глыбіня пачуцьця, народны характар вобразнасьці, нязвычайная сакавітасьць і прыгаство мовы і г. д. Недахоп у некаторых пазьнейшых апавяданьнях Коласа—пэўны элемент навучальнасьці („На прасторы жыцьця“) і, як мне здаецца, меншая сакавітасьць мовы, чым у даўнейшых кароценькіх апавяданьнях; а перавага гэтых пазьнейшых апавяданьняў над тымі ранейшымі—большая шырыня і закончанасьць мастацкіх тыпізацый. У працягу аповесьці „У палескай глушы“, што вышаў пад назваю „У глыбі Палесься“, слабая сюжэтная пабудова і высока-мастацкая портрэтнасьць асобных тыпаў, што заўважыў рэцэнзэнт Улідзе.

Зьмітрок Бядуля не выяўляе цяпер сваёй прыроднай тэмы так, як выяўляў даўней, хоць, напрыклад, у аповесьці „Салавей“ якраз ёсьць і психолёгічнае змаганьне, і перажываньні мастака. Цяпер Бядуля часта бывае фотографама, хоць, ізноў-жа, гэтай фотографіяй займаецца праўдзівы, прыродны мастак, толькі, можа, не асабліва вучоны, як майстар. Пасьля „Нашае Нівы“ даў Бядуля некалькі высока-мастацкіх апавяданьняў, што зьмешчаны ў зборніку „На зачарованых гонях“, Таксама значна мастацкае моцы дасягае Бядуля і ў пэўных

месцах аповесці „Салавей“ (друкавалася ў „Узвышшы“ за 1927 г.); праўда, шмат у аповесці і недахопаў, а галоўныя недахопы—неапрацаванасць, зьбіваньне на казачны прымітыў і, нарэшце, навучальны тон. У зборніку „Апавяданьні“, побач з мастацкімі абразкамі, часам чуецца фэльетон і агітка. Мацней зроблены зборнік „Танзілія“. Што да рэвалюцыйных вершаў Бядулі-Ясакара, дык яны, усё-ж-ткі, лепшыя за рэвалюцыйную лірыку Гартнага, хоць лепей-бы пісаў Бядуля толькі апавяданьні і аповесці.

Цішка Гартны напісаў роман „Сокі цаліны“, і ў гэтым яго галоўная і, бадай, адзіная пакуль што сур’ёзная заслуга ў беларускай літаратуры. Роман, як вядома, мае значныя недахопы, але ў ім шмат і праўдзіва-мастацкіх апісаньняў жыцця і людзей. Апавяданьні Гартнага маюць часам даволі добрую сюжэтную пабудову, але іхная расьцягненасць, цяжкі стыль, няправільныя беларускія звароты мовы і агульная пануранасць тону—робяць свайму чытаньніку немалую пакуту. Гэтыя недахопы спатыкаюцца і ў романа „Сокі цаліны“, але ня маюць там такога адмоўнага значэньня.

Міхась Чарот мае моцны прыродны талент, але яшчэ ня мае такой культуры пісьменьніка, якая адпавядала-б яго здольнасьцям. Дзеля гэтага ў яго часам бывае ў бочцы мёду лыжка дзёгцю, што і падхапіў у часопісі „Узвышша“ рэцэнзэнт адной яго поэмы. Пры ўсім тым, Чарот—найлепшы ў беларускай літаратуры пясняр Кастрычнікавае рэвалюцыі. Вершы яго, пісаныя пачынаючы з 1922 г. і некаторыя ранейшыя, вызначаюцца вялікай мастацкасьцю; у іх шмат рэвалюцыйнага пафосу і музыкальнай гучнасьці. Яго шэсьць поэм—найлепшае, што ён даў, і блізу таго—найлепшае ў беларускай пролетарскай поэзіі.

Уладзімер Дубоўка мастацтвам сваіх лірычных вершаў і поэмак заняў ужо адно з самых першых месц у беларускай поэзіі. У яго творчасці—глыбіня, музыкальнасьць, сьвядомае хараство, але часам на мяжы з майстэрствам.

З маладых прозаікаў хутка высуноўся і заняў першае ці адно з першых месцаў у сучаснай беларускай мастацкай прозе *Кузьма Чорны*. На жаль, яго роман „Сястра“, друкаваны ў „Узвышшы“ ў 1927 г., сьведчыць аб недахопе ў аўтара самакрытыкі.

Вялікаю популярнасьцю ў самых шырокіх народных гу-
шчах пачынаюць карыстацца сатырычныя вершы і апавяданьні
Крапівы.

На гэтым можна скончыць агульны агляд, не закрануўшы,
тымчасам, яшчэ шмат чаго даволі моцнага ці арыгінальнага
ў творчасьці новых, маладых, часам вельмі надзейных бела-
рускіх літаратурных сіл.

29-ІІ-1928 г.

К н і г а п і с

Тарас Гушча—Якуб Колас.
„У глыбі палесся“. Аповесць.
*Беларускае Дзяржаўнае Выда-
вецтва. Менск, 1927 г. ст. 201,
цана 1 р. 60 кап.*

Зборнік „У глыбі Палесся“ складзены з двух аповесцяў „На бацькаўшчыне“ і „На новым мейсцы“, якія зьяўляюцца працягам вядомай аповесці Тараса Гушчы „У палескай глушы“.

У гэтых аповесцях мы бачым вядомага нам настаўніка Лабановіча, які ў час летніх вакацый жыве на бацькаўшчыне. Падыходзіць восень, Лабановіч накіроўваецца ў новую школу каля Пінску і мы бачым „на новым мейсцы“ Лабановіча занятага школьнаю працаю. Але гэтым ён не абмяжоўваецца, акрамя школьнае працы, Лабановіч вядзе і працу з сялянствам, завошта пападае ў турму. Такі прыблізна змест аповесцяў.

Галоўная дзеючая асоба—малады настаўнік Лабановіч. „У палескай глушы“ Т. Гушча пакінуў яго на раздарожжы. Лабановіч хістаецца, у яго няма пэўных поглядаў. Мы толькі маглі спадзявацца, што з Лабановіча нешта павінна выйсці і проф. Піотуховіч у сваім артыкуле: „Апавяданьне „У палескай глушы“, як новы этап Беларускай мастацкай прозы“—піша: „За Лабановіча можна

быць супакойным: ён выйдзе з барацьбы пераможнікам, ён знойдзе свой шлях“. І запраўды, у працягу двух аповесцяў Лабановіч павольна, але ўпарта шукае свайго запраўднага шляху, які і знаходзіць у рэвалюцыйнай працы.

У Лабановіча ёсць шмат праектаў палепшыць людзкое жыццё, але ў большасці яму гэта не ўдаецца, бо ён настаўнік і нават у сваім доме ён жыў агароджана: „Браты і сёстры трымаліся здалёк ад яго, як-бы чужаліся і таілі ад яго сваё жыццё, свае патрэбы“. Яго праект падвезці чорнае зямлі з алешніку: „дзядзька прызнаў вартым увагі, можа проста каб не пакрыўдзіць настаўніка, але... тут знайшлося сваё але“; гэтаксама нічога ня выходзіць з яго праектаў пабудавання ў вёсцы грэблю, бо на дарозе паўстала але...

Лабановіч на гэтым ня спыняецца, ён разумее, што сялянства ў большасці малакультурнае, кансерватыўнае, ня прывыкла выступаць грамадою: „Але-ж яму трэба гэта гаварыць, будзіць яго, катурхаць. І, „памойму, гэта наш абавязак“. Гэты абавязак ён памятае. Акрамя школьнае працы Лабановіч вядзе працу з сялянствам, знаёміцца, пры дапамозе Вольгі Віктараўны,

настаўніцы суседняй вёскі, з рэволюцыйнымі арганізацыямі, атрымоўвае ад арганізацыі дырэктывы, якія праводзіць у жыццё. Рэволюцыя ў 1905 г. падхапіла яго, штурханула на некалькі крокаў уперад і Лабановіч апынуўся ў турме. Першая палова жыцця яго скончана. Ці ўбачым другую?

Лабановіч, а разам з ім і Вольга Віктараўна, абодва прадстаўнікі нашае перадавой інтэлігенцыі, якая ў гісторыі Беларусі мае сваю слаўную старонку. Але-ж у Лабановіча побач з дадатнымі знойдзем і адмоўныя рысы, якія належаць да гэтага перыяду. Лабановіч часам хістаецца. Вайна 1904 г. захапіла яго патрыотызмам і ён разам „з кансэрватыўным“ сялянствам чакае пабеды над „макакамі“. Рэволюцыя 1905 г. падхапіла яго, Лабановіч, як правадыр, якім ён павінен быць сярод сялянства не на мейсцы. Сялянства імкнецца да больш рашучых крокаў, Лабановіч іх сутрымоўвае.

Ня зусім добра выведзена і Вольга Віктараўна. Аб яе поглядах мы даведваемся з размоў яе з Лабановічам, але трэба адзначыць, яе погляды ў большасці ня сугучны таму часу. Гэтак разважаем мы, якія лепей можам разабрацца ў памылках мінулага.

Другая частка інтэлігенцыі— тваннае балота. Возьмем для прыкладу панямонскую інтэлігенцыю. Колас піша: „гэта была група найбольш дзейных карцёжнікаў, самых, што называецца, заядлых канаводаў“. Тут і фальшар Мікіта Найдус „хлапец-праныра“ і Язэп Брыль—валас-

ны старшыня і тутэйшы настаўнік Шырокі, які быў шырокі ня толькі па прозьвішчу „але і па сваёй фігуры і па сваёй натуры і нават па размаху ігры ў карты“. Кожны вечар адводзіўся картам. Ігралі не абы-як, а заядла, з азартам. Ня лепей была і інтэлігенцыя вясковая. Калі ў мястэчку жылі картамі, дык у вёсцы плёткамі. Тыпы гэтыя нам вядомы, гэта тыя-ж, як і ў „Палескай глушы“—дзяк, папоўны ды іншыя. Аб сялянстве Колас кажа наогул. Сялянства малакультурна, прыгнечана панам, які забраў у іх самы лепшы кавалак зямлі з рыбнымі ўловамі. Але і сялянства ўжо разумее, што з панам судом нічога ня зробіш, бо суд панскі, трэба неяк інакш.

Рэволюцыя 1905 г. ахапіла ўсе гарады і вёскі, але аб рэволюцыі мы больш ведаем з слоў аўтара, які як-бы дае інфармацыю, што дзе робіцца. У гэты кут дакацілася толькі водгульле рэволюцыі. І гэтае водгульле рэволюцыі падхапіла выганскіх сялян і яны пайшлі дабываць свае затокі, аб большым покуль-што яны і ня мараць, акрамя двух-трох чалавек, як, напр., Аксён, які бачыў не ў адных затоках зло, але і ў нечым большым.

Кажучы наогул, аповесці расцягнуты, бо аўтар імкнецца ўсебакова вывесці свайго гэроя з яго пачуццямі, думкамі і імкненнямі, што ўдаецца, але адсюль павольнасьць у перадачы. Кніжка карысна, бо адбівае жыццё нашага нядаўнага мінулага, паасобныя мейсцы чытаюцца з захапленнем. І. В.

Алесь Гародня. „На крэсах“. Выданьне Ц. Б. Маладняка, Менск, 1927 г., стар. 116, цана 55 кап.

Аповесьць „На крэсах“ друкавалася ў часопісу „Полымя“ ў 1925 г. № 6 і 7. Зьмест яе — Заходняя Беларусь нашага часу. З аднаго боку яснавяльможнае панства жыве і балюе, яго супакой ахоўвае дэфэнзыва. Здаецца ўсё добра, але толькі здаецца. Побач з панствам жыве вясковая бедната. Падаткі ў гміну, ўціск дыфэнзывы і абшарнікаў прымушаюць сялян хвалявацца, паліць панскія маёнткі, організоўваць паўстанцкія атрады і ісьці ў ласы. Момент змаганьня вельмі ярка дадзены ў аповесьці, гэтак-сама ярка дадзены моманты з працы дэфэнзывы, гэта зьдзекі над настаўнікам Гарбацэвічам і Марылькай, якія ўзяты толькі па даносу. Тэма гэта, як бачым, ня новая. Крэсы і барацьбу на крэсах мы сустракаем, напрыклад, у Грамыкі, але цікава аповесьць з боку формы.

Пісьменьнік ня імкнецца даць падрабязныя малюнкi, а двума, трыма штрыхамі дае цэлыя вобразы і гэтыя вобразы часам надта ўдалыя, але гэта мае і свае адмоўныя бакі. Уся аповесьць схэматычна, нагадвае як-бы канву, на якой магчыма вышыць розныя ўзоры. Вельмі часта сустракаюцца недагаваронасьці з шматкроп’ямі, часам без усялякае патрэбы.

З кампозыцыйнага боку, гэта паасобныя кавалкі, прышытыя да ўсяго, як-бы чорным да беллага. Напрыклад, рынак, гэты малюнак мы можам выхапіць з

аповесьці і ён будзе жыць самастойным жыцьцём.

Чытаецца аповесьць лёгка, часам з зацікаўленасьцю, але масаваму чытачу, дзякуючы такой форме, ня ўсё будзе зразумела.

І. В.

Расійскі прыгодніцкі роман

Сяргей Беляев. Радио-мозг. Роман. С послесловием инжен. **Б. Б. Кажинского.** Изд. „Молодая гвардия“ Москва—Ленинград. 1928, Іп. 8° 180 ст.

Дзякуючы адсутнасьці перакладаў узораў расійскай літаратуры на беларускую мову, наш чытач павінен знаёміцца з імі ў орыгінале. Асабліва гэта тычыцца літаратурных навін, да якіх належыць і гэты роман.

У канцы сьнежня 1927 году вышла з друку гэта кніжка С. Беляева з адзнакаю ўжо 1928 году выданьня. Аўтар, Сяргей Беляев, выступае ў расійскай літаратуры ня першы раз. Ён выпушчаны яшчэ некалькі кніг таго-ж прыгодніцкага характару: „Остров погибших кораблей“, „Последний челнок из Атлантиды“ і інш., але якіх-небудзь біографічных вестак аб ім у крытычна-біографічнай літаратуры пакуль-што няма. Ва ўсякім выпадку, мы маем справу не з маладым, а з ужо ў пэўнай меры сталым аўтарам, знаёмым з тэхнікай свайго жанру. У некаторых месцах гэта тэхніка, праўда, яшчэ не ўдасканалена, але разбуджаная фантастыка чытача з гэтым мірыцца, па-свойму дапаўняе аўтара, і кніжка чытаецца лёгка.

Роман „Радио-мозг“, адпаведна задачам аўтара, адбівае эпоху 1932—35 г. г. Нават у такой тэхнічна адсталай старане, як СССР, к таму часу вынаходкі ў галіне тэхнікі і тэхнічныя ўдасканаленьні паскорылі тэмп жыцця да кінэматографічнай хуткасці. Гэта мірыць чытача з кінэматографічнай манераю аўтара, слаба апраўдваемай у іншых яго творах. Гаспадарчая і політычная магутнасць СССР узрасла і капіталістычны сьвет, адчуваючы хуткі канец свой, вядзе асабліва напружаную барацьбу з першаю рэспублікаю рабочых. У інтарэсах гэтай барацьбы буржуазія ахвотна фінансуе ўсякія вынаходкі, якія могуць пашкодзіць СССР. Разам з тым, работнікі ў СССР аддаюць ня меншую ўвагу вынаходкам, якія служаць на карысьць працоўных. Вынаходцы гэтых двух лягераў няўхільна спатыкаюцца ў сваёй працы і стыкаюцца ў сваім змаганьні, таму што міру паміж імі быць ня можа. С. Беляеў у сваім романе і дае адну з такіх сутычак. Савецкія вучоныя, матар’яльна слаба забяспечаныя, знаходзяць магчымасьць скарыстаньня надзвычайна кароткіх радыё-хваль і чытаньня думак на адлегласьці. Часткаю самастойна, часткаю на падставе дасягненьняў расійскіх вучоных, як гэта амаль заўсёды бывае, чужаземныя вучоныя, матар’яльна больш забяспечаныя сваімі капіталістамі, удасканалілі гэтыя дасягненьні да магчымасьці перадаваньня сваіх думак у голавы людзей на далёкай адлегласьці. Гэтыя двое чужазем-

ных вучоных, пры дапамозе сваёй вынаходкі, жадаюць прышчапіць людзям думку аб барацьбе з СССР і ўзаемнай барацьбе, каб зьнішчыць іх і застацца ўдваіх. Разьвіваючы свае ўдасканаленьні, савецкія вучоныя ведаюць і іх намеры і ў часе спэцыяльнай экспэдыцыі да месца працы ворагаў, даганяюць апошніх; ворагі зьнішчаюць сябе і сваю вынаходку. Усякае дасягненьне павінна служыць на карысьць народных масаў; інакш яно згіне—вось асноўная думка роману. Яна і выкладаецца аўтарам у 28-мі главах свайго роману.

Жыццё па рознаму цячэ ў розных месцах зямной кулі ў даную хвіліну; здарэньні ў нас не чакаюць, пакуль спыніцца жыццё ў іншай старане, і цякуць адначасна з тымі, якія адбываюцца тамака. Гэту адначаснасьць аўтар і падкрэсьлівае ў сваіх адрывачных главах. Роман пачынаецца расьсьледаваньнем кражы міліампэромэтраў з габінэту загадчыка гарадзкае больніцы Таха, які займаецца навуковаю працаю. У гэты момант прыносяць нябошчыка, якога Тах адправіў у пакойніцкую. Пакуль Тах разьвітваўся са сьледчым, прынесены быццам нябошчык увінціў на свае мейсцы міліампэромэтры ў габінэце Таха і ўночы ўцёк з падцынкавай скрынкі, якою накрываюць нябошчыкаў ад пацукоў. Голага, напоўзамёрзлага, гэтага быццам нябошчыка, на самай справе Толье, які прыбыў у СССР пад відам спэца—матэматыка, адагрэў і адзеў работнік Лукаш. Пакуль Лукаш награвіў сама-

вар для свайго адратаванага, апошні зацікавіўся радыё-прыёмнікам—працай Мішуткі, сына Лукаша, і, вывінціўшы дыфракцыйную шпульку з радыё-прыёмніка, уцёк з ёю на сваю новую дачу каля гораду. На дачы жыла ў яго нядаўна прыехаўшая дачка Ілона, над якою ён рабіў спробы перадачы думак на адлегласці. Адказная лябораторыя была ў Парыжы ў брата Толье, Грычара. Апошні шляхам забойства і грабжу здолеў парабациць эмігранта Міхалю для сваіх спробаў перадачы думак на падземную лябараторыю дачы Толье ў СССР.

Апрача Таха і Мішуткі, Талье абакраў і інжэнэра Гэза з заводу „Красный Химик“, які таксама працаваў над удасканаленьнямі ў галіне радыё. Падобна звароту пакрадзенага Таху, Талье таксама таямніча звярнуў пасьля скарыстаньня крадзеныя мэліампэромэтры Гэзу.

Выпадкова Мішутка пазнаёміўся з Ілонаю і пачуў сьвістаньне яе бацькі Талье, мотыў якога ён разам з Тахам і Гэзам злавіў на ўдасканалены радыё-прыёмнік. Гэта дало Мішутку магчымасьць азначыць адзін канец радыё-размовы музычным шыфрам, які адбываўся кожны дзень у адзін час паміж Грычарам з Парыжу і Толье з дачы. Ілона, хворая ад балючых спробаў бацькі перадаваць думкі, сумавала і запрасіла Мішутку правіць яе радыё-прыёмнік. Прырэўнаваўшая Мішутку да Ілоны, Дуня Рогава, каханка Мішуткі, сачыла за ім на дачы. У гэты час яна была схоплена старым Толье, які пасьля доўгіх балю-

чых спробаў перадаваць думкі з свайго падвалу-лябораторыі, адправіў яе няпрытомнаю ў больніцу.

Тады-ж, у часе чытаньня думак на адлегласці Тахам, Гэзам і Мішуткай у лябораторыі аддзелу дакладнай мэханікі на заводзе, Толье ўкраў апарат для чытаньня думак, прыдуманы Тахам.

На падставе памянёнага азначеньня Мішуткі, вінавайцу ўсіх кражаў і мукаў Дуні Рогавай Гэз, Тах, Мішутка і агенты Крымінальнага Вышуку паехалі шукаць на дачу Толье. Пакуль яны на аўтамабілях перамагалі перашкоду каля самай дачы, з адчыненага даху яе выляцеў на авіэтцы Толье з Ілонаю і гаспадыняю Глафіраю і паляцеў у Парыж. Дача ўзарвалася.

Амаль у той момант, калі Толье прыбыў у Парыж да свайго брата Грычара, Мішалю ўдалося вырвацца з лябораторыі апошняга. Пры дапамозе савецкага ўпаўнаважанага Глаголева яму ўдалося вярнуцца ў СССР.

Браты-ж Толье, выкраўшы ўсе вынаходкі савецкіх вучоных, удасканалілі іх, навучыліся чытаць думкі на далёкай адлегласці і распачалі кампанію супроць СССР, ведаючы думкі нашых паслоў, дыпкур'ераў і інш.

Урад СССР адчыніў завод для выпрацоўкі апаратаў Таха з мэтай перашкодзіць працы Грычараў. Але гэтага было мала.

Гэз шляхам матэматычных вылічэньняў азначыў месца знаходжэньня лябораторыі Грычараў, дзе яны ўстанавілі штучныя мазгі, якія перадавалі ў галовы людзей свае думкі на далёкай

адлегласьці. Гэта быў Цэнтральны Каўказ. Вось туды пад кіраўніцтвам Таха, Гэза, Мішуткі і Мішаля і накіравалася экспедыцыя лавіць Грычараў. Пасьля перамогі шматлікіх перашкодаў экспедыцыя дасягнула мэты. Гэзу і Таху, якія папярэдзілі экспедыцыю, удалося ўбачыць гэтыя штучныя радыё-мазгі. У той момант, калі Грычары хацелі забіць Гэза і Таха электрычнасьцю, пасьпела ўся экспедыцыя, Грычары кінуліся ўцякаць і ўзьлезлі на вялізную скалу. Апошняя ў момант сарвалася і пахавала пад сабою Грычараў і домік з радыё-мазгамі. Такім чынам яны былі пераможаны.

Гэтая кароткая перадача фэбулы, на жаль, прапушчае сотні розных перашкодаў, хітрыкаў, нечаканасьцяў і да г. п., якія перамагаюць гэроі. Часам гэтыя нечаканасьці нічым не апраўданы. Так, у прысутнасьці некалькіх асоб, Толье з лябараторыі без перашкоды бярэ апарат для чытаньня думак, нікім не заўважаны. Калі можна паверыць, што Грычары мелі вялікую сілу гіпнотычнага ўплыву, дык усё-ж трудна паверыць у тое, што яны мелі здольнасьць рабіцца нябачнымі. Але аўтару трэба, каб апарат быў украдзены і ён мала папрацаваў над шытым белымі ніткамі спосабам кражы. Мішутка, здагадаўшыся аб адным канцы радыё-размовы, ні зразу паведамляе аб гэтым іншых і Толье ня злоўлены. Аўтар ня хоча канчаць роману і заблытвае інтрыгу далей. Урэшце, каб злавіць Грычараў, аўтар зьмяшчае іх з лябараторыяй на Каўказ. Праўда, Каўказ багаты

невядомымі багацьцямі, але гарачыя крыніцы і ўсё тое, чым карыстаюцца Грычары, можна знайсці, напр., у Амэрыцы. Але тамака іх наўрад ці зловяць Тах і інш. і аўтар селіць іх на Каўказ, слаба апраўдваючы гэта месца.

Усё-ж аўтар шырока і захапляюча разгарнуў апавяданьне прыгод сваіх гэрояў, захаваў сьцэльнасьць свайго замыслу, што ставіць роман у шэраг зусім добрых прыгодніцкіх романаў нашага часу. Жанр прыгодніцкага роману вытрыманы Белявым цалкам.

З формальнага пункту гледжаньня С. Беляў справіўся з сваім жаданьнем добра. Увесь яго роман падзелены на 28 главаў па 4-8 старонак кожная. Яны сваёю суразмернай аднолькавай васьцю не прыпыняюць тэмп у адных месцах і не паскараюць яго ў іншых, падкрэсьліваючы стройнасьць цэлага. Паасобныя эпізодычныя месцы і разважаньні на навуковыя тэмы служыць той-жа мэце. Агулам з боку пабудовы роман „Радио-мозги“ ўдалы.

Ня менш варты ён і з боку зьместу. Аўтар у ім, часамі наследуючы Жуль-Вэрна, Майн-Рыда і інш. выдатных романістых, ня спусьціўся да Пінкертанаўшчыны, а ўвесь час трымае чытача на ўзроўні сур'ёзнага зьместу сацыяльных і навуковых праблем. Весткі, даступныя толькі вузкаму колу спецыялістаў і аматараў, мімаволі ўсвойваюцца чытачом на аснове цікавасьці апавяданьня. Назва „Радио-мозг“ увесь час інтрыгуе чытача і расчыняецца ў самым канцу ро-

мана. Гэта апарат, пабудаваны з штучных нэрвовых валакон і штучных мазгавых цэнтраў, які мае здольнасць думаць і перадаваць свае думкі ў голавы іншых.

Такім чынам, цікавасць апавядання, а таксама дасягнёная аўтарам популярнасць выкладання, робяць роман даступным шырокаму колу чытачоў, работнікаў і комсамольцаў. Карыснасць яго, апрача таго, заключаецца ня толькі ў здаровай разрыўцы, якую дае чытачам кніжка, але таксама і ў набыццi тых ведаў, якія бяруцца чытачом з кніжкі. Выхаваўчая і думкацыйная вартасць роману высоўваюць яго далёка наперад у шэрагу сучасных прыгодніцкіх рускіх романаў.

Галоўныя гэроі — Так, Гэз, Мішутка і Мішаль з аднаго боку і Толье, Грычар, Ёлона, — з другога, дадзены аўтарам у выстарчаючай меры жывымі, з усімі сваімі хібаі. Грычары — сыны вядомага выдатнага артысты. Наколькі вялікая была слава бацькі, настолькі была вялікая прагнасць да славы ў Толье — Грычара. Але абодвух Грычараў усюды і заўсёды няўхільна спатыкала няўдача — аднаго на сцэне, другога ў навуцы. Ад гэтага іх прагнасць да славы перайшла ў вялізарную, як слава бацькі — прагнасць помсты чалавецтву. Культывуючы свае індывідуалістычныя пачуццi, яны супрацьстаўлялі сябе ўсяму чалавецтву. Карл Грычар ня спыніўся нават перад скарыстаннем свае дачкі для балючых спробаў у справе адшукання спосабаў перамагчы чалавецтва,

у выніку якіх Ёлона памёрла ў псіхіятрычнай больніцы. Усімі іх пачуццямi апанавала адно — нянавісць да людзей, што не даюць ім славы. Гэта нянавісць такая вялікая, што прымушае Толье Грычара бегчы голым з больніцы па марозе, красьці дасягненні савецкіх вучоных, рызыкауючы папасьціся ў турму і г. д. Ёх даволі вялікi розум і ўпартая воля падпарадкаваны гэтаму пачуццю. Але пры рысаванні гэтых буйных рысаў, ад аўтара не схаваліся і жывёліная старэчая задаволенасць пасля абеду ў Грычара, блізкія адносіны з кухаркаю ў Толье і г. д.

Ёлона — парабску выхаваная ў буржуазным атчэньні — сыры матар'ял для Грычараў. Ня глядзячы на свае здольнасці, яна ня можа вырвацца з-пад улады бацькі.

Так, Гэз, Мішутка і Мішаль рэзка адрозніваюцца ад Грычараў і Ёлоны тым, што лічаць сябе часткаю колектыву і служачь яго інтарэсам. Гэз і Мішутка — камуністы. Так аддае свае вынаходкі на карысць грамады, Мішаль з рызыкаю для жыцця прымае ўдзел у экспедыцыі супроць Грычараў. Яны ўмеюць падпарадкаваць свае інтарэсы інтарэсам колектыву. Так, Гэз пачуўшы, што каханая ім Ёлона сур'ёзна хворая ў санаторыі, чуць ня ўпаў, але хутка справіўся:

— Это личное..... мое... не обращайтесь на мою слабость внимания, доктор. Ничего...

Нічога, за тым што трэба было выступаць з экспедыцыяй супроць Грычараў. Воля Таха,

Гэта ці Мішуткі ня менш упартая, чым у Грычараў, але накіравана на абарону інтарэсаў грамады. У разумовым стасунку ўсе яны абдараны вялікаю сілаю, хоць аўтарам умела падкрэслена непрактыкаванасць Мішуткі, жаданьне адпомсціць у Мішаля, папяросы з індыйскімі каноплямі ў Таха і інш. Не капаючыся ў дробязях, аўтар даў у сваім романае жывых людзей, хоць і з вядомаю ідэалізацыяю дадатных тыпаў і падкрэсліваньнем хібаў у адмоўных. Аднак, ён захаваў мастацкую меру і з-пад яго пяра атрымаліся не надуманыя схэмы, а жывыя людзі.

Апісаньне прыроды затрымлівалі-б тэмп прыгодніцкага пераданьня і затым спатыкаюцца ў романае даволі рэдка і даюцца аўтарам рэзка і коратка. Некалькімі адрывістымі сказами Беляеў стараецца даць яркую апікацыйную карціну краявіду, дзе адбываюцца здарэньні, і ляціць з апавяданьнем далей. Ад гэтага толькі выігрывае яго здольнасьць апавядальніка. Застаючыся на рэальным грунце рэальных здарэньняў і матэматычных вылічэньняў, Беляеў захапляе чытача фантастычнымі немагчымымі здарэньнямі на мяжы рэальнага. Гэту мяжу аўтар здольна паварачывае ў патрэбных кірунках і роман чытаецца лёгка, ня дражнячы фантастыкі самага чытача.

У сваім романае Беляеў не сказаў якіх-коліх новых глыбокіх думак, але ён, як мы ўжо казалі, здольна перадае соцы-

яльна-карысныя погляды і веды чытачу. Адным з лепшых месцаў у гэтым стасунку зьяўляюцца разьдзелы „Что знал Тах“. і „Передача мыслей на расстоянии“. У мастацкім стасунку найбольш вартымі месцамі, якія ўтвараюць найбольшае ўражаньне, зьяўляюцца апісаньне радыё-палацу і мукаў Мішаля ў лябораторыі Грычара.

З пункту гледжаньня ўласна-формальнага, мова Беляева вобразная, багатая параўнаньнямі, увасобленьнямі, мэтафарами і да т. п., напр., „Буря мягкими ватными хлопьями плевалась в окно“, „Земля вращается вокруг своей оси, как шашлык на вертеле“, „Деревья стоят как невесты, ожидающие своих возлюбленных, овеянные думой о предстоящей радости сближения“ і інш. Пападаюцца спэцыфічныя словы, як: „приемка“—прыёмны пакой, „радио-заяц“ і інш. Але яны толькі падкрэсьліваюць зьмест, ня турбуючы ўвагі чытача. Характэрнасьць мовы паасобных гэрояў, праўда, не асабліва выяўлена. Часамі блутаюцца тэрміны: адзін раз гаворыцца „микроамперометр“, у другі раз аб тым-жа самым „миллиамперометр“. Мова Беляева чыстая, адрывістая і дакладная і лёгка ўспрымаецца чытачом.

Калі гаварыць аб вартасьці кніжкі наогул, дык прыходзіцца асабліва падкрэсьліць яе вялікае значэньне для шырокіх колаў, асабліва для комсамольцаў і ўсё моладзі.

М. Каспяровіч.

Х р о н і к а

У „Маладняку“

Новы альманах

* Бюро Менскай філіі ўхваліла выдаць на працягу г. г. альманах творчасці сяброў філіі, які павінен будзе сведчыць аб якасным узросьце іх творчасці.

Літаратурныя вечары

* На працягу сакавіка м-ца Менскай філіяй наладжана было чатыры літаратурных вечары. На вечары ў клубе ст. Менск МББ чыгункі з дакладам на тэму „Культурная рэволюцыя і літаратура“ выступіў сябра „Маладняка“ Я. Ліманаўскі. Пасьля дакладу адбылося літаратурнае выступленьне. Выступалі В. Марак, Фамін, Вішнеўская, Казлоўскі, Шушкевіч. Выступленьні маладых поэтаў былі шчыра сустрануты больш-тысячнай аўдыторыяй рабочых чыгуначнікаў.

Другі вечар быў наладжаны філіяй у клубе дражджавога заводу „Пролетары“. Адбылося літаратурнае выступленьне маладнякоўцаў.

21 сакавіка быў праведзены вечар, прысьвечаны памяці украінскага пісьменьніка Тараса Рыгоравіча Шэўчэнкі з прычыны сто чатырнаццатай гадавіны са дня нараджэньня поэты і 67-ай гадавіны са дня сьмерці.

З дакладам, на тэму „Тарас Шэўчэнка і яго творчасць“ выступіў проф. П. Бузук. Пасьля дакладу адбыўся паказ дзьвюх сэрый кінофільму „Тарас Шэўчэнка“, які быў запатрабаваны спецыяльна з вакругі для паказу на вечары. Вечар прайшоў надзвычайна ўдала.

31 сакавіка адбыўся чацьверты вечар—у Нова-Барысаве. З дакладам аб „Маладняку“ выступаў Іл. Барашка, чыталі свае творы А. Звонак і С. Фамін.

Сходы Менскай філіі

* На працягу сакавіка м-ца адбыліся два сходы Менскай філіі „Маладняка“. 16-га сакавіка на сходзе абгаварвалася пытаньне „аб стварэньні беларускага кіно-сцэнарыя“. Даклад быў зроблены прадстаўніком Белдзяржкіно т. А. Ляжневічам.

29 сакавіка на сходзе філіі быў заслуханы даклад маладнякоўца Аляхновіча на тэму: „Творчасць Сяргея Фаміна“.

Прыёмы і выключэньні

* Цэнтральнае Бюро „Маладняка“ па заяве выключыла са складу „Маладняка“ сябра Полацкай філіі—Броўка, і па прадстаўленьню Менскай філіі—Мік. Дубовіка.

* Пастаноўлена аднавіць у правох маладнякоўца маладога крытыка Аляхновіча.

Па Гомельшчыне залічаны сябрамі „Маладняка“ М. Карпачоў і Р. Сабаленка.

* Алесь Гародня вышаў з аб'яднання „Літаратурна-мастацкая комуна“ і падаў заяву ў „Маладняк“.

Прымацаваньні менскіх маладнякоўцаў да акруговых філій

* З мэтай узаемных інфармацый аб працы філій, Менская філія ўхваліла прымацаваць асобных маладнякоўцаў да акруговых філій і паасобных адзіночак-пісьменьнікаў.

Экскурсія на Украіну і ў Маскву

Цэнтральнае Бюро „Маладняка“ палічыла неабходным наладзіць улетку г. г. экскурсію маладнякоўцаў на Украіну і ў Маскву з мэтай азнаямленьня з працай братніх літаратурных аб'яднанняў. Экскурсія мае быць арганізавана на добрахвотных пачатках. Узбуджана хадайніцтва перад НКА аб прадстаўленьні экскурсійных літароў.

Маладнякіяда

* Маладняковец С. Фамін падрыхтаваў да друку зборнік вершаў „Дымнае жыта“.

* Р. Мурашка здаў у выдавецтва „Чырвоная Зьмена“ зборнік апавяданняў пад агульным загалоўкам „Пытаньні“.

* Ё. Барашка напісаў апавесьць з часоў польскай окупацыі на Беларусі „Дар за дар“. Апавесьць мае друкавацца ў „Маладняку“.

* С. Баркоўскі піша крытычны досьлед творчасьці Васіля Каваля.

* А. Звонак здаў у БДВ зборнік вершаў „Буря ў граніце“.

* Я. Туміловіч напісаў поэму „Пазарэнь“.

* Я. Бобрык падрыхтаваў да друку зборнік вершаў „Крыніца“.

* 10 красавіка Менская філія наладзіла вялікае літаратурнае выступленьне па радыё.

* А. Мардзьвілка піша роман з сучаснага жыцьця.

* Выходзіць з друку зборнік вершаў А. Моркаўкі.

* В. Маракоў і С. Шушкевіч здалі ў БДВ калектыўны зборнік вершаў „Вершы на кастылёх“.

* Выходзіць з друку ў выданьні БДВ зборнік апавяданняў М. Нікановіча.

* М. Хведаровіч скончыў пісаньнем цыкл вершаў „Мінулыя паходы“.

* Я. Ліmanoўскі скончыў пісаньнем апавесьць „Над абрывам“, якая мае друкавацца ў „Полымі“, пачынаючы з № 4.

* А. Якімовіч напісаў казку для дзяцей у вершаванай форме. Казка мае выйсьці з друку ў выдавецтве „Чырвоная Зьмена“.

Група сцэнарыстых

Пры менскай філіі „Маладняка“ склалася група маладнякоўцаў—сцэнарыстых.

Утварэньне Часовага Бюро Белар. Асац. Пролет. пісьменьнікаў

На пасяджэньні ЦБ „Маладняка“ сумесна з прадстаўнікамі аб'яднання яўрэйскіх пролетарскіх пісьменьнікаў і польскай

сэкцыі ВАППу, ухвалена стварыць Часовае Бюро Беларускай Асоцыяцыі Пролетарскіх пісьменьнікаў, якое мае наладжваць сумесныя выступленьні гэтых арганізацый, падрыхтаваць Усебеларускі Зьезд Пролетарскіх Пісьменьнікаў. Ад „Маладняка“ ў Часовае Бюро вылучаны П. Галавач, Іл. Барашка, Я. Ліманаўскі.

Новыя гурткі „Маладняка“

* Пры рэдакцыі газэты „Чырвоная Зьмена“ Менскай філіяй „Маладняка“ арганізаваны літгурток рабочай моладзі.

* Актыўна працуе маладыкоўскі гурток пры рабфаку БДУ.

У Магілёўскай філіі „Маладняка“

Нядаўна ў Магілёўскім „Доме Асьветы“ адбыўся вялізны літаратурна-мастацкі вечар. Тав. Ламака зрабіў даклад на тэму: „Творчыя шляхі Магілёўскай філіі „Маладняка“. З чыткай уласных твораў выступалі Юр. Лявонны, Н. Маркава, К. Губарэвіч.

Вечар скончыўся канцэртамі, у якім прымалі ўдзел артысты 1-га Белдзяржтэатру.

У сучасны момант філія рыхтуе другі альманах творчасьці сваіх сяброў. У альманаху будуць уведзены новыя разьдзелы: пераклады з іншакраёвых моў і грамадзкі разьдзел. Узмацніцца аддзел бібліяграфіі.

Сябра Магілёўскай філіі „Маладняка“ Юрка Лявонны падрыхтаваў да друку зборнік вершаў. Цяпер ён працуе над вялі-

кім апавяданьнем „Дом пад Мікалаем“, адбіваючым жыцьцё аднаго з кварталаў Магілёва ў часы вайсковага камунізму.

„Аршанскі Маладняк“

Вышаў з друку № 7 часопісі „Аршанскі Маладняк“ (орган Аршанскай філіі Маладняка). У нумары зьмешчаны апавяданьні Максіма Гарэцкага, Ю. Гаўрука, В. Каваля. Вяршы—А. Вечара, Прыбыткоўскага, Аляксеева, Ю. Таўбіна, Астапенкі і інш. У крытычным разьдзеле артыкулы: „Лірычны фэномэн“—доцэнта С. Г. Акадэміі—Бухаркіна, „Індыўідуальнасьць і літаратура“—Прыбыткоўскага і інш. У часопісі адвездзены спецыяльны аддзел народнай творчасьці і мовы, дзе зьмешчана некалькі прыгожых узораў народнай поэзіі.

Уся часопісь на 5 друкарскіх аркушах.

У Гомельскай філіі

Гомельскія Маладнякоўцы наладжваюць літаратурныя вечары і выступленьні ў рабочых клюбах Гомельшчыны. Адчуваецца вялікая зацікаўленасьць да беларускай літаратуры з боку рабочых.

У Віцебскай філіі

Рыхтуецца да друку новы нумар непэрыядычнага альманаху філіі „Сьвітаныне“. Філія наладзіла шчыльную сувязь з групай яўрэйскіх пролетарскіх пісьменьнікаў „Юнгер Арбейтэр“ і расійскіх—„Звенья“.

* Пісьменьніцкімі аб'яднаньнямі ўзятыя перад адпаведны-

мі ўстановамі пытаньне аб адкрыцці ў Менску „Дому пісьменьнікаў“.

* Менскай польскай сэкцыяй ВАПП сумесна з польскай гэтэтай „Орка“ абвешчаны конкурс на вясковую п'есу.

Дзеве лепшыя п'есы будуць прэміраваны (нагорода 100 і 50 руб.). Тэрмін прысылкі п'ес 15 траўня 1928 г.

Сэкцыя рыхтуецца к выпуску свайго літаратурнага зборніка.

Пры ўдзеле сэкцыі арганізаваны новы польскі літгурток пры клюбе імя Р. Люксэмбург.

Апошнія сходы сэкцыі прысьвечаны былі разгляду твораў закардонных польскіх пісьменьнікаў: Бранеўскага, Вандурскага і інш.

Р. С. Ф. С. Р.

У ВАПП'е

Літконсультацыя ВАПП'у ў сувязі з атрыманьнем матэрыяльных сродкаў значна пашырыла сваю працу.

Да гэтага часу консультацыя мела магчымасьць прапрацоўваць у месяцу да сарака рукапісаў, цяпер—да ста.

Да працы ў консультацыю запрошаны выдатныя маскоўскія крытыкі проф. В. Ф. Пераверзеў, В. М. Фрычэ, І. С. Гросман-Рошчын; аспіранты навуковага інстытуту: П. Шчалканаў, Цэйтлін, Вараб'еў, Дабрынін і інш.; пролетарскія пісьменьнікі: Серафімовіч, Фадзееў, Лібедзінскі, Сьветлоў і інш.

На чале консультацыі стаіць А. С. Серафімовіч.

Літконсультацыя ставіць асноўнай задачай разгляд і ацэнку літстаронак мясцовых асоцыяцый.

Навіны пролетарскае літаратуры

* Выд. „Маскоўскі Рабочы“ пачало выдаваць сэрыю твораў пролетарскае літаратуры пад агульнай назваю „Навінкі пролетарскае літаратуры“.

У гэтай сэрыі выйдуць лепшыя творы расійскіх і чужаземных пролет. прозаікаў і поэтаў.

У першую чаргу выйдуць такія творы.

* Серафімовіч—„Борьба“, роман, А. Фадзееў—„Последний из Удуге“, роман, Е. Панфёраў—„Бруска“, роман, Бэла Ільеш—„По стопам революции в средней Европе“, роман, А. Дарагойчанка—„Молодежь“, А. Караваева—„Рассказы“ і інш.

* Фэдэрацыя аб'яднаньняў саюзных пісьменьнікаў падтрымала хадайніцтва Дзяржвыдату РСФСР, аб наданьні званьня заслужаных дзеячоў мастацтва пісьменьнікам: М. Горкаму, Серафімовічу, Беднаму і С. Пад'ячаву.

* У Тыфлісе адбыўся зьезд пролет. пісьменьнікаў Закаўказу. На зьездзе заслухалі даклад пра дасягненьні і перспектывы літаратурнага жыцця Закаўказу і даклад пра савецкую літаратуру і працу ВАПП'а.

* Сакратарыят ВАПП'у ўхваліў склікаць нараду яўрэйскіх пролетарскіх пісьменьнікаў * і поэтаў Беларусі, Украіны і інш. рэспублік у Маскве.

Сярод пісьменьнікаў

* Ал. Папоўскі скончыў вялікі гістарычны роман „Буревестнік“.

* В. Сакольскі выпускае ў Гізе роман „Колеса“.

* Леанід Леонаў працуе над апавяданнем „Необыкновенная история о мужаках“.

* Сяргей Буданцаў працуе над романам „Юноша“.

* А. Бібік скончыў аповесць „Конец Филоновки“.

* А. Шышко скончыў роман „Комедия масок“.

* Ал. Драздоў скончыў роман „Маруся—золотые очи“. Роман з жыцця сучаснай моладзі і пісьменьнікаў.

* Шапаваленка здаў у выд. „Маскоўскі Рабочы“ роман „Пылающие небеса“.

* Ів. Батрак здаў у друк зборнік савецкіх баек.

* Прыморскі здаў у друк кніжку „У тихого океана“.

У. С. С. Р.

* У ДВУ нядаўна вышлі зборнікі апавяданняў: І. Дніпроўскага—„Заради неі“. К. Гардзіенка—„Автомати“.

* Вышлі з друку творы сяброў ВУСПП’у. А. Клочья—„Шахтарське“ і зборн. крытычных артыкулаў Б. Коваленка.

* Выходзіць з друку ў ДВУ зборнік „Шэўчанка“, падрыхтаваны інстытутам Тараса Шэўчанкі, пад рэдакцыяй акадэміка С. Ефрэмава і акад. Д. Багалія.

Зборнік прысьвечаны досьледам жыцця і творчасці Т. Шэўчанка і таму асяродку, у якім жыў і працаваў поэта.

* Помнік т. Шэўчанку. Ухвалена адчыніць у 1931 годзе ў дзень 70-годзьдзя са дня сьмерці поэта. Камітэт па ўшанаваньню памяці вырашыў прыцягнуць да пабудовы помніка шырокія колы грамадства, сярод якіх правесці добраахвотныя ахвяраваньні.

* Выдатныя украінскія вучоныя і грамадзкія дзеячы лічуць, што найлепшым месцам для помніка будзе былы мікалаеўскі парк (супроць Кіеўскага Інстытуту Народнае Асьветы).

* У выданьні ДВУ вышлі з друку „Нарыс з гісторыі мастацтва кіно“—Л. Скрыпніка.

З крытычнае літаратуры знаходзіцца ў друку кніжка А. Хвілі „Від ухилу у прірву“ (пра „Вальдшнепы“ М. Хвілёвага).

З Ь М Е С Т.

	Стар.
Васіль Каваль. Крыніца <i>(апавяданьне)</i>	3
Сяргей Фамін. Агні зарніц <i>(верш)</i>	9
Юрка Лявонны. Зажурывся ў цвіцень <i>(верш)</i>	12
Р. Мурашка. У іхным доме <i>(аповесць)</i>	13
Ізраіль Плаўнік. Ізноў... <i>(верш)</i>	42
” * * * ”	43
Янка Туміловіч. Сябрам <i>(верш)</i>	44
М. Нікановіч. К працягам новага <i>(апавяданьне)</i>	46
Валеры Маракoў. Новыя вершы	60
Тэрэнь Масэнько. Беларусь	62
Ал. Пальчэўскі. На беразе Нёману <i>(апавяданьне)</i>	64
В. Кавлоўскі. Паход <i>(верш)</i>	70
М. Гарэцкі. Беларуская літаратура пасля „Нашае Нівы“ <i>(агульны агляд)</i>	76
Кнігaпіс	98
Хроніка	106

ДА ПАДПІШЧЫКАЎ ЧАСОПІСІ „МАЛАДНЯК“

З 1-га студзеня 1928 году

ПЕРАЙШЛО ДА ВЫДАВЕЦТВА ЦК ЛКСМБ ПЕРАЙШЛО
„ЧЫРВОНАЯ ЗЬМЕНА“

ВЫДААНЬНЕ ЧАСОПІСІ „МАЛАДНЯК“

У 1928 ГОДЗЕ „Маладняк“ выходзіць значна рэарганізаваным і павялічаным у памеры да 7-мі друкаваных аркушаў, на лепшай паперы. Рэгулярны штотомесячны выпуск часопісі **ГАРАНТУЕЦЦА**. На 1928 год **БУДУЦЬ ДАДЗЕНЫ ДАРМОВЫЯ ДАДАТКІ**

ГАДАВЫМ ПАДПІШЧЫКАМ:

- 1) Камплект „Маладняка“ за 1927 год або
- 2) Бібліятэчка Маладнякоўскае кніжніцы на 3 руб.

ПАЎГАДАВЫМ:

Бібліятэчка Маладнякоўскае кніжніцы на суму
1 руб. 50 кап.

НА ПРАЦЯГУ ГОДУ БУДУЦЬ ДРУКАВАЦЦА Ё ЧАСОПІСІ ня толькі творы ядроў „Маладняка“, але шэраг перакладаў твораў пралетарскіх пісьменьнікаў інша-нацыянальных літаратур.

Для супрацоўніцтва ў аддзеле крытыкі запрошаны лепшыя беларускія крытыкі. Будзе таксама зьмешчан шэраг артыкулаў, аглядаў літаратур саюзных рэспублік і замежных краін.

У грамадзка-палітычным аддзеле будуць надрукаваны артыкулы аб культурнай рэвалюцыі, літаратуры, мастацтве і г. п.

Дзецца штотомесячна багаты кніганіс і хроніка беларускага культурнага жыцця і культурнага жыцця саюзных рэспублік.

У М О В Ы П А Д П І С К І:

На год. 6 руб.		На 3 месяцы. . . 1 р. 50 к.
„ паўгода 3 „		„ 1 месяц . . . — 50 к.

Цана асобнага нумару 60 кап.

Гадавым падпішчыкам дзецца рассрочка: пры падпісцы 2 рублі і праз кожныя два месяцы па 2 рублі. Паўгадавы падпішчыкі плацяць пры падпісцы 1 руб. 50 кап. і праз два месяцы 1 руб. 50 кап. Дармовыя дадаткі высылаюцца падпішчыкам у рассрочку пасля атрымання апошняга ўзносу.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: кантораю Выдавецтва ЦК ЛКСМБ „Чырвоная Зьмена“—Менск, Камсамольская, 25, усімі паштовымі аддзяленьнямі, усімі аддзяленьнямі БДВ і спецыяльнымі ўпаўнаважанымі і агентамі Выдавецтва „Чырвоная Зьмена“.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: Менск, клуб Карла Маркса, пакой № 29.

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА НА 1928 ГОД

НА ПОПУЛЯРНА-НАВУКОВЫ
КРАЯЗНАЎЧЫ ЧАСОПІС

„НАШ КРАЙ“

- „НАШ КРАЙ“** змяшчае артыкулы популярна-навуковага характару па ўсіх галінах краязнаўства ў БССР.
- „НАШ КРАЙ“** змяшчае кіраўнічыя ўказанні: анкетны, праграмы, інструкцыі і метадычныя артыкулы па краязнаўстве.
- „НАШ КРАЙ“** дае на сваіх старонках адбітак працы ўсіх краязнаўчых арганізацый БССР.
- „НАШ КРАЙ“** павінен быць у кожнай школе, народнаму, хатняму, чытальні, клубу і бібліятэцы.
- „НАШ КРАЙ“** павінен быць настольнай кнігай кожнага краязнаўцы.

У ЧАСОПІСЕ ПРЫМАЮЦЬ УДЗЕЛ:

М. Азбукін, Г. С. Аляксандраў, К. Ароль, А. Аніхоўскі, К. Атраховіч, Н. Бываеўскі, З. Бядуля, М. Бялуга, Проф. П. Бузук, Д. Васілеўскі, І. Віткоўскі, Гр. Варапаеў, Проф. Васількоў, М. Грамыка, Г. Гарэцкі, М. Гарэцкі, А. Ганжын, Зьм. Даўгяла, В. Дружыц, М. Зьбіткоўскі, Проф. У. М. Ігнатоўскі, А. Казак, Я. Каранеўскі, Кіпель, М. Кіркевіч, Каракін, А. Квяткоўскі, А. Крукоўскі, Я. Кісьлякоў, М. Касьпяровіч, М. Ламака, В. Ластоўскі, Макареўскі, Д-р Магілеўчык, М. Мялешка, Натальлін, А. Нямцоў, К. Папоў, Г. Парэчын, Проф. В. Пераход, Проф. У. Пічэта, Я. Ракаў, Самцэвіч, Проф. П. Салаўёў, Н. Савіч, А. Сянкевіч, А. Сяргееў, Я. Траяноўскі, Я. Троська, У. Уладзімераў, Проф. А. Фядзюшын, Е. Цехановіч, А. Шашалевіч, Ал. Шлюбскі, М. Шчакаціхін, Проф. Яцанткоўскі і шмат іншых.

УМОВЫ ПАДПІСКІ На год . . 5 р. — к. На 3 м-цы. 1 р. 40 к.
На поўгода 2 р. 75 к. На 1 месяц — р. 50 к.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: у рэдакцыі часопісу „Наш Край“ (Менск. Рэвалюцыйная № 21, Інбелкульт), у ва ўсіх паштовых аддзяленьнях, у раённых і акруговых краязнаўчых арганізацыях і ў ва ўсіх кнігарнях Бел. Дзярж. Выдав. і інш.

„НАШ КРАЙ“ прадаецца: у Цэнтральным Бюро Краязнаўства пры Інбелкульце, у ва ўсіх аддзяленьнях БДВ і ў ва ўсіх аддзяленьнях і кнігарнях іншых выдавецтваў.

Выпісваць можна з Ц.Б. Краязнаўства поўн. комплекты часопісу „Наш Край“ ад 1-га нумару да канца 1928 г. са зніжкай для краязнаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў у 50% — за 5 руб.

АПРАЧА ГЭТАГА ў ЦБК ПРАДАЮЦЦА:

- „Працы I Усебеларускага Краязнаўчага Зьезду“ — 50 кап.
- „Працы II Усебеларускага Краязнаўчага Зьезду“ — 50 кап.
- У хуткім часе выходзіць з друку I частка „Апісаньне Асіпавіцкага раёну“. Аддзел „Прырода“.

ЦАНА 60 кап.

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА на 1928 г.

НА БЕЛАРУСКУЮ ЧАСОПІСЬ
ЛІТАРАТУРЫ, ПОЛІТЫКІ,
ЭКОНОМІКІ, ГІСТОРЫІ

„ПОЛЫМЯ“

(СЁМЫ ГОД ВЫДААННЯ)

пад рэдакцыяй: З. Жылуновіча, М. Зарэцкага і Я. Лімановскага.

У ЧАСОПІСІ ПРЫМАЮЦЬ УДЗЕЛ САМЫЯ ВЫДАТНЫЯ
БЕЛАРУСКІЯ ЛІТАРАТУРНЫЯ І НАВУКОВЫЯ СІЛЫ

У НАСТУПНЫМ 1928 ГОДЗЕ
У СКЛАД СУПРАЦОЎНІКАЎ „ПОЛЫМЯ“ УВАХОДЗЯЦЬ

Александровіч А., Байкоў М., Баліцкі А., Бандарына З. (Сібір), Білецкі А. проф. (Харкаў), Быбасёўскі Н., Быхаўскі Б., Бузук П. проф., Бонч-Асмалоўскі А. (Масква), Барычэўскі Е., Барысёнак С. (Кіеў), Бехэр І. (Бэрлін), Васілеўскі А., Вольны А., Вольфсон С. проф., Вейскопф Ф. (Чэха-Славакія), В. Ванчура (Чэха-Славакія), Гартны Ц. (Жылуновіч З.), Гарабурда К., Гарэцкі Г., Грамыка М., Гурло А., Грэдынгер М. проф., Герчыкаў І., Глыбоцкі Т., Гора Я. (Чэха-Славакія), Дарнэвіч П., Дзяржынскі У., Дружыц В. проф., Дудар А., Жарскі П., Жарынаў З. проф., Замоцін І. проф., Зарэцкі М., Зімёнка А., Івашын Я., Ігнатэўскі Ус. проф., Імшэньнік Ф., Карлін М., Каліноўскі У., Каган А., Кіпель Я., Колас Я. (Тарас Гушча), Купала Янка, Кнорын В., Касьяровіч М., Каваль Г., Кіш П. (Бэрлін), Лёсін Яз., Лімановскі Я., Лявонны Ю., Ластоўскі В., Ляск Б. (Бэрлін), Лейцен А. (Латвія), Марук Я., Морнаўка А., Мялешка М., Некрашэвіч С., Нёманскі Я. (Пятровіч), Нікановіч М., Окіншэвіч А. (Кіеў), Пічэта У. проф., Пфляумбаум Е., Піотуховіч М. проф., Прышчэпаў З., Паніевіч П., Поль Г. (Бэрлін), Расін А., Руткоўскі Е., Самусь М., Сянькевіч А., Трус П., Фучык Ю. (Чэха-Славакія), Харэвіч А., Хэрсонскі Х., Цвяткоў А., Цвікевіч А., Цвікевіч Ів., Чарот М., Шатэрнік М., Шыпіла Ів., Шлюбскі А., Шчакаціхін М. і інш.

ЧАСОПІСЬ „ПОЛЫМЯ“ ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ПАЎТАРА МЕСЯЦЫ (8 КНІЖАК НА ГОД), РАЗЬМЕРАМ КОЖНЫ НУМАР 12—14 ДРУКАВАНЫХ АРКУШОЎ.

ГАДАВЫЯ ПАДПІШЧЫКІ НА „ПОЛЫМЯ“ НА 1928 г., АТРЫМОЎВАЮЦЬ ПА ВЫБАРЫ БЯСПЛАТНА ЛІТАРАТУРНЫ ДАДАТАК: АДЗІН КОМПЛЕКТ „ПОЛЫМЯ“ АБО „МАЛАДНЯКА“ ЗА 1926 ГОД, ЦІ 1927 ГОД, АБО ЗАМЕСТ КОМПЛЕКТАЎ „ПОЛЫМЯ“ ЦІ „МАЛАДНЯКА“ ПЯЦЬ КНІЖАК НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ:

Ем, Яраслаўскага—Жыцьцё і праца Леніна. Л. Каган—Нацыянальна-вызваленчы рух на Ўсходзе. Кержанцава—3 гісторыі РКП(б). Зборнік „Заходняя Беларусь“ і „Інтэрпэляцыі беларускіх паслоў у польскіх сойм“.

Поўгадавыя падпшчыкі атрымоўваюць у дадатак дзье з памянёных вышэй кніжак.

ПАДПІШЧЫКІ, ПРЫСЛАЎШЫЯ ПОЎНАСЬЦЮ ПЛАТУ, АТРЫМОЎВАЮЦЬ ДАДАТАК З ПЕРШЫМ ЗАПАТРАБАВАНЬНЕМ.

ПАДПІСНАЯ ЦАНА: На год . . . 10 руб. — кап.
„ 6 месяцаў . . . 5 руб. — кап.
„ 3 месяцы . . . 2 руб. 50 кап.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: у рэдакцыі часоп. „Полымя“ (Менск. Савецкая 63), у цэнтральнай кнігарні Бел. Дзярж. Выдавецтва (Менск, вуг Ленінскай і Савецкай), ва ўсіх акруговых аддзяленьнях Бел. Дзярж. Выдавецтва, ва ўсіх паштовых аддзяленьнях і ў канторы падпіскі на газэты „Правда“ і „Известия“ (Менск, Савецкая 61), у канторы газэты „Бел. Вёска“ (Менск. Савецкая 63) і яе ўпаўнаважанымі і селькорами ва ўсіх раёнах БССР.

